

Anadolu Strateji Dergisi

Journal of Anadolu Strategy

ANASAM

Anadolu Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi

ANADOLU STRATEJİ DERGİSİ

Journal of Anadolu Strategy

Cilt / Volume: 2 Sayı / Number: 1

ANASAM

Anadolu Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi

2020 - Eskişehir

ANADOLU STRATEJİ DERGİSİ

Journal of Anadolu Strategy

Yayın Hayatında 2019 yılında başlayan ANADOLU STRATEJİ DERGİSİ (ASD) Şubat, Temmuz ve Kasım aylarında olmak üzere yılda 3 defa yayınlanan hakemli akademik bir dergidir.

Anadolu Strateji Dergisi, Anadolu Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ANASAM) bünyesinde çıkarılan bir yayındır.

Anadolu Strateji Dergisinde Türkiye'nin ve diğer ülkelerin küresel ve bölgesel alanda oynadıkları stratejik rollerini, bölgesel, ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerini kapsayan siyasi, iktisadi, hukuki, tarihi, kültürel, sosyolojik, jeopolitik, stratejik ve güvenlik yapısına yönelik yüksek kaliteli özgün ve nitelikli makaleler, kitap tanıtımı ve eleştiriler yayımlanabilir.

Anadolu Strateji Dergisi Türkçe ve İngilizce yazılmış araştırma makalesi, derleme ve kitap yorumları türünden metinleri, derginin yazım kurallarına uygun hazırlanmış olması koşuluyla değerlendirmeye kabul eder. Değerlendirilmek üzere dergimize gönderilen metinlerin, daha önce yayınlanmamış, yayınlanmak üzere kabul edilmemiş ve yayınlanmak için değerlendirilme sürecinde olmaması gerekir. Değerlendirme sürecinde olan ve yayınlanan eserlerin sorumluluğu tümüyle yazar(lar) a aittir. ANASAM-ASD basılı ve online olarak yayınlanır ve değerlendirme süreci elektronik ortamda çift-körleme (double-blinded) yöntemiyle yürütülür.

Journal of Anadolu Strategy (ASD) which has been started in 2019, is a peer-reviewed academic journal that will be published 3 times a year in February, July, and November.

Journal of Anadolu Strategy is a publication published by Anadolu University Strategic Research Center (ANASAM).

High quality original and qualified articles, book presentation and reviews which towards political, economic, legal, historical, cultural, sociological, geopolitical, strategic and security structure of Turkey and other countries and also covering strategic roles they play in regional and global areas, can be published in the Journal of Anadolu Strategy.

Journal of Anadolu Strategy accepts and publishes texts such as research articles, reviews and book comments written in Turkish and English, provided that the journal is prepared in accordance with the journal's writing guidelines. Manuscripts, which have been published previously, accepted for publication, or currently being considered for publication elsewhere will not be considered for publication. The authors are solely responsible for the ideas and opinions expressed in the articles, of which Anadolu University cannot be held responsible. The Journal of Anadolu Strategy is electronically managed, double-blinded journal from the submission of manuscripts to the publication.

Anadol Strateji Dergisi'nde yayımlanan tüm eserlerin yayın hakkı Anadolu Üniversitesi'ne aittir.
Anadolu University holds the copyright of all published material that appear in Journal of Anadolu Strategy.

Yazışma Adresi / Address: Anadolu Üniversitesi Anadolu Strateji Dergisi
Yunusemre Kampüsü 26470 Tepebaşı - ESKİŞEHİR

ANADOLU STRATEJİ DERGİSİ
Journal of Anadolu Strategy

Sahibi: Anadolu Üniversitesi adına **Rektör Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI**
Owner: On behalf of Anadolu University, **Rector Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI**

Görsel Tasarım ve Dizgi/Graphic Design & Typeset: **Gülgün BULUT**

Editör / Editor

Dr. Deniz TURAN

e-posta/e-mail: denizt@anadolu.edu.tr

Yayın Kurulu/ Editorial Board

Selim BAŞAR - Anadolu Üniversitesi

Muhsin MACİT- Anadolu Üniversitesi

Mehmet BAŞAR - Anadolu Üniversitesi

Yusuf ÖZTÜRK - Anadolu Üniversitesi

Deniz TAŞCI - Anadolu Üniversitesi

Mustafa KARACA- Anadolu Üniversitesi

Danışma Kurulu/ Advisory Board

- Şafak Ertan ÇOMAKLI – Anadolu Üniversitesi
Adalet MURADOV - Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Ahmet YILDIRIM - Uluslararası Saraybosna Üniversitesi
Fadıl HOCA - Uluslararası Vizyon Üniversitesi
Kemal ŞENOCAK - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Mustafa TÜMER - Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi
Serghei ZAHARIA - Moldova Komrat Devlet Üniversitesi
Yusuf TEKİN - Hacı Bayram veli Üniversitesi
Abdullah EREN -Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Feridun YILMAZ - Uludağ Üniversitesi
Bülent GÜNŞOY - Anadolu Üniversitesi
Levent ERASLAN - Anadolu Üniversitesi
Jens Normann JØRGENSEN - University of Copenhagen
Güler GÜNŞOY – Anadolu Üniversitesi
Hüseyin ÖZCAN - Anadolu Üniversitesi
Michael BASIL - University of Lethbridge
Nejat DOĞAN - Anadolu Üniversitesi
Mehmet Levent YILMAZ - Polis Akademisi
Kürşad Emrah YILDIRIM - Anadolu Üniversitesi
Derda KÜÇÜKALP - Uludağ Üniversitesi
Philip J. KITCHEN - Brock University
Orçun İMGA - Polis Akademisi
Mehmet Zahid SOBACI - Uludağ Üniversitesi
Michael J. BAKER - University of Strathclyde
Ayşe Seymen ÇAKAR - Anadolu Üniversitesi
Metin ERDEM - Uludağ Üniversitesi
Tyler COWEN - George Mason University
Barış ÖZDAL - Uludağ Üniversitesi
Semra GÜNAY AKTAŞ - Anadolu Üniversitesi
Şebnem TOSUNOĞLU - Anadolu Üniversitesi
Ali YURDAKUL - Polis Akademisi
Sezgin KAYA - Uludağ Üniversitesi
M. Necdet TİMUR - Anadolu Üniversitesi
Mehmet Emin ALTUNDEMİR - Sakarya Üniversitesi
Cem IŞIK - Anadolu Üniversitesi
Memet ZENCİRKIRAN - Uludağ Üniversitesi
Murat ERCAN - Anadolu Üniversitesi
Oktay Emir - Anadolu Üniversitesi
Tony ROYLE - National University of Ireland
T. Volkan YÜZER - Anadolu Üniversitesi
Richard James HOLDEN - Leeds Metropolitan University
Adem ANBAR - Uludağ Üniversitesi
Theo NICHOLS - Cardiff University
Nevin GÖKSAL - Polis Akademisi

İÇİNDEKİLER / CONTENT

MAKALELER / ARTICLES

Uzundere İlçesinin Ekoturizm Potansiyelinin SWOT Analizi Yöntemi ile Belirlenmesi

Determination of the Ecotourism Potential of Uzundere District by SWOT Analysis Method

Alparslan Tanç 1-18

Vekâlet Savaşları Bağlamında Suudi Arabistan-Husi Çatışmasının

ve Aramco Saldırısının Bölgesel ve Küresel Güvenliğe Etkileri

The Effects of Saudi Arabia-Houthi Conflict and Aramco Attack
on Regional and Global Security in the Context of Proxy Wars

Doç. Dr. Hüseyin Arslan 19-32

Türkiye'nin PKK Bölücü Terör Örgütü İle Mücadelesine Dair Bir Analiz

An Analysis Regarding Turkey's Struggle with the Separatist PKK Terror Organization

Nuray Altındağ 33-48

İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi

Analysis of Intelligence Activities in Terms of Government Security

Dr. Öğr. Üyesi Ozan Kavıracı - Arş. Gör. Mehmet Demirbaş 49-64

Siber Terörizm ve Değişen İstihbarat Anlayışı

Cyber Terrorism and Changing Intelligence

Birkan Anıl Yılmaz 65-82

Uzundere İlçesinin Ekoturizm Potansiyelinin SWOT Analizi Yöntemi ile Belirlenmesi* Determination of the Ecotourism Potential of Uzundere District by SWOT Analysis Method

Alparslan Tanç¹

Başvuru Tarihi: 06.02.2020

Kabul Tarihi: 28.02.2020

Özet

Gelişen ve değişen dünyada insanların istekleri ve beklentileri değişmiştir. Değişen bu isteklerden turizm sektörü de etkilenmiştir. İnsanların turizm algılarının değişmesi deniz, kum ve güneş turizminin eskisi kadar rağbet görmemesi alternatif turizm çeşitlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların en önemlilerinden biri de ekoturizmdir. Ekoturizm doğayı tahrip etmeyen, kültürel ve tarihi değerlere saygı duyan aynı zamanda yapıldığı yerde ki yöre halkının refahını gözetten bir turizm çeşididir.

Uzundere ekoturizmin rahatlıkla yapılabileceği birçok aktiviteye sahiplik yapma potansiyeline sahiptir. Bunlar; Akarsu turizmi, yayla turizmi, av turizmi, dağ turizmi, botanik turizmi, mağara turizmi, göl turizmi, doğa yürüyüşü, kuş gözlem, kamp turizmidir. Ayrıca Uzundere ilçesi Türkiye'nin 11. Sakin Şehir (Cittaslow) unvanını almıştır.

Araştırmanın amaçlarına yönelik detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Ardından ilçeye bizzat gidilerek SWOT analizi için değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca ilçelerin coğrafi konumu, geçim kaynakları, doğal ve tarihi turistik değerleri, kültürel varlıkları ve ekoturizm potansiyelleriyle ilgili olarak saha araştırmaları yapılarak bölge halkının görüşleri alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Ekoturizm Potansiyeli, Uzundere, Swot Analizi

Abstract

There has been a change in the demands and expectations of people as the world has developed and changed. These changing demands have influenced the tourism sector as well. The facts that the tourism perception of people have changed and that the sea, beach and sun tourism is not as in demand as it used to be have led alternative tourism types to arise. One of the most significant examples of these types is eco-tourism. Eco-tourism is a kind of tourism that does not damage the nature, respects to the cultural and historical values and cares about the well-being of the local people who live around eco-touristic sites.

The area, chosen to be the field of research, has the potential to host a wide range of activities within the scope of ecotourism. Some examples to those activities are as follows; River tourism, tableland tourism, hunting tourism, mountain tourism, botanic tourism, speleological tourism, lake tourism, hiking, bird watching, and camp tourism. Beside all, Uzundere has gained the title of the 11th Cittaslow of Turkey.

* Bu makale Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde savunulan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, alparslan.tancc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7191-9434

An elaborate literature review on the targets of the research has been carried out. Afterwards, the district was visited in person in an effort to assess the SWOT analyses. Moreover, the field research was performed to study the geographical location, source of living, natural and historical touristic values, cultural assets and the ecotouristic potential of the town. The local people were asked for their views on the ecotourism.

Keywords: Ecotourism, Ecotourism Potential, Uzundere, Swot Analysis

Giriş

Turizm, insanların talep ve beklentilerine göre değişkenlik gösteren, çevre üzerinde etkisi olan ve çevreden etkilenen bununla birlikte ülke için gelir kaynağı oluşturan bir olgudur. İnsanların tek tip turizm çeşidinden uzaklaşmasıyla birlikte farklı turizm çeşitlerine yönelen turist profili oluşmuştur. Çeşitlilik gösteren bu profiller sebebiyle beklenen talepleri karşılamak amacıyla alternatif turizm kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan biri de ekoturizmdir (Ayhan Kaya, 2019, s.8).

Kış Turizmi Gelişim Koridorunda bulunan Erzurum, çoğunlukla Kış aylarında turistler tarafından tercih edilmektedir. Buda turizm gelirlerinin merkezde toplanmasına neden olmaktadır. İlçelerde ki ekonomik çeşitliliğin az olmasını ele alırsak, geçim kaynaklarının kısıtlı olmasından dolayı ekoturizme olanak sağlayacak doğal ve kültürel kaynakların değerlendirilmesi, ilçelerin ekonomik olarak kalkınmasına ve sosyal gelişimine büyük oranda etki edecektir. Ekoturizm faaliyetleriyle, Palandöken çevresinde yığılan turizm faaliyetleri çeşitlendirilebilir. Sürdürülebilir bir planlamayla, ekoturizm yılın tamamına yayılmasına, yerel halkın refah seviyesinin artmasına ve ekonomik açıdan kalkınmasına fayda sağlayacaktır.

Ekoturizm kapsamında Erzurum sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerleri ile oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyele rağmen bu alanda hala yeterince gelişme gösteremediği düşünülmektedir. Araştırma alanı olarak, ekoturizme uygun olabilecek kaynakların varlığı sebebiyle, Erzurum ili Uzundere ilçesi seçilmiş ve bu kapsamda ilçenin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Erzurum gerek zengin tarihi gerek doğal ve kültürel kaynaklarıyla ülkemizin en önemli şehirlerinden biridir. Bu nedenle Erzurum'un Kuzey ilçelerinden Uzundere'ye ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan fayda sağlayacağı düşünülen ekoturizmin uygulanabilirliğini ortaya koymaktır. Bu çalışmadaki temel amaç, Uzundere'nin ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi, yerel halkın turizme bakış açısı, ekoturizme engel olabilecek durumların değerlendirilmesi ve sahip olduğu değerlerin turizme kazandırılması için öneriler getirmektir.

Erzurum deniz, kum ve güneş turizmi dışında alternatif turizm türlerinin çoğuna ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahip bir şehirdir. İlin ekoturizme uygun çok sayıda kültürel ve doğal güzellikleri vardır. Bu çalışmada yer alan Uzundere hem iklim hem de doğal güzellikleri bakımından ekoturizm için önemli bir destinasyon alanıdır. Bu kapsamda önemli bir ekoturizm bölgesi olarak dikkat çeken ilçenin ekoturizm potansiyelinin araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu araştırmanın diğer bir önemi ise son yıllarda hızla yayılmakta olan ve neredeyse deniz, kum, güneş turizm anlayışını geride bırakan ekoturizmi konu edinmiş olmasıdır. Bu sayede yapılan bu çalışma bölgedeki ekoturizm faaliyetlerinin canlanmasına katkı sağlayacak, konuyla ilgili yapılacak olan yeni araştırmalara örnek oluşturacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma alanının bilgilerini ve kuramsal çerçevesini oluşturabilmek için araştırma konusuyla ilgili çeşitli kaynaklar, kitap, makale, tez, yayınlar, bilgilendirme broşür ve kitapçıklar, ilçenin tanıtım yayınları, internet siteleri incelenerek literatür taranmıştır.

Swot Analizi: İncelenen kuruluşun, tekniğın, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri belirlemede kullanılan bir tekniktir. Bilimsel anlamda durum analizi yapmaya imkân sağlayan tekniklerden birisidir. Swot analizi stratejik öneme sahip bir çalışma olarak da nitelendirilebilir. Bu kapsamda kuruluşun içsel olarak güçlü ve zayıf yönleri ile dışsal etkenlerden kaynaklanan fırsatlar ve tehditler belirlenir (Çoban ve Karakaya, 2010: 347) SWOT, İngilizce kelimelerin baş harfleriyle oluşturulmuştur.

S: Strength (Güçlü olduğu yönler)

W: Weakness (Zayıf olduğu yönler)

O: Opportunity: (Fırsatlar)

T: Threat: (Tehditler)

Yapılan saha araştırması sırasında ilçeye bizzat gidilerek yöre halkı, esnaf, kamu görevlileri ve idareciler ile yüz yüze görüşme sağlanmıştır. İlçede yaşayan yöre halkı, esnaf, kamu görevlileri ve idarecilerin ekoturizm potansiyeli olan yerlerin tespitinde yardımları alınmış ve bu alanlarla ilgili sahip oldukları yöresel ve idari bilgilerden yararlanılmıştır. Katılımcıların seçiminde ise ilk olarak konuyla ilgili bilgi sahibi olan ve ilçeyi tanıyan bir kişi belirlenip görüşme gerçekleştirildikten sonra başka kiminle görüşebilirim diyerek referans olduğu diğer kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

İlçede daha önce çok fazla çalışma yapılmamasından dolayı daha detaylı cevaplar alabilmek için katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuştur. Hedef kitlemiz için de olan katılımcılarla temelini 14 sorunun oluşturduğu görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında sorulan soruların 12 tanesi aynı zamanda ilçelerin SWOT analizinin (Güçlü Yönlerini ve Zayıf Yönlerini) yapılmasına yönelik sorulardır. Ayrıca ikincil kaynaklar ve bizzat yapılan ziyaret sırasında toplanan veriler derlenmiş Fırsatlar ve Tehditler SWOT analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Araştırma sürecimiz sırasıyla aşağıda gösterilmiştir;

- Araştırma alanının belirlenmesi
- Araştırmanın önemi, amacı ve yönteminin belirlenmesi
- Literatür taraması ve bilgi toplama
- İlçenin bizzat ziyaret edilmesi ve bilgi toplanması
- Araştırma sahasındaki yöre halkı, esnaf, kamu görevlileri ve idarecilerle yüz yüze görüşme
- Araştırma sahasında tespit edilen ekoturizm potansiyelinin SWOT analizi yöntemi kullanılarak belirlenmesi

Kuramsal Çerçeve

Turizm

1954 yılında Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliğinin (AIEST), İtalya'nın Palermo şehrinde düzenlediği kongrede, Turizm; bireylerin ikamet ettikleri yerlerin dışına gitmeleri ve burada çoğunlukla turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelerin ürün ve hizmetlerinden faydalanarak kalıcı olmadan konaklamaları olarak tanımlanmıştır (Korosteleva, 2013, s.6). Turizmin üç temel özelliği vardır (Kırmızı, 2017, s.10);

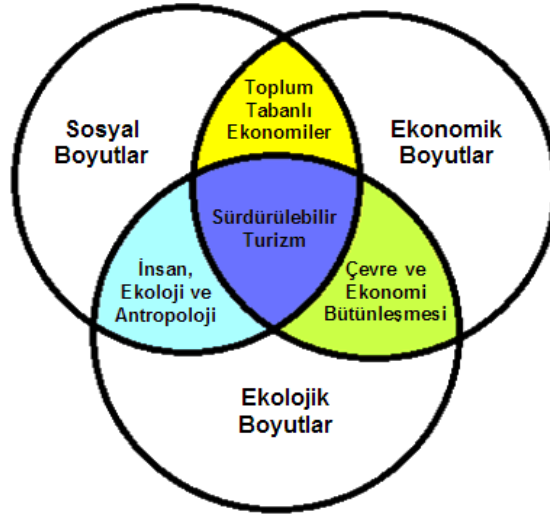
- Turizm, sürekli ikamet edilen, çalışılan veya günlük ihtiyaçların karşılandığı yerlerden farklı bir yerde yapılması,
- Turizm faaliyetleri sırasında hizmet endüstrisinin sağladığı hizmetlerin alınması,
- Yerleşmenin sürekli olmaması durumudur.

Turizm ekonomik açıdan sürekli ikamet etme veya iş için kalma dışında farklı nedenlerle yabancı bir ülkeye yapılan seyahat ve bu seyahat sırasında yabancı paranın harcanması durumu olarak da tanımlanmaktadır (Demir, 1989, s.7). Turizm, günümüzde ülkelere döviz girişi ve iş olanağı sağlayıcı özellikleriyle yerel ve uluslararası ekonomiye fayda sağlayan, sosyo-kültürel iletişimi ve bütünleştirici etkisi ile küresel barışın sağlanmasında olumlu katkıları olan endüstrilerin arasında yer almaktadır (Kırmızı, 2017, s.7).

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı son yıllarda en çok konuşulan ve gündem oluşturan bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilirliğin temeli, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987 tarihinde yaptığı toplantıda hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporuna dayanmaktadır. Diğer bir adı Brundtland Raporu olan raporda sürdürülebilirlik, “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma modeli” olarak tanımlanmıştır (Kaypak, 2012, s.98).

Sürdürülebilirliğe paralel olarak, Dünya Turizm Örgütü (WHO)’ ya göre sürdürülebilir turizm, “kültürel bütünlüğü, gerekli ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini oluştururken tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanacağı bir şekilde yönetilmesi” dir (Acuner, 2015, s.64). Sürdürülebilir turizmde birçok boyut ve bu boyutları destekleyen aktörler yer almaktadır. Bu aktörler arasında turistlerin memnuniyeti planlanan turizm gelişimine bağlı olarak artacak, böylece yüksek gelir ve harcama seviyelerine sahip turistler destinasyonları daha çok tercih etmeye başlayacaktır. Sürdürülebilir hedef yönetiminin başarı unsurlarından biri olan tarihi mirasın korunması, otantik kültürün korunması, yerel gelenek ve değerlerin korunması kültürel zenginlik sağlayacak, turizm yörelerine olan talep artacak ve yerel halkın refah seviyesi artacaktır (Alkan, 2015, s. 6693).

Şekil 1. Sürdürülebilir Turizm İçin Etkileşim

Sürdürülebilir turizm, sosyal boyutlar, ekonomik boyutlar ve ekolojik boyutların birleştiği yerde oluşmaktadır. Sürdürülebilir her aşamasında bu boyutları içermek zorundadır. Bu boyutlardan biri yok sayıldığında sürdürülebilir turizm gerçekleşmeyecektir (Şekil 1).

Ekoturizm

Uluslararası Ekoturizm Derneği (TIES) 2015’ te güncellediği tanımla ekoturizm artık “çevreyi koruyan, yerel halkın refahını sağlayan, yorumlama ve eğitim içeren doğal alanlara karşı sorumlu seyahat” olarak tanımlanmaktadır. Saygı, sorumluluk ve sürdürülebilirlik ekoturizmin en önemli özellikleridir. Bu özellikler “3S” olarak adlandırılabilir. Bunlara karşılık Ekoturizmin dört temel belirgin özelliği olduğu söylenebilir. Bu özellikler ise; temelinde doğanın olması, ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik, eğitim ve kaynağın değerini bilme şeklinde sıralanabilir (Şengöz, 2018, s.12). Sadece ekoturizm değil tüm turizm çeşitleri, çevresel açıdan sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmelidir (Beeton, 1998, s.3).

Ekoturizmin amacı, turistlerin istekleri açısından değerlendirildiğinde, doğayı bilmek, görmek, yardım etmek, saygı göstermek ve doğanın değerini bilmek olduğu görülmektedir. Fakat ulusal ve uluslararası sermaye açısından, ekoturizmin amacı yeni kazanç alanlarıdır. Ekoturizm endüstrisinin varlığı, kullanılacak doğaya ve doğayı kullanacak insanlara bağlıdır. Ancak, ekoturizmin baskın hedef yapısını belirleyen ne doğa ne de turistlerdir. Doğa ve turistler aracılığıyla sermaye biriktirmektir. Ekoturizm ve turizm endüstrisinin diğer amacı, sürdürülebilirlik sorunları olan kitle turizminden dikkati daha az zararlı görünen ekoturizm gündemine kaydırmaktır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005, s.67).

Ekoturizm Çeşitleri

Dünyada ekoturizm artık keşif amacıyla yapılıyorken, ülkemizde son yıllarda gündeme gelmiştir, ancak ekoturizm kapsamı sadece yayla turizmi olarak bilinmektedir. Aslında ekoturizm birçok sosyal ve kültürel faaliyeti içeren bir etkinliktir. Turizm Bakanlığı ekoturizmi; kamp-karavan turizmi, yayla turizmi, mağara turizmi, av turizmi, foto safari, ornitoloji (kuş gözlemciliği) turizmi gibi turizm faaliyetleri olarak değerlendirmektedir (Önder ve Polat, 2004, s.82).

Kış Turizmi

Kış Turizmi, kayak yapmaya uygun, kar yağışlarının ve eğimli alanların müsait olduğu bölgelere seyahat etmek, konaklamak, yemek-içmek, dinlenmek, eğlenmek, gezip dolaşmak gibi aktivitelerden oluşan ve yılın belirli zaman dilimlerinde yapılabilen tüm aktiviteler olarak tanımlanmaktadır (Altaş, Çavuş ve Zaman, 2015, s.346). Kar yağdığı zaman dağların kar alabilen yamaçlarında yapılan sporların (kar kayağı gibi) önem kazandığı turizm çeşididir (Doğaner, 2001, s.178).

Yayla Turizmi

Yaylacılık, yayla dışında yaşayan ancak yaz aylarında bir süreliğine dağlarda ve yamaçlarda bulunan ve yayla olarak adlandırılan yerlere giden, yaylalarda geçici olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşan, yaylaların doğal kaynaklarından yararlanan ve buradan gelir elde edeceği faaliyetlerde bulunan insanların gerçekleştirdiği aktivitelerdir (Albayrak, 2013, s.147). Son yıllarda turistler (yerli-yabancı) alternatif turizm türlerine yönelmeye başlamıştır. İlgi gösterilen bu türlerin biride yayla turizmidir. Ülkemizde ise Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde bulunan yaylalarda bu turizm daha fazla görülmektedir (Bay, 2014, s.29).

Mağara Turizmi

Mağaralar, insanoğlunun doğada keşfettikleri ilk barınakları olması, doğal ve kültürel özellikleriyle çekicilik unsuru oluşturması açısından son derece önemlidir. Mağaralar, jeolojik ve iklimsel özelliklerine göre yüzyıllar boyunca depo, hayvan barınağı, barınak, tedavi alanı ve ibadet yeri olarak kullanılmıştır (Albayrak, 2013, s.167).

Mağaracılık, Mağaraların keşfi ve haritalanması için yapılan bir doğa spordur. Mağaraların bilimsel olarak incelenmesi ile ilgilenen bilime mağarabilim “speleoloji” ve bu amaçla mağara araştırması yapanlara mağara bilimci “speleolojist” denir. Spor amaçlı mağara araştırması yapanlara mağaracı “caver” ve bu spor dalına ise mağaracılık “caving” denilmektedir (Arpacı, Zengin ve Batman, 2012, s.60).

Av Turizmi

Av turizminin yapılacağı yeri ve zamanı denetim altına alıp avcılarının avlanabilmesi için kullanımlarına açılması ve turistik faaliyetleri değerlendirerek ekonomiye katkı sağlaması beklenen etkinliklerdir (Şafak, 2003, s.135). Başka bir deyişle, avcılarının veya belirlenen ilkelere sahip diğer kişilerin faaliyetleri olup bu faaliyetler, avlanma, olta balıkçılığı, avlanma ve vahşi hayvanları gözlem turları, fotoğraf ve film çekimleri vb. olabilir. Av turizminin amacı ise; varlığı (sayısı) yeterli av hayvanlarının avlanmasına imkân sağlayarak ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır (Duran, 2012, s.49).

Dağcılık

Dağcılık, insanların tırmanma arzusunu yerine getirmek için yürüyüş yapma, kayaya tırmanma, buzlara tırmanma ve kayaklı dağcılık aktivitelerini ilk olarak Alp Dağlarında gerçekleştirmesiyle başlamıştır. İlk başlarda çok az insanın tırmanmasına rağmen bu alanda kurulan kulüplerle birlikte bu spor Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Özellikle Avusturya, Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya'da popüler bir aktivite haline gelmiştir (Somuncu, 2004, s.1). Dağlar ve dağcılık sporlarının insanların ilgilerini çekmesinin nedenleri tırmanmak, güzel manzaralar, doğa tecrübesi, mücadele, risk ve zorluk olarak belirlenmiştir (Koç Üniversitesi Dağcılık Kulübü, 26.08.2019).

Akarsu (Rafting) Turizmi

Rafting, nehirlerdeki su seviyesinin yeterli hale gelmesiyle ve eğimin yüksek olduğu zamanlarda nehrin belirlenmiş yerlerinde botlarla yapılan spordur. Bu botlar özel olarak tasarlanmış ve raft olarak adlandırılmıştır. Türkçe kelime karşılığı ise sal olup yapılan bu spora salcılık da denilmektedir (Emniyet, 2018, s.19).

Salcılık sporu maceraperestler ve adrenalin severler için bir tutku olduğundan ülkemizin bu alanda ki en önemli kozlarından. Bu sporun ülkemizde yaygın bir şekilde yapılması, ülkemize gelen turistlere farklı heyecanlar yaşatırken ülke turizminin de hem daha renkli olmasını sağlıyor hem de turizme değer katıyor. Bu tür sporların cazibesıyla ülkemize gelen turistler otellerden dışarı çıkarılırken Türkiye'nin daha derinlerde ki güzelliklerinin keşfedilmesi sağlanıyor (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 08.09.2019).

Kuş Gözlemciliği

Kuş gözlemciliği, Turistlerin kuşları doğal yaşamlarında çıplak gözle veya cihazlarla gözlemlemeleri ya da kuşların seslerini dinleyerek gözlem yapmalarınıdır. Turistler bu gözlemleri yapmak için seyahat ederken gittikleri yerlerde konakladıkları için bu turizm çeşidi önemli bir pazar haline gelmiştir (Sop, 2015, s.543).

Kuş gözlemciliği, amacı çevreyi kuşların gözünden tanımak olan bir gözlem sporudur. Türkiye'de bulunan kuş türlerinin sayısı tüm Avrupada bulunan kuş türlerinin sayısı kadardır. Ülkemizin kuş yönünden oldukça çeşitli olmasındaki etkili faktörler, zengin sulak bölgelere sahip olması ve kuşların göç güzergâhı üzerinde yer almasıdır. Türkiye'de ki kuş gözlemciliği son yıllarda evrensel gelişmelere bağlı olarak hızla genişlemektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 05.09.2019).

Tarım ve Çiftlik turizmi

Çiftlik turizmi, insanların devamlı yaşadıkları, sosyal ve temel ihtiyaçlarını giderdikleri yerler dışında, faaliyet halinde olan bir çiftlikte gününbirlik veya daha uzun süre konaklayıp ve bu çiftlikte tarım faaliyetlerine katıldığı bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Bu çiftliklerdeki amaçlar hayvancılık ile uğraşmak, tarımsal faaliyetlerde bulunmak ve bu faaliyetlerden üretilen ürünleri satmak şeklinde sıralanmaktadır. Bunların yanı sıra bu çiftlikler turizm faaliyetleri adına, sanayileşen kentlerde yaşayan insanlar için rahatlama, yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri imkânlar sunma ve bazı açık hava aktiviteleri sağlamaktır (Kılıç ve Kurnaz, 2010, s.45).

Atlı Doğa Yürüyüşü Turizmi

Atlı doğa yürüyüşü, kültürel ve doğal güzelliklerin bulunduğu bölgelerde gününbirlik veya daha uzun süreli düzenlenen programlardır. Bu faaliyetlere katılmak için öncelikle temel binicilik eğitimi alınmalıdır. Bu eğitim alındıktan sonra atlı safari turları, atlı gezi turlarına katılım sağlanmaktadır (Altan, 2006, s.58).

Botanik Turizmi

Botanik turizmi; flora bakımından farklılık gösteren bölgelere, bitkilerin habitat alanlarını incelemek, fotoğraf-
lamak ve yasak olmayan bölgelerde de bitki toplamak suretiyle yapılan geziler olarak tanımlanabilir (Kızılaslan ve Ünal, 2014, s.48).

Ülkemiz, bitki çeşitliliği bakımından dünyada dikkat çeken ülkelerden birisidir. Türkiye'de 10.000'den fazla bitki çeşidinin yetiştiği saptanmıştır. Avrupa kıtasının tamamında 12.000, Avrupa ülkelerinin tamamında 2500 kadar endemik bitki türü bulunurken bu rakam ülkemiz için 3000 civarındadır. Bu rakamlar göze alındığında ülkemizin bitki çeşitliliğinin göz ardı edilmeyecek seviyelerde olduğu görülmektedir (Akpinar ve Bulut, 2010, s.1589).

Kamp Karavan Turizmi

Kampçılık; "karayolları güzergâhları ve yakın çevrelerinde, kent girişlerinde, deniz, göl, dağ gibi doğal güzelliği olan yerlerde kurulan ve genellikle kampçıların kendi imkânlarıyla geceleme, yeme-içme, dinlenme, eğlence ve spor ihtiyaçlarını karşıladıkları karavan, çadır veya bungalovlardan oluşan en az 30 ünitelik tesislerdir" şeklinde tanımlanmaktadır (Urdal ve Uğurlu, 2016, s.1215).

Kamp karavan turizmi, insanların farklı bölgeleri görmek ve tanımak amacıyla düzenledikleri seyahatler sırasında ulaşımını ve konaklamalarını kendilerinin sağlayabildiği, belirli düzeyde yeme ve içme ihtiyaçlarını karşılayabildiği karavanlarıyla yaptıkları ziyaretleri içeren turizm çeşididir (Ulusan, 2009, s.41).

Foto Safari

Foto safari, profesyonel veya amatör bir şekilde fotoğrafçılık ile ilgilenen kişilerin doğa fotoğrafları çekebilme ve bu yönde gelişim sağlayabilmeleri amacıyla düzenlenen turlardır. Bu turlar 3 ile 10 kişilik gruplar halinde yapılmakta ve turlara tur rehberleri eşlik etmektedir (Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO), 2013, s.287).

Foto safari son dönemlerde alternatif turizm olgusu ile büyüyen bir turizm türü haline gelmiştir. Türkiye'nin doğal güzellikler açısından zengin bir ülke olması turizm sektörünün bu kolunda önemli yer edinmesini sağlamaktadır (Özhancı ve Yılmaz, 2013, s.84).

Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği

Yaban hayatı gözlemciliği, son dönemlerde dünyada ve ülkemizde yaygınlaşmaya başlayan bir turizm türüdür. Birçok ülke, yaban hayatlarını doğal ortamında insanların gözlemine sunarak ekonomik açıdan yarar sağlamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 05.09.2019).

Ülkemizde yaklaşık olarak 40.000'e yakın hayvan türünün bulunduğu belirlenmiş ve yapılan araştırmalara göre gelecekte bu sayının 80.000 ile 100.000 aralığına çıkacağı düşünülmektedir. Avrupa kıtasının toplamda 60.000'e kadar hayvan türü barındırdığı göz önünde bulundurulursa fauna gözlemciliği açısından ülkemizin zenginliği görülmektedir (Akpinar ve Bulut 2010, s.1589).

Bisiklet Turizmi

Bisiklet turizmi, yeni yeni gündeme gelen ve yayılmaya başlayan bir turizm çeşididir. Bisiklet biniciliği, doğada ulaşımın olmadığı yerlere gidebilmek, dar alanlarda rahat ilerleyebilmek amacıyla bisikletin taşınabilecek hafiflikte olması olanağı ve arazi koşullarında yaşadığı heyecan ile bağdaştırılan bir tür spordur (Altan, 2006, s.59).

Genel olarak, iki günü kapsayan hafta sonu gezisi olarak ya da bir ülkeye doğru aylarca süren yolculuklardan oluşabilmektedir. Bu turlar bireysel veya seyahat acentaları aracılığı ile de sağlanabilmektedir. Ayrıca bisiklet turizmi, aileler için günübirlik gezi turları ya da birçok turist kitlesini hedefleyen bir festivale kadar çeşitlilikleri kapsamaktadır (Çelik Uğur ve Özbek, 2018, s.88).

Bulgular

Uzundere

Uzundere ilçe merkezi Tortum çayının doğusunda, 1050 m yüksekliklerde kurulmuştur. Yüzölçümü 830 km² olan ilçede Karadeniz iklimi hâkimdir. İlçenin yeryüzü şekillerini dağlar, dağların arasına yerleşen vadiler ve ara ara gözüken tepeler oluşturmaktadır. Bu yeryüzü şekillerinin bugünkü görünümünün oluşmasında tektonik hareketler oldukça aktif bir şekilde rol almışlardır (Ünal, 1998, s.413).

Şekil 2. Uzundere İlçesinin Konumu

Uzundere, Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Karadeniz Bölgesi arasındaki bölgededir. Kuzeyinde Artvin, güneyinde Tortum, doğusunda Oltu ve batısında İspir bulunmaktadır (Şekil 5.1.). Uzundere'nin ekoturizm için uygun yerlerinden bazıları aşağıdadır;

Öşvank Kilisesi; Kilise 976-1001 yılları arasında Tayk bölgesi hükümdarı Büyük Davit tarafından yaptırılmıştır. İşçiliği ve mimari yapısı oldukça etkileyicidir. Son dönemlerde Gürcistan ile yapılmış olan anlaşmalar dâhilinde yenileme hazırlıkları sürmektedir. İlçede Çamlıyamaç köyündedir (Kardeş, 2007, s.29).

Köttek Mağarası; İlçe merkezinde vadiye yakın sarp kayalıklar içinde bir oyuk biçimindedir (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 02.02.2020).

Uzundere Evleri; “Tarihi Ambarlı Eynanlı Uzundere Evleri” diye adlandırılan evlerden Murat Efendi Mahallesinde bulunanı 1. Dünya savaşı sırasında Rus orduları tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. Bu evlerin bazılarının yaklaşık olarak 200-250 yıllık olduğu bilinmektedir (Demircioğlu Yıldız, 2007, s.76).

Yedigöller (Yıkıklar); Tortum Şelalesinin akan suların oluşturduğu irili ufaklı göllerdir. Artvin karayolu üzerinde bulunan Ulubağ Köyünde yeşillikler arasında bulunan ve eşsiz bir manzaraya sahip rekreasyon alanıdır (Erzurum Portalı, 01.02.2020).

Tortum Gölü; Karşılıklı, çok dik ve yüksek dağların oluşturduğu vadide toplanan suların önünün kapatılmasıyla oluşan ve dar alanda yer almasına rağmen uzunluğu 8 km. uzunluğunda ve takribi derinliği 60-70 m. olan bir göldür (Gündoğdu, 2007, s.44).

Tortum Şelalesi; Tortum Gölü'nün Tev Vadisi ile gölün kuzey ucu arasındaki heyelan kütlelerini aşarak dökülmesiyle oluşmaktadır. Tortum Gölü'nün döküldüğü akar yatağa yakın dirençli kireç taşı katmanları üzerinden geçmekte ve 22 metrelik genişlikten, 48 metre yükseklikten düşmektedir. Düşen sular, üstte gökkuşağı, altta koca bir dev kazanı meydana getirmektedir (Uzundere Belediyesi, 02.02.2020).

Uzundere İlçesinin Ekoturizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi

Tortum Gölü ve çevresinde su sporları yapılabilmektedir. Ayrıca Zugar Boğazı, Tortum Gölü, Tortum Şelalesi ve Yedigöller piknik ve kampçılık faaliyetleri açısından tercih edilmektedir. Türkiye'nin en büyük şelalesi olup kış aylarında tamamen buz tutan şelaleye tırmanış yapılabilmektedir. Kışın bitimiyle birlikte bahar aylarında suyun çok ve akış hızının yüksek olması görsel olarak ziyaretçileri etkilemektedir. İlçede ki Köttek Mağarası ekoturizm çeşidi olan mağara turizmi için potansiyel olarak değerlendirilebilir. İlçede bulunan yıkıklar (Yedigöller) 11 adet irili ufaklı gölden oluşup bu göllerin bazılarında alabalık üretimi yapıp ve sandalla gezi yapılabilmektedir. İlçede doğa yürüyüşü yapılabilmemesine olanak sağlayan yürüyüş rotaları mevcuttur. Tortum Gölünün yakınına yapılan cam seyir terası meraklılarına hem adrenalin hem de seyir zevki yaşatmaktadır. İki adet avlağa sahip olan ilçede avcılık yapılmaktadır. Yaylaları ve kamp alanlarıyla Uzundere ekoturizmin aktif olarak yapıldığı ilçedir. Uzundere ilçesinden kuş gözlemi yapılabilecek beş adet nokta mevcuttur. Doğada gözlemlenmesi oldukça güç olan ve görülebilmesi için uzun mesafe yürümeyi gerektirebilen birçok kuş türünün bölgede araç yolundan uzaklaşmadan gözlenebiliyor olması bu bölgeyi daha da ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş bölgede farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi kuşlar açısından da son derece özel bir yere getirmektedir (Orhan ve Karahan, 2010: 34). Ayrıca Tortum gölü ve çevresinde yamaç paraşütü için uygun bölgeler bulunmaktadır. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Uzundere'de de bulunmaktadır. İlçede yapılan festivaller sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlikler sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Uzundere ilçesi ve yakın çevresi bitki familyaları ve bitki türleri bakımından oldukça zengin olup, yapılan botanik araştırmalar ilçenin botanik kompozisyon bakımından son derece zengin olduğunu göstermektedir. Yörenin vejetasyonu daha çok İran-Turan ve Avrupa-Sibirya fitocoğrafik bölge bitkileri ile karakterize edilse de Akdeniz (Mediterranean) bitki örtüsü özelliklerine de rastlanmaktadır. İlçenin zengin florası ve bitki örtüsü ekoturizm potansiyeli açısından oldukça önemlidir. Uzundere dünyanın 220 ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi içerisinde bulunmaktadır. Bu da barındırdığı doğal bitki örtüsü zenginliğini arttırmaktadır (Orhan ve Karahan, 2010: 29-32).

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi barındırdığı fauna açısından önemli çeşitlilik arz etmektedir. Bölge fauna açısından, içerdiği Boz Ayı (*Ursus arctos*), Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Dağ Keçisi (*Capra eagagrus*), Kurt (*Canis lupus*), Yaban Kedisi (*Felis silvestris*), Vaşak (*Lynx lynx*) popülasyonları ile önemli memeli alanı niteliğindedir (Orhan, 2008: 82).

Tablo 1. İlçedeki Kültürel ve Tarihi Varlıklar

İlçe	Yemekler	Oyunlar	Kültürel ve Tarihi Yapılar
Uzundere	Tandır Ekmeği Cağ Kebap Tirit Pestil Çullaması Çarıklı Fasulye Tatar Böreği Kor Kete Çortutu Pancarı	Aşşaktan Gelirem Kavak Uzundere Barı	Öşvank Kilisesi Engüzek Kalesi Köttek Mağarası Seyir Terası Uzundere Evleri

Tablo 2. İlçedeki Festivaller ve Şenlikler

İlçe	Festivaller
Uzundere	Cumhuriyet Karakucak Güreş Etkinlikleri Armutlu Festivali

Uzundere tarihi ve kültürel açıdan oldukça zengindir. Farklı din ve uygarlıkların yaşadığı ilçede birçok tarihi yapıt vardır. Çamlıyamaç köyünde bulunan Öşvank Kilisesi Hristiyanlar için oldukça önemli olup her yıl düzenli olarak ziyarete gelmektedirler. Müslümanlar için önemli olan Ziyaret tepede Hz. Ömer'in torunu Saad'ın mezarı bulunmaktadır. Tarihi Uzundere Evleri yaklaşık olarak 200 yıllık olduğu düşünülen bu evlerde odun malzemeler, odun nakış ve süslemeler bulunmaktadır. İlçenin kendine has yaptığı Tandır Ekmeği, Cağ Kebap, Tirit, Pestil Çullaması, Pekmez, Çarıklı Fasulye, Tatar Böreği, Kor Kete, Çortutu Pancarı yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut, kayısı, elma, ayva, armut, erik, kızılıçık ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. Aşşaktan Gelirem, Kavak, Uzundere Barıdır.

Doğal ve kültürel özellikleriyle ekoturizme olanak sağlayan Uzundere ilçesinde bahsettiğimiz ekoturizm aktivitelerinin yapılabilmesi etkin bir planlama ve eğitim ile mümkün olacaktır. Bu amaçla hazırlanan plan ve programlar yöre halkının gereksinimleri göz önüne alınarak hazırlanmalı ve uygulanabilir olmalıdır. Erzurum Büyükşehir Belediyesi, İlçe Belediyesi ve Atatürk Üniversitesiyle ortak çalışma yapılarak ilçenin tanıtımı ve kalkınması sağlanabilir. Ekoturizmden kaynaklanabilecek olumsuzlukları minimuma çekmek için ekoturizm ilkelerine dayalı planlamalar yapılmalı ve bu ilkeleri göz önünde bulundurarak yerel projeler hazırlanmalıdır. Yapılacak bu projeler kapsamında ekoturizm alanında deneyimli turizmciler bölgede istihdam edilip ve tecrübelerinden faydalanılması ilçede ekoturizmin yapılması aşamasında kolaylıklar sağlayacaktır.

Tablo 3. İlçenin Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Ziyaret Tepe	2755 m.	Mağara Turizmi	Kötték Mağarası	
	Kıllı Dağ	2530 m.			
	Tav Dağı	2244 m.			
	Dağ Turizmi	Ak Dağlar	3030 m.	Bisiklet Yolu	Uzundere Merkez
		Murat Tepe	2234 m.		
		Mescit Dağı	3240 m.	Akarsu Turizmi	Tortum Çayı
		Hergavur Dağı	2835 m.		
Yayla Turizmi	Cevizli Yaylası	Göl Turizmi ve Olta Balıkçılığı	Tortum Gölü		
	Sapaca Yaylası		Yedigöller (Yıkıklar)		
	Paisor Yaylası	Av Turizmi	Kirazlı D.A.		
	Uzunkavak Yaylası		Çamlıyamaç D.A.		
	Cormis Yaylası	Atlı Doğa Yürüyüşü	Zuğar Boğazı		
	Çamlıyamaç				
Flora- Fauna	Uzundere Vadisi	Su Sporları	Tortum Gölü		
	Tortum Havzası		Tortum Şelalesi		
Doğa Yürüyüşü	Cevizli Yaylası Rotası	15- 17,5 km.	Cittaslow	Uzundere	TR. 11. Sakin Şehir
	Engüzek Kalesi Rotası	5-7 km.			
	Öşvank Kilisesi Rotası	7-10 km.			
	Yedigöller Rotası	1- 2 km.	Cam Seyir Terası	Pirinkayalar Geçidi	
	Balıkli Köyü Rotası	3- 4,5 km.		Tortum Şelalesi	
	Paisor Yaylası Rotası	10-11,5 km.	Foto Safari	Tortum Gölü	
	Cormis Yaylası	12-13,5 km.		Zuğar Boğazı	
Kuş Gözlem	Çamlıyamaç	Kamp Turizmi ve Mesire Alanı	Uzundere vadisi		
	Zuğar Boğazı		Zuğar Boğazı		
	Engüzek Kalesi		Tortum Gölü Çevresi		
	Tortum Havzası				
	Tortum Gölü		Bozburun Yarımadası		

Daha önce yapılmış çalışmalardan bazıları aşağıda gösterilmiştir;

Cengiz ve Akkuş (2012), yapmış oldukları “Kırsal Turizm Kapsamında **Yöre Halkının Kalkındırılması: Erzurum Örneği**” başlıklı araştırmada kırsal turizmin önemini ve faydalarını belirlemişlerdir. Erzurum ilini değerlendirirken Uzundere ilçesinde bulunan ekoturizme uygun kırsal alan çekiciliklerini ve gelir getirici etkilerini ortaya koymaktadırlar.

Küleççi ve Toy (2017), yapmış oldukları “Erzurum İli Unito Bölgesi Ekoturizm Faaliyetlerinin İlçelere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmada Erzurum’un Uzundere, Narman, İspir, Tortum, Oltu ve Olur ilçelerinin ekoturizm potansiyelini değerlendirmişlerdir. Uzundere ilçesinde yapılabilecek ekoturizm faaliyetlerini tespit etmiş ve Uzundere’nin ekoturizm faaliyetleri için uygun alanlara sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Orhan ve Karahan (2010), yapmış oldukları “Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmada Uzundere ilçesinde coğrafi, ekolojik ve sosyo-kültürel açıdan ekoturizme kaynak oluşturan önemli değerler olduğunu ve ilçenin kaynaklarının ekoturizme olanak sağlayacağını tespit etmişlerdir.

SWOT Analizine Yönelik Bulguları

Yüz yüze yapılan görüşmeler ve ilçelere bizzat gidip yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgularla Uzundere ilçesinin SWOT analizleri yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda, yapılan yüz yüze görüşmeler, ikincil kaynaklar ve bizzat ziyaretler sırasında toplanan veriler derlenmiş ilçenin güçlü ve zayıf yönleri tespit edilip Fırsatlar ve Tehditler SWOT analizi yöntemi ile belirlenmiştir. Yapılan Swot Analizi sonuçları aşağıdadır.

GÜÇLÜ YÖNLER

- Av turizmi için avlaklara sahip olması
- Dağ ve tepelerin dağ yürüyüşü, dağcılık ve yamaç paraşütü gibi sporlara uygun olması
- Doğa yürüyüş sporları için parkur ve rotaların bulunması
- Farklı büyüklükteki göllere sahip olması dolayısıyla çeşitli rekreasyonel aktivitelere (balıkçılık, piknik, karavan vb.) olanak sağlaması
- Fauna ve flora bakımından çeşitliliğe sahip olması
- İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması
- İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması
- İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olması
- İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı
- İlçede kampçılık için uygun alanların olması
- İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçli olması
- İlçede ulaşım imkânlarının yeterli olması
- İlçenin ekoturizm için ikliminin uygun olması
- İlçenin festival turizmine açık olması
- İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.)
- Kuş gözlemine uygun alanların bulunması
- Mağara turizmi için Köttek Mağarası'na sahip olması
- Su sporlarına olanak sağlayan alanların olması
- Tarihi ve Kültürel açıdan zengin bir geçmişe ve birikime sahip olması
- Zengin yeşil alanlara sahip olması

ZAYIF YÖNLER

- İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması
- Mesire alanlarının şehir merkezine uzak olması
- İlçede turizm rehberinin olmaması
- İlçenin havaalanına uzak olması
- Yerel ürünlerin el sanatları, yiyecekler vb. tanıtımlarının yapılmaması
- İlçede eğitimli eleman eksikliği olması
- Turizm için sadece belirli alanlara ağırlık verilmesi ve diğer alanların geri planda kalması
- Doğal güzelliklerin değerlendirilmemesi
- İlçe halkının ekoturizm konusunda deneyim eksikliği

FIRSATLAR

- Çevre bilincinin oluşturulması
- Ekoturizm için gelen ziyaretçilerin yöre halkının sosyal yapısının gelişimine katkı sağlaması
- İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması
- İlçedeki turizm tesislerinin artırılması
- İlçenin Cittaslow olması
- İlçenin farklı doğa sporlarına elverişli olması
- İlçenin tanıtımının ve reklamının geçen yıllara göre artırılmış olması
- İlçeye seyir amaçlı cam teras yapılması
- İnsanların ekoturizm talebinin artması

TEHDİTLER

- İlçede çevre kirliliği yaşanması
- İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riski olması
- İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması
- İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi
- İlçedeki doğal varlıkların bozulması
- İlçe halkının bilinçlendirilmemesi
- İlçede flora ve fauna çeşitliliğinin zarar görmesi
- Adrenalin sporlarında dikkatsizlik sebebiyle olabilecek yaralanmalar ve can kaybı olasılığı
- İlçede kaçak avlanma riski

Sonuç

Ekoturizmin çıkış nedenlerinden biri de insanların son zamanlarda doğal hayatı öğrenme, yeni yerler keşfetme ve macera arama dürtüsüdür. Kalıplaşmış turizm hareketleri yerine farklı arayışlar ve heyecanlar ekoturizmin temelini oluşturmaktadır. Ekoturizm faaliyetleri hem ekoturistlere hem de yapıldığı yerin halkına fayda sağlamaktadır. Temelinde doğayı korumak ve yöre halkının refahını geliştirmeyi barındıran bu hareket iyi planlanırsa yapıldığı bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasını sağlayabilir. Yapılacak etkili bir planlama ve tanıtım, ekoturizm aktivitelerinin yöre halkını rahatsız etmeden ekoturistlerin memnun ayrılmasını sağlayabilir. Bu sayede hem yöre halkı hem de ekoturistler karşılıklı olarak memnuniyet duyup bölgede ki ekoturizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkı sağlanabileceklerdir. Çevrenin ve kültürel varlıkların gün yüzüne çıkmasını ve korunmasını sağlayacak bu hareket, yapıldığı bölgeye önemli katkılar sağlamaktadır.

Ekoturizm, her ne kadar doğayı korumaya yönelik olsa da yapıldığı çevreye hem doğal hem de kültürel zararlar verebilir. Bu faaliyeti gerçekleştirecek olan ekoturistlerin doğaya ve yöre halkına karşı gösterecekleri davranışları son derece önemlidir. Çünkü bilinçsiz ekoturistler doğal ve kültürel varlıklara zarar verebilir. Aynı zamanda yöre halkının da ekoturistlere nasıl davranacağı konusunda bilinçlendirilmesi iki tarafında bu faaliyetten memnun ayrılmasını sağlayacaktır. Hem yöre halkı hem de ekoturistler karşılıklı hoşgörü içinde olmalı ve doğal-kültürel yapıların devamlılığı için çaba göstermelidir. Çünkü ekoturizm faaliyetlerinin uzun yıllar yapılabilmesi için doğal, tarihi ve kültürel varlıkların tahrip edilmemesi büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, ekoturizmin kaynağı olan doğal ve kültürel değerlerin tespit edilmesi, sürekliliğinin sağlanması ve yöre halkının maddi ve manevi açıdan kalkınması için bir araç olabilecek ekoturizm potansiyellerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, araştırma sahasının mevcut ekoturizm aktivitelerinin ve potansiyelinin ortaya çıkarılmasını sağlayıp önerilerde bulunabilmek için ilçelere bizzat gidilerek yapılan yüz yüze görüşmelerden, daha önce yapılmış çalışmalardan (makale, tez, kitap rapor vb.) ve bölgede yapılan SWOT analizinden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Yapılan SWOT analiziyle bölgenin güçlü yönleri, zayıf yönler tespit edilip fırsatları ve tehditleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İlçede yapmış olduğumuz görüşmeler ve gözlemler sonucunda yöre halkının büyük çoğunluğunun ekoturizm hakkında bilgi sahibi oldukları ve ekoturizme yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek için yatırımlar yaptığı belirlenmiştir. İlçenin turizme verdiği önem ve yaptığı yatırımlar ilçenin Türkiye'nin 11. Sakin Şehir (Cittaslow) unvanını almasına yardımcı olmuştur.

Araştırma sahasında özellikle dağların, yaylaların, havzaların, ormanların, göllerin, akarsuların olması ekoturizm faaliyetlerine olanak sağlamaktadır. Bu alanlarda, doğa yürüyüşleri, tırmanış, flora- fauna, kuş gözlemciliği, atlı doğa yürüyüşleri, dağ bisikleti, kampçılık ve piknik gibi birçok aktivite yapılabilmektedir. İlçede az sayıda da olsa şuan bütün aktiviteler yapılmaktadır. Uzundere Vadisi kuş gözlemciliği için en uygun bölgelerden biridir. Uzundere Vadisi pek çok yırtıcı ve yırtıcı olmayan kuşların göç koridorunda yer almaktadır. Bölgenin tamamı ender görülen bitki, hayvan ve kuş çeşitliliği ile tanınmaktadır. Çalışma alanı, Doğu Anadolu'nun Doğu Karadeniz'e bakan kesiminde yer almakta olup bu bölge ekolojik anlamda geçiş bölgesidir. Araştırma alanı flora ve fauna bakımından oldukça zengindir. Doğal bitki örtüsünün dışında birçok endemik bitkiye de ev sahipliği yapmaktadır. Yerleşim alanının çok olmaması nedeniyle doğal güzellikleri tahrip olmamıştır. Uzundere zengin ürün yelpazesine sahiptir. Bölgede; elma, armut, dut, kiraz, vişne, kızılçık, ayva ve ceviz gibi birçok çeşit meyve yetiştirilmektedir.

Ekoturizmin temelini oluşturan doğal ve kültürel varlıkların ilçede oldukça fazla olduğu görülmektedir. Farklı dinlere ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış bu topraklarda cami, kilise ve kaleler bulunmaktadır. Bunların bazıları; Öşvank Kilisesi, Engüzek Kalesi, Osman Efendi Camiidir. Kültürel açıdan zengin olan ilçede her yıl düzenli olarak yapılan festivaller mevcuttur. Bu etkinlikler sayesinde yılın belirli dönemlerinde festivallerin düzenlendiği ilçeye çevre halkı gitmekte ve küçükte olsa bir turizm olayı gerçekleşmektedir. Bu festivaller sayesinde ilçe, yerel ve ulusal medyada tanıtım yapabilmek fırsatı olarak çevre il ve ilçelere sesini duyurabilmektedir. İlçede yöreye özgü yemekler, oyunlar ve kıyafetler mevcuttur. Yemek kültürü ve oyun kültürü günümüze kadar ulaşmış olsa da yöresel kıyafetler artık neredeyse hiç kullanılmamaktadır.

Öneriler

- İlçede düzenli olarak gerçekleştirilen festival ve şenliklerin ülke genelinde tanıtımı yapılabilir.
- **İlçede** ekoturizme uygun alanların bulunduğu bir harita çıkarılmalı ve bu harita üzerinden tanıtımlar yapılabilir.
- Alt yapı sistemlerinin planlanması ileriye dönük olası bir turist nüfusu yoğunluğunda yeterli olacak şekilde yenilenip ekoturizme uygun atıkların geri dönüşümünü sağlayacak tesislerin kurulabilir.
- Ekoturizm faaliyetlerinden macera sporlarına yönelik araştırmalar yapıp bölgede yamaç paraşütü, dağ bisikleti, rafting, tırmanış gibi sporların sürekliliği sağlanabilir.
- Bölgede kültür balıkçılığının çoğaltılması sağlanabilir.
- Bölgede bulunan dağlarda yamaç paraşütü ve balon turizmi için uygun alanlar belirlenebilir.

- Yerel yönetimler bünyelerinde ilçeleriyle alakalı bilgili ve donanımlı turizm rehberi yetiştirilebilir.
- **İlçede** birkaç adet engelli dostu tesisler yapılabilir
- Yöre halkının ülke genelinde ve yöresel yemek günlerine katılımına destek olunabilir.

Kaynakça

- Acuner, E. (2015). Zigana Turizm Merkezi'nin Sürdürülebilir Turizm Kriterleri Çerçevesinde Yerel Destinasyon Yönetim Örgütleri Tarafından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 62-93.
- Akpınar, E. ve Bulut, Y. (2010). Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları. 3. *Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, Artvin, 4, 1575-1594.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. 1.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alkan, C. (2015), Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama. *Journal of Yasar University*,10(40), 6692-6710.
- Altan, Ş. (2006). Türkiye'de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altaş, N. T., Çavuş, Ahmet ve Zaman, N. (2015). Türkiye'nin Kış Turizmi Koridorunda Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Konaklı. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (31), 345- 365.
- Arpacı, Ö., Zengin, B. ve Batman, O. (2012). Karamanın Mağara Turizmi Potansiyeli ve Turizm Açısından Kullanılabilirliği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 59-64.
- Ayhan Kaya, A. (2019). *Batı Akdeniz'de Ekoturizm, Ekoturizm Uygulamaları ve Kadının Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bay, A. (2014). *Uludağ Yöresinde (Bursa) Alternatif Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beeton, S. (1998). *Ecotourism: A Practical Guide for Rural Communities*. Australia: Landlinks Press.
- Cengiz, G. ve Akkuş, Ç. (2012). Kırsal Turizm Kapsamında Yöre Halkının Kalkındırılması: Erzurum Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 61-74.
- Çelik, U. S. ve Özbek, V. (2018). Destinasyon Sadakatini Etkileyen Faktörler: Bisiklet Turizmi ve Burhaniye Bisiklet Festivali Örneği. *International Review Of Economics And Management*, 6(2), 84-102.
- Çoban, B. ve Karakaya, Y. E. (2010). Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar, *e-Journal of New World Sciences Academ*, 5(4), 342-352.
- Demir, N. (1989). *Hava Yolu ile Yolcu Taşımacılığının Türk Turizmi İçindeki Yeri ve Önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demircioğlu Yıldız, N. (2007). *Tortum Çayı Havzasının Uygun Alan Kullanımlarının Cbs İle Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. 1. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Duran, C. (2012). Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 45-52.
- Emniyet, N. (2018). *Türkiye'deki Rafting ve Akarsu Kano Slalom Sporcularının Spora Başlama Nedenleri ve Beklentilerinin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü.
- Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası, *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.
- Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (02.02.2020). <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR56060/uzundere.html>, adresinden alındı.
- Erzurum Portalı (01.02.2020). <https://erzurumportali.com/shf/3537/Erzurum-Tortum-Yedigoller>, adresinden alındı.
- Gündoğdu, H. (2007). *Erzurum'da Doğa Kültür Tarih ve Sanat Eserleri*. 1. Baskı, Ankara: Kariyer Matbaacılık.
- Kardeş, M. (2007). *Tarih ve Turizm Beldesi: Uzundere*. 1. Baskı, Erzurum: Zafer Form Ofset Matbaacılık.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-114.
- Kılıç, B. ve Kurnaz, A. (2010). Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 39-56.
- Kırmızı, A. (2017). *Turizm Eğitimi Alan Lisans ve Ön lisans Öğrencilerinin Turizm Endüstrisine Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılması: Sakarya Üniversitesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılaslan, N. ve Ünal, T. (2014). Tokat İlinin Ekoturizm/Kırsal Turizm Potansiyeli ve SWOT Analizi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (9), 45-61.
- Koç Üniversitesi Dağcılık Kulübü (26.08.2019). <https://kudak.ku.edu.tr/>, adresinden alındı.
- Korosteleva, E. (2013). *Turizm Lojistiğinde Ulaştırma Sisteminin Performans Analizi: Rusya Federasyonu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Gelen Turistler Üzerine Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Külekçi Akpınar, E. ve Toy, S. (2017). Erzurum İli Unito Bölgesi Ekoturizm Faaliyetlerinin İlçelere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(-3).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (05.09.2019). <https://yigm.ktb.gov.tr/>, adresinden alındı.
- Orhan, T. (2008). *Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Orhan, T. ve Karahan, F. (2010). Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11(1), 27-42.
- Önder, S. ve Polat, A. T. (2004). Konya İli Karapınar İlçesi'nin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirilmesi ve SWOT Analizi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(33), 80-86.
- Özhancı, E. ve Yılmaz, H. (2013). Değişik Peyzaj Karakterleri Barındıran Dağların, Foto Safari Amaçlı Görsel Peyzaj Analizi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1), 83-89.

- Somuncu, M. (2004). Dağcılık Ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1) , 1-21.
- Sop, S. A. (2015). Kuş Gözlemciliği Ve Turizm İlişkisi: Burdur Gölü Üzerine Bir Tartışma. *Teke Yöresi Sempozyumu*, 04-06.03.2015, 543-549, Burdur.
- Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 133-148.
- Şengöz, Ş. (2018). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Dikili'nin Ekoturizm Potansiyelinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ties (10.08.2019). <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>, adresinden alındı.
- Trabzon Ticaret Sanayi Odası (2013). "Her Mevsim Karadeniz Projesi MasterPlanı". http://ttso.org.tr/dosyalar/Her_Mevsim_karadeniz_Projesi_Master_Plan/files/assets/basic-html/page1.html, Erişim Tarihi: 15.09.2019.
- Türsab (08.09.2019). http://www.tursab.org.tr/dosya/1013/06eyraft2_1013_1553015.pdf, adresinden alındı.
- Uluslan, Y. (2009). *Alternatif Turizm Çeşitlerinin Turizm Potansiyeline Etkisi: Konya Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Urdal, M. ve Uğurlu, K. (2016). *Kamp Turizminde Glamping İşletmeciliği: Kırklareli İli İçin Bir Model Önerisi*. 17. Ulusal Turizm Kongresi, 1.Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Uzundere Belediyesi (02.02.2020). <http://www.uzundere.bel.tr/menudetay.asp?no=26>, adresinden alındı.
- Ünal Anka, F., Yazıcı, K., Balık, G. ve Gülgün Aslan, B. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 69-72.

Vekâlet Savaşları Bağlamında Suudi Arabistan-Husi Çatışmasının ve Aramco Saldırısının Bölgesel ve Küresel Güvenliğe Etkileri

The Effects of Saudi Arabia-Houthi Conflict and Aramco Attack on Regional and Global Security in the Context of Proxy Wars

Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN¹

Başvuru Tarihi: 08.01.2020

Kabul Tarihi: 28.02.2020

Özet

Ortadoğu bölgesi insanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bölge üç büyük dine ve bu dinlerin mabetlerine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Ortadoğu yeraltı kaynakları bakımından çok zengin bir potansiyele sahiptir. Böylesine stratejik öneminin yanı sıra Ortadoğu'nun değerine değer katan bir başka husus ise dünyanın diğer bölgeleri için geçiş güzergâhı olmasıdır. Tüm bu açılardan Ortadoğu tarihin her döneminde insanlığın tamamını ilgilendiren bir coğrafya olmuştur. Bu nedenle bölge, savaşların, krizlerin, mücadelelerin, terörün ve vekâlet savaşlarının hiç eksik olmadığı bir yerdir. Gidişata bakıldığında bu durumun biteceğini söylemek mümkün değildir. Tarihin yazıldığı yer olan Ortadoğu'da bölgesel ve küresel güvenliği riske atan son gelişme ise Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğalgaz şirketi Saudi Aramco'ya ait iki petrol tesisine yapılan saldırıdır. İran'ın vekâlet savaşları kapsamında Yemen'de desteklediği Husiler'in silahlı insansız hava araçlarıyla yaptığı bu saldırı bölgedeki krizlere yenisini eklemiştir. Bu çalışma, Husiler'in Saudi Aramco'ya ait iki petrol rafinerisine yaptığı saldırının bölgesel ve küresel güvenliğe olan muhtemel etkilerini tartışmaktadır. Çalışmanın üç aşaması bulunmaktadır. Birinci adımda, vekâlet savaşı kavramı açıklanmakta, temel stratejisi ve zirve yeri üzerinde durulmaktadır. İkinci adımda, Suudi Arabistan-Husi çatışmasının tarihi arka planı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Üçüncü ve son adımda, Aramco saldırısının bölgesel ve küresel güvenlik üzerindeki yansımaları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vekâlet Savaşı, Husiler, Aramco Saldırısı, Güvenlik

Abstract

The Middle East is one of the oldest settlements in human history. The region is home to three major religions and temples of these religions. In addition, the Middle East has a very rich potential in terms of underground resources. In addition to such strategic importance, another aspect that adds value to the value of the Middle East is that it is a transit route for other parts of the world.

¹ Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi ABD, harslan341@gmail.com, ORCID: 0000 0002 2655 5894

In all these aspects, the Middle East has been a geography that concerns all of humanity in every period of history. For this reason, the region is a place where wars, crises, struggles, terror and proxy wars are never missing. Looking at the trend, it is not possible to say that this situation will end. The latest development that puts regional and global security at risk in the Middle East, where history is written, is the attack on two oil plants owned by Saudi Arabia's national oil and gas company, Saudi Aramco. This attack carried out by the Houthis, supported by Iran in Yemen within the context of proxy wars, with armed unmanned aerial vehicles, added new ones to the crises in the region. This paper discusses the impact of the Houthis' attack on Aramco as a proxy warrior on regional and global security. The study has three stages. In the first step, the concept of proxy war is explained and the basic strategy and the summit place are emphasized. In the second step, the historical background of the Saudi Arabia-Houthi conflict is tried to be put forward. In the third and final step, the reflections of the Aramco attack are discussed on regional and global security.

Keywords: Proxy War, Houthis, Aramco Attack, Security

Giriş

İnsanoğlunun en eski yerleşim yerlerinden biri ve tarihin yazıldığı yer olan Ortadoğu, stratejik açıdan dünyanın en önemli coğrafyalarının başında gelmektedir. Ayrıca bölgenin üç semavi dinin merkezi olmasının ve bu dinlerin en kutsal mabetlerinin burada bulunmasının yanında kültürel yapısının çeşitlilik ve zenginlik göstermesi öne çıkan bir başka husustur. Bu özelliklerinin yanı sıra bu coğrafyada yer alan hemen hemen her ülkenin sahip olduğu zengin yeraltı kaynaklarının potansiyeli dikkatlerin burada toplanmasına sebebiyet vermektedir.

Böylesine stratejik, coğrafi, ekonomik, dinsel vb. yönlerden önemini yanı sıra Ortadoğu'nun değerine değer katan bir başka husus ise tarih boyunca önemli ticaret yollarının geçiş güzergâhı ve kesişme noktası olmasıdır. Ortadoğu'nun sahip olduğu tüm bu özellikler hiçbir zaman önemini kaybetmemesine sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla Ortadoğu her tarihsel dönemde pozitif ya da negatif açıdan olsun dünyanın tamamını ilgilendiren bir toprak parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşların, mücadelelerin, krizlerin, kaosların, terörün ve vekâlet savaşlarının eksik olmadığı bir bölge olan Ortadoğu'nun sahip olduğu bu potansiyele bakıldığında bölgenin odak noktası olma durumunun artarak devam edeceğini ifade etmek mümkündür.

Bahsedildiği gibi Ortadoğu'da fazlasıyla yaşanan bu kaotik durumu daha da arttıran ve bölgesel ve küresel güvenliği riske atan son gelişme ise Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğalgaz şirketi Saudi Aramco'ya ait iki petrol tesisine 14 Eylül 2019'da yapılan saldırıdır. Vekâlet savaşları kapsamında İran'ın Yemen'de desteklediği Husiler'in silahlı insansız hava araçları (SİHA) ile yaptığı bu saldırı bölgedeki mevcut krizlere yenisini eklemiştir.

Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğalgaz şirketi Saudi Aramco'ya ait iki petrol tesisine yönelik yerel saatle 04.00'te gerçekleştirilen bu saldırı, bölgesel ve küresel alanda tam anlamıyla bir şok etkisi yaratmıştır. Çünkü saldırıya uğrayan iki tesisin günlük üretimine bakıldığında hem Suudi Arabistan hem de küresel petrol üretimi için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Vurulan tesisler günde yaklaşık 6 milyon varile tekabül eden üretimiyle bir taraftan Suudi Arabistan'ın petrol üretiminin yarısından fazlasını sağlarken diğer taraftan da küresel petrol üretiminin %5'ini tek başına karşılama kapasitesine sahiptir.

Gerek Suudi Arabistan ve gerekse de küresel petrol üreticilerin beklemediği bu saldırılardan hemen sonra açıklamalarda bulunan Suudi ve ABD'li üst düzey yetkililer tesislere yapılan saldırılardan İran'ı sorumlu tutmuş ve saldırıları savaş sebebi olarak değerlendirmiştir. İran'dan vekâlet alan Yemen'deki Husiler ise saldırıları üstlenmiş ve 10 SİHA kullanarak bu saldırıları düzenlediklerini iddia etmiştir. Husilerin bu iddialarına karşın

İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif yaptığı açıklamayla İran'ın saldırılarla bir ilgisinin olmadığını açıkça deklare etmiş ve Suudi Arabistan'ı ve ABD'yi, İran'ı savaşa sokmaya çalışmakla itham etmiştir. Tüm bu açıklamalar, vekâlet savaşlarıyla, kaoslarla, krizlerle ve terörle iç içe yaşayan Körfez bölgesinde sıcak çatışma ihtimalini doğurmuş ve dikkatleri bu bölgeye yoğunlaştırmıştır.

İşte bu çalışma, İran destekli Yemen'deki Husiler'in 14 Eylül 2019'da Saudi Aramco'ya ait iki petrol rafinerisine yaptığı saldırı da dahil olmak üzere Suudi Arabistan-Husi çatışmasının bölgesel ve küresel güvenliğe olan muhtemel etkilerini tartışmaktadır. Çalışmanın üç aşaması bulunmaktadır. Birinci adımda, vekâlet savaş kavramı açıklanmakta, temel stratejisi ve zirve yeri üzerinde durulmaktadır. İkinci adımda, Suudi Arabistan-Husi çatışmasının tarihi arka planı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Üçüncü ve son adımda ise Saudi Aramco saldırılarının bölgesel ve küresel güvenliğe olan yansımaları ele alınmaktadır.

Vekâlet Savaşı Kavramının Tanımı, Temel Stratejisi ve Zirve Yeri

Vekâlet Savaşı Kavramının Tanımı

Yeni nesil savaş türlerinden biri olarak kabul edilen vekâlet savaşları günümüzün moda kavramlarından biri haline gelmiştir. Yoğunlukla Ortadoğu bölgesinde yaşanan bu savaş türü güvenlik literatüründe bir hayli ilgi görmektedir ve güvenlik uzmanlarınca tartışılmaktadır.

Ağırlıklı olarak 20. ve 21. yüzyıllarda görülen vekâlet savaşları gerek bölgesel ve gerekse de küresel güçlerin sürdürdükleri bir savaş türüdür. Etimolojik olarak vekâlet savaş kavramının kökü İngilizce'deki «proxy war»a dayanmaktadır. Vekâlet savaş, büyük bir gücün kendisinin dahil olmadan başlattığı bir savaş şekli olarak tanımlanmaktadır (<https://en.oxforddictionaries.com>). Genel anlamda vekâlet savaş bir devletin hayatta kalma stratejisinin bir parçası olarak görülmektedir. Yürütülen askeri ve taktik avantajlarla bu stratejiye kısa vadede ulaşabileceği iddia edilmektedir. Bu yüzden vekâlet savaşını sürdürenler için çoğu yerde Makyavelist felsefenin siyasi manevralarını kullanmak ve bunun bir getirisi olarak yarı yasal ya da yasal olmayan şiddet ve terör gruplarıyla ittifaklar yapmak olağan bir durumdur (Abbink, 2003, s. 419-420).

Yakın siyasi tarihte vekâlet savaşlarının yoğunlukla yaşandığı zaman dilimlerinden birisi Soğuk Savaş dönemidir ve bu süreçte pek çok vekâlet savaş yaşanmıştır. Dünyanın iki kutba ayrıldığı bu dönemde meydana gelen vekâlet savaşları genellikle dönemin süper güçleri ABD ve SSCB tarafından icra edilmiştir (Abbink, 2003, s. 407).

Soğuk savaş döneminin vekâlet savaşının tipik tanımı ise süper güçler arasındaki doğrudan çatışmanın yerini tutabilecek bölgesel güçler arasında yürütülen bir savaş türü şeklindedir. Ayrıca bu dönemde vekâlet savaşına atanan iki anlam daha karşımıza çıkmaktadır. Kavramın ilk anlamı, her birinin ya da yalnızca birisinin arkasında yer alan ve dolaylı askeri müdahale sağlayan bir süper gücün yürüttüğü savaş türü şeklindedir. Başka bir ifadeyle vekâlet savaş, can ve mal kaybına uğramak istemeyen bir süper gücün kendi kuvvetlerini savaşa sokmadan bölgesel devletlerarasında sürdürdüğü bir savaştır. Kavramın ikinci tanımı ise bir süper gücün her türlü yardımı yapmasına rağmen desteklediği yerel gücün mağlup olması sonucu diğer dış güçlerin doğrudan müdahale edebileceği bölgesel devletlerarasındaki bir savaş türü şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Bar-Siman-Tov, 1984).

Vekâlet Savaşlarının Temel Stratejisi ve Revaç Bulma Sebepleri

Vekâlet savaşlarının temel stratejisi, bölgesel ya da küresel hegemonik güçlerin kendi askeri unsurlarını doğrudan kullanmadan, büyük oranda can ve mal kaybetmeden, ittifak halinde bulunduğu zayıf ve pasif ülkeleri, hedef seçtikleri ülkede bulunan terör örgütlerini ya da ayrılıkçı yandaşlarını, bir başka ifadeyle vekillerini cepheye sürerek kendi çıkarları için savaştırmaktır. Bu açıdan bakıldığında vekâlet savaşlarının tedavüle sokulduğu

ilk andan itibaren yaygın olarak bilinen en önemli özellik ve strateji, savaşın unsurlarının gerçek niyetlerinin ve amaçlarının gizli kalması ve açıkça ifşa edilmemesi yani vekâlet verenlerin arka planda kalmasıdır. Bu sayede büyük devletler vekâlet verdikleri vekâlet aracılarıyla fazla kayba uğramadan çıkarlarını sürdürebilmektedirler.

Vekâlet savaşı kavramına atfedilen tanımlar değerlendirildiğinde, vekâlet savaşlarını yürüten süper güçlerin bu kavrama yüklediği bir stratejinin, bir felsefenin ve bir harekât tarzının varlığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu savaşların temel stratejisi ve felsefesi, süper bir gücün kendi nüfuzunu, siyasi, ekonomik, sosyal vb. çıkarını korumak için kendi askerini tehlikeye sokmadan, kendisine bağlı bir terör örgütü militanlarını ya da başka bir devletin askerlerini alana sürerek başka bir devlete karşı savaşmaktır. Bir süper gücü vekâlet savaşı yaptırmaya iten en önemli neden ise savaşların artan maliyetinin yüksek boyutlara ulaşması ve savaşı kazansa bile her açıdan büyük zarara uğrama ve yara alma riskidir. Bu sebeple savaşın tarafların tespitinin bile zorlaştığı bir ortamda, terör örgütlerini, devlet dışı aktörleri ve farklı çıkar gruplarının sahaya sürerek, amaca ulaşmak için her yolu mubah sayan Makyavelist bir yaklaşımla, her türlü insani, hukuki, vicdani vb. değerlerin istismar edildiği vekâlet savaşlarını sürdürmek bölgesel ve küresel güçler için olağan bir durumdur.

Bu olağanlık dâhilinde özellikle son iki yüzyılda etkisini artıran vekâlet savaşları, sadece uluslararası sistemdeki hegemonik küresel ve bölgesel güçler arasında değil, aynı zamanda farklı sebeplerle daha zayıf güçler arasında da gerçekleşebilmektedir (Paffenroth, 2014).

Vekâlet savaşlarının niçin bu kadar çok revaç bulunduğunu sorguladığımızda ise karşımıza maliyet analizine dayalı çok basit bir cevap çıkmaktadır. Buna göre bir küresel ya da bölgesel gücün doğrudan müdahalesiyle veya geleneksel savaş biçimiyle karşılaştırıldığında vekâlet savaşı nispeten daha düşük maliyetlidir ve daha az risk taşımaktadır. Çünkü doğrudan savaş, demokratik büyük devletler için bile yenilgi, can, mal ve kaynak kaybı, uluslararası toplumdan dışlanma anlamına geldiği gibi kendi vatandaşlarının direnişiyle karşılaşma riskini de içermektedir (Stone, 2010).

Bu meyanda vekâlet savaşlarını kullanan hegemonik küresel güçlerin en temel stratejisi kendi ekonomik ve siyasal çıkarlarını korumak ve nüfuz alanlarını genişletmek için vekâlet devreye sokarak onları kendileri için savaşmaktır. Dolayısıyla bu tür savaşların yoğun bir şekilde revaç bulmasının arka planında güçlü devletlerin stratejileri ön plana çıkmaktadır.

Vekâlet Savaşlarının Zirveye Çıktığı Bölge: Ortadoğu

Günümüzde vekâlet savaşlarının zirveye çıktığı ve en yoğun yaşandığı coğrafya şüphesiz ki Ortadoğudur. Bu bölge açısından bakıldığında vekâlet savaşlarının ivme kazanması 11 Eylül 2001 saldırısından sonra olmuştur. Bu saldırıyı gerçekleştiren teröristlerin Müslüman olması Batıda “İslamofobi” adı verilen ve İslâm korkusu anlamına gelen bir kavramın üretilmesine neden olmuş ve bunun üzerinden Müslümanlara karşı yeni bir bakış tarzı geliştirilmiş ve Batılılar İslamofobi adıyla tedavüle çıkarılan yeni algılarla korkutulmaya başlanmıştır (Sınanoğlu, 2001).

ABD ve Batılı müttefiklerinin 1990’lardan itibaren el-Kaide terör örgütüyle mücadele bahanesiyle yürüttüğü savaş siyaseti, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra değişen güvenlik konseptiyle terörle mücadele adı altında küresel boyuta taşınmıştır. 11 Eylül 2001 saldırısından sonra özellikle başta ABD ve önderlik ettiği bloğun önemli güçlerinin güvenlik algılarında değişim ve dönüşümler yapılmış ve terörizmle topyekün savaş stratejisiyle Ortadoğu hedef tahtası haline getirilmiş ve bu bölgede çok şiddetli vekâlet savaşları tetiklenmiştir.

11 Eylül saldırısından sonra oluşan girift ortamda şiddet ve teröre karşı topyekün mücadele bağlamında ABD ve çoğu Batılı ülkenin güvenlik ve hukuki konseptlerinde yaptıkları köklü değişimlerin bir göstergesi ve yansıması olarak, küresel bazda yaratılan algıya uygun şekilde Müslümanları savaş yoluyla medenileştirme ve demokratikleştirme çalışmalarına hız verilmiştir (Keyman-Koyuncu, 2004, s. 125-126). Buna paralel olarak

İslâm'ın ve Müslümanların küreselleşme sürecinden dışlanması girişimlerine hız verilmiş ve bu girişimler sonucunda son derece olumsuz gelişmeler yaşanmıştır (Bilici, 2004). Bu nedenle 11 Eylül 2001 saldırısından sonra yaşanan tüm olayları ve gelişmeleri küreselleşmenin kendisinden ayrı ve bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir (Okumuş, 2014).

Yaşanan gelişmelerin paralelinde, Batı'nın yapay bir üretimi olan İslamofobi algısı üzerinden ötekileştirilen Müslümanların güya intikamını almak üzere yeni terör örgütleri ortaya çıkmıştır. Özellikle Ortadoğu'da kur(dur)ulan ve genelde Selefi ideolojiyi benimseyen bu terör örgütleri, kuruluş felsefelerinin temelini oluşturan Hıristiyanlıkla, Yahudilikle mücadele, ABD, İsrail ve diğer Batılı ülkelerle cihat etme prensibinin tam zıddı ve ilginç bir şekilde eylemlerinin yönünü kendileri gibi düşünmediklerine inandıkları Müslümanlara yönlendirmişlerdir. Ne yazık ki bu terör örgütlerinin vahşice uyguladığı terör ve şiddet eylemleri sonunda hayatını kaybedenlerin büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmuştur (Sancar, 2015). Bu da bu terör örgütlerini kimin kurduğunu ve arkasındaki hegemonik küresel güçlerin kim olduklarını ve bunları vekâlet savaşları yoluyla kendi çıkarları doğrultusunda nasıl ve ne kadar verimli bir şekilde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Aynı değerlendirmeyi, 1979 devriminden sonra hem yeni rejimi korumak ve hem de rejimi ihraç etmek için İran'ın vekâlet ve destek verdiği Hizbullah, Haşd-i Şa'bi ve Husiler için yapmak mümkündür.

Bu açılardan Ortadoğu bölgesinde vekâlet savaşlarına destek veren en önemli aktörün ve bu konuda yazılan hikâyelerin odak noktasında bulunan süper gücün ABD olduğu ayan beyan ortadadır. Bu meyanda rakipsiz kalan ABD'nin Ortadoğu'da üstlendiği bu rol, kulaktan kulağa dolaşan tevatürlerle vekâlet savaşı kavramına yeni bir popülerite kazandırmıştır (El Ghamari, 2015). Çünkü 1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılmasıyla bir taraftan bu ülkeyle sıcak ilişkileri olan Irak, Suriye, Libya, Cezayir ve Yemen uluslararası alanda çok önemli stratejik ortaklarını kaybetmiş ve diğer taraftan da Ortadoğu geri dönülmez bir evreye girmiştir. Dolayısıyla eski SSCB'nin boşalttığı alanı ABD doldurmuş ve uluslararası ilişkilerde iki kutuplu sistemin çökmesiyle son yıllara kadar ABD bölgede en önemli siyasi aktör ve rakipsiz bir güç konumuna yükselmiştir (Özalp, 2013).

ABD'nin Ortadoğu politikalarında öncelikli olan husus İsrail'in güvenliğinin yanı sıra siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumaktır. Bu yüzden ABD'nin vekillığında Ortadoğu'da sürdürülen vekâlet savaşlarının zirve yapmasında uluslararası denklemlerin katkısı büyüktür. Küresel güçler kendi çıkarları için üçüncü dünya ülkelerini savaştırmakta ve bu sayede birbirleriyle açıktan karşı karşıya gelmemiş olmakta ve savaştırdıkları gruplara yüklü miktarda silah satarak ekonomilerine büyük katkı sağlamaktadırlar. (<https://www.ajanshaber.com>).

Günümüzde tüm dünya, Saudi Aramco'ya ait iki petrol rafinerisine yapılan saldırı nedeniyle ABD'nin vekâletini verdiği Suudi Arabistan'ın ve onun öncülüğündeki koalisyonun desteklediği Yemen'deki Sünni çoğunluk ile İran'dan destek alan Husilerin çatışmasına odaklanmış durumdadır. Vekâlet savaşları bağlamında süren bu çatışma bölgesel ve küresel güvenliği olumsuz etkilemekte ve bütün dikkatleri bu bölgeye çekmektedir.

Suudi Arabistan-Husi Çatışmasının Tarihi Arka Planı ve Aramco Saldırısı

Yemen'in Stratejik Önemi

Dünyanın kayda değer en önemli enerji kaynaklarının ve transit ulaşım yollarının kesişim noktasında bulunan Ortadoğu, tarih boyunca emperyal devletlerin mücadele alanı olmaktan kurtulamamıştır. Tarihten tevarüs ettiği bu rolle birlikte Ortadoğu'nun günümüzdeki bir başka meselesi etnik ve mezhepsel görünümlü iç savaşlar ile terörün bölgedeki hâkimiyetidir. Ortadoğu'da süren bu krizlerin, savaşların ve kaosun nedenleri arasında, küresel ve bölgesel güçlerin ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda başta bölgenin fosil yakıtları olmak üzere yer altı zenginliklerini sömürmek, stratejik açıdan önem taşıyan, enerji ve ticaret güzergâhlarında bulunan yerlerde söz sahibi olma yarışını saymak mümkündür.

En büyük küresel güç olan ABD zaten işin başından beri bu yarışın mimarı olarak sahada her türlü etkinliğin içinde yer almaktadır. Ancak Donald Trump ile beraber ABD'nin Ortadoğu siyaseti farklı bir evreye girmiştir. Trump başkan seçildikten hemen sonra ABD'yi daha önce imzaladığı bazı antlaşmalardan geri çekmiş ve özellikle Rusya ve İran'ın Ortadoğu'da artan etkinliklerini dengelemek için büyük bir gayret içine girmiştir. Bunun için Trump, Suudi Arabistan, Mısır, Körfez ülkeleri ve İsrail ile İran karşıtı yeni bir blok oluşturmuştur. Bu stratejik denklem Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşılmasını ve bölge sınırlarının yeniden çizilmesini amaçlamaktadır. Bu denklem üzerinden başlatılan yeni dolaylı çatışma modeli, BM'in hem Libya hem de Suriye ve Yemen'deki iç savaşların çözümünde yetersiz kalmasına ve terör örgütlerinin güçlenmesine zemin hazırlamaktadır. (Çaşın, 2019, s. 59)

Ortadoğu bölgesinin bu kaotik yapısı mutlaka bölge ülkelerini etkilemektedir. Bu ülkelerden birisi olan Yemen, yer altı zenginlikleri açısından olmasa da sahip olduğu stratejik konum açısından küresel ve bölgesel güçlerin oyun sahası olmaktan kurtulamamaktadır. Bu nedenle Yemen iç kargaşa ve krizlerle boğuşup durmaktadır. Bunun temel sebebi ise İran'dan vekâlet alan Husiler ile Suudi Arabistan'ın ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) desteklediği Yemen'deki Sünni güçlerin birbiriyle çatış(tırıl)masıdır.

Aslına bakılırsa Yemen, sadece Suudi Arabistan'ın güvenliği için değil bölge için de stratejik bir konumdur. Yemen, Arap Yarımadası'nın güneybatısında, güneybatı Asya'da yer almakta ve dünyanın denizlerdeki en önemli geçiş yerlerinden biri kabul edilen Babu'l-Mendeb boğazına hâkim bir konumda bulunmaktadır. Babu'l-Mendeb boğazı ise Arap Denizi ile Kızıldeniz'i birbirine bağlamaktadır. Bölgesel sularındaki denize ait köklerinin Arap Denizi, Aden Körfezi ve Akdeniz boyunca uzanması Yemen'in stratejik konumunun önemini artıran diğer unsurlardandır. Coğrafi açıdan Yemen'in kuzeyinde Suudi Arabistan, güneyinde Aden Körfezi ve Arap Denizi, doğusunda Amman, batısında ise Kızıldeniz yer almaktadır (<http://www.yemen-nic.info/yemen/brief/>).

Dünyada deniz yoluyla taşınan başta petrol olmak üzere ticari malların büyük bir kısmının Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz ve Aden Körfezi'nden geçtiği düşünülürse, Aden Körfezi ve bölgenin istikrarının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır (Gökalp, 2013, s. 91).

Bu açılardan sahip olduğu konum itibarıyla Yemen sadece günümüzde değil, tarih boyunca da stratejik önemini hep korumuştur. Dolayısıyla Yemen, Asya, Afrika ve Batı arasındaki ticaret rotaları içinde en önemli deniz güzergâhına ev sahipliği yapmasının getirdiği bu önemli stratejik özelliği nedeniyle her zaman bölgesel ve küresel güçlerin hâkimiyetleri altına almak istedikleri kritik bir hedef olmuştur (Domazeti, 2019, s. 4).

Yemen'in güvenlik açısından taşıdığı bu önemi daha da artıran bir başka husus ise dünya petrolünün %5'i bulan miktarının Aden Körfezi'nden geçmesidir. Babu'l-Mendeb Boğazı da günlük olarak yaklaşık 5 milyon varil civarında petrolün ve yıllık 21.000'den fazla yük gemisinin güzergâhı ve özellikle Ortadoğu petrolerinin Kızıldeniz ve Aden Körfezi üzerinden dünya pazarlarına transferinde kullanılan hayati bir rota durumundadır (Domazeti, 2019, s. 4-5).

Tüm bunların yanı sıra Asya'nın yükselen gücü Çin'in yakın zamanda devreye soktuğu ticaret rotasının en önemli duraklarından birisi Yemen'dir. Çin'in dünyanın toprak olarak yaklaşık % 40'ını, nüfus olarak yaklaşık % 65'ini, küresel ekonominin ise % 30'undan fazlasını bir araya getiren ve 70'e yakın devleti etkileyecek olan (Erkan ve Eminoğlu, 2019, s. 166) "Bir Kuşak Bir Yol" ya da "Yeni İpek Yolu" projesinin en önemli duraklardan biri Yemen'dir.

Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" projesinin en etkin karayolu rotası ise Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru olarak bilinen kısımdır. Bu rota Çin'in en batısından, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nden başlamaktadır. Rota, Pakistan ile Hindistan arasında sorunlu bir bölge olarak bilinen Gilgit-Baltistan'dan geçerek Pakistan topraklarına girmekte ve son olarak da Pakistan'ın Umman Denizi kıyısında yer alan Belucistan Eyaleti'ndeki küçük bir kasaba

olan Gwadar'da son bulmaktadır (Tüysüzoğlu, 2018, s. 26). Çin bu projeye, Pakistan'da inşa ettiği Gwadar Limanı'ndan başlayarak Aden Körfezi üzerinden ticari malların Avrupa'ya taşınmasını planlamaktadır. Çin'in bu planına göre BAE'nin Dubai kenti gibi merkezler ticari önemlerini kademeli olarak kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple BAE, Yemen'in stratejik sahil noktalarını kendi kontrolü altına almaya çalışmaktadır. Ayrıca BAE, Yemen'deki Taiz, Hudeyde ve Sokotro Adası'nın yanında, Somali, Eritre ve Cibuti'nin sahil limanlarını da kontrol etme gayretindedir (Domazeti, 2019, s. 5).

Çin'in Yeni İpek Yolu'nun inşası, ABD'nin mevcut ticari düzenini tehdit eden bir gelişme olarak görülmektedir. Bu durum Yemen üzerinden yürütülen mücadelenin küresel, ticari ve ekonomik boyutlarını gündeme getirmektedir. Bu yüzden ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki olan Suudi Arabistan ve BAE Temmuz 2018'de gerçekleşen Çin-Arap İşbirliği Konseyi'ne düşük profilli katılmışlardır.

Bu gelişmeler göstermektedir ki gerek ABD ve Çin gibi dünya güçleri açısından gerekse bölgesel güçler açısından Yemen'in stratejik konumu, geniş çaplı değişimlere yol açması ve bölgenin yeniden dizaynı bakımından kritik önemdedir.

Yemen'de Husilerin Ortaya Çıkışı

Mümin Gençler Hareketi

Husiler Yemen'in kuzeyinde bulunan bir kabiledir (Karakır, 2018, s. 137). Husiler, Zeydilerin İran Şiiliği olarak kabul edilen On iki İmam mezhebinden Caferiliğe yakın olan Carudiye mezhebine mensuptur. Husilerin kurucusu Bedrettin Bin Emireddin el-Husi'dir (Semin, 2015, s. 1).

Yemen'in diğer siyasi partileri içerisinde kendilerine yer bulamamış bir grup Zeydi, 1990'da Hizbü'l-Hakkı (Hak Partisi) kurmuştur. Parti Zeydi kimliğini saklamadığı gibi mezhepdaşlarından oluşan önemli genişlikteki bir kesimden oy alma hesabı yapıyordu. Hak Partisinin kurucuları arasında önemli şahsiyetlerle beraber Bedrettin el Husi de vardı. Parti gündeminde yer alan en önemli konularından başında Yemen'deki Selefileşme hareketleri vardı. Partinin önde gelen yöneticilerine göre Vehhabilik emperyalizmin bir çocuğuydu ve emperyal güçler Yemen'i ele geçirmek için böyle bir dini kisveye bürünmüştü. Vehhabiliğin arkasındaki en büyük güç olan Suudi Arabistan bu amaçla çok büyük harcamalar yapmaktaydı. Bu yüzden Vehhabilikle mücadele etmek Hak Partisinin en önemli görevidi (Büyükkara, 2011, s. 128).

Hak Partisinin bünyesinde Vehhabilikle mücadele babında yürütülen siyasi çalışmalar önemli bir sivil hareket doğurmuştur. Bu hareket gençlere yöneliktir ve siyasetten ziyade kültürel çalışmalar yapmayı amaçlamaktaydı. Bunu için yasal izinle 1991 yılında eş-Şebabü'l-Mümin (Mümin Gençler) örgütünün temelleri atılmıştır. Bu örgüt, Yemen'in başkenti Sana'nın kuzeyindeki Sa'dah vilayetinde kurulmuştur. Husilerin lideri Bedrettin el Husi'nin desteğiyle daha da güçlenen Mümin Gençler örgütü başlangıçta bir kültür platformu şeklindeydi ve halk katında çok revaç görüyordu (Büyükkara, 2011, s. 128-129).

Bedrettin el Husi, Mümin Gençlik hareketinin hedefini, kurulduğu vilayet de dâhil olmak üzere Yemen'in diğer bölgelerinde bulunan tüm Zeydi âlimlerini bir bayrak altında toplamak olarak açıklamıştı (<https://stratejikis-tihbarat.files.wordpress.com>).

Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden sonra ilk serbest seçimler 1993 yılında yapılmıştır. Bu seçimde Hak Partisi beklentilerin altında oy alabilmiş ve Sa'dah vilayetinden sadece Mümin Gençler aktivistlerinden Bedrettin Husi ile Abdullah Rezami'yi milletvekili olarak parlamentoya sokabilmiştir. Ancak 1997 seçimlerinde Hak Partisi tek sandalye bile kazanamamıştır. Bu sonucun alınmasında 1997 seçimlerinden önce aralarında Bedrettin Husi'nin de olduğu dini önderlerin parti yönetimiyle ilkesel konularda ihtilafa düşmesinin ve partiden istifa etmelerinin etkisi olmuştur. Partiden ayrılanlar oluşturdukları altı kişilik bir üst kurulun başkanlığı ve nezaretinde Mümin Gençler hareketi üzerinde daha çok yoğunlaşmışlardır (Büyükkara, 2011, s. 130).

Mümin Gençler Hareketinden Ensarullah Hareketine

Bedrettin el-Husi, zamanla yaşanan meseleler sebebiyle kurucuları arasında yer aldığı gençlik hareketinden ayrılmak ve kendi yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle kendi eğitime yönelmiş ve Sudan'a gitmiştir. Bedrettin el-Husi eğitim için gittiği Sudan'da 1997-1999 arasında Hartum'daki bir üniversiteden Kur'an ilimleri alanında yüksek lisans derecesi almıştır. 2000'li yılların başında kendisine bağlı olanlarla birlikte Mümin Gençler hareketinden ayrılmıştır. Bu ayrışmadan sonra Sədah'da verdiği konferansların ve yaptığı vaazların etkisiyle hatırı sayılır bir takipçi kitlesine ulaşmıştır. İşte bu topluluğun girişimiyle 2004 yılında ilk Husi isyanı başlatılmıştır (Büyükkara, 2011, s. 132).

Bedrettin el Husi'nin liderlik ettiği Husilerden oluşan bu topluluk aynı zamanda "Ensarullah Hareketi" olarak da bilinmektedir. Ensarullah Hareketi oluşturduğu silahlı milis gücüyle 2004 yılında ilk eylemlerine başlamıştır (Kurt, 2015, s. 10).

Ensarullah'ın kurulduktan hemen sonra silahlanmaya ve zamanla devletle zıtlasmaya başlaması, doğal olarak beraberinde pek çok sıkıntıyı getirmiştir. Özellikle İran Devriminden sonra gelişen konjonktürel ortam Husilerin devlete karşı daha isyankâr bir yapıya dönüşmesini sağlamış ve bu durum tüm bölgede kaygı yaratmıştır (Domazeti, 2019, s. 9).

Suudi Arabistan-Yemen (Husi/İran) Çatışmasının Güvenlik Boyutu

Tarih boyunca Yemen Suudi Arabistan'ın güvenliği için hep kilit ülke konumunda olmuştur. Çünkü Yemen, Suudi Arabistan sınırları içerisinde yer alan kutsal topraklar Mekke ve Medine'nin güvenliği için de son derece kritik öneme haizdir. Haremeyne güneyden gelebilecek olası tehditler karşısında ilk savunma hattını Yemen oluşturmaktadır (Domazeti, 2019, s. 4-5). Bu nedenle Suudi yöneticiler Yemen'e hep özel önem vermişlerdir ve kendi ulusal çıkarları için direkt ya da dolaylı olarak Yemen'e müdahale etmişlerdir (Karakır, 2018, s. 129).

Ayrıca Yemen geçmişte Çin ve Hindistan üzerinden gelen malların ticari merkezler olan Mekke ve Şam'a, buralardan da Avrupa'ya taşınmasına vesile olan bir ülkedir. Buna ilave olarak 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte Yemen limanlarının önemi daha da artmıştır (Domazeti, 2019, s. 4).

Yukarıda değinildiği gibi 1960'lı yıllarda Mısır ve Suudi Arabistan'ın taraf olduğu çatışmalar, 1990'larda ABD ve Batılı ittifakın el-Kaide bahanesiyle yürüttüğü savaş siyaseti, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra değişen güvenlik konseptiyle terörle mücadele adı altında küresel boyuta taşınmıştır. Bu siyaset tarzı doğal olarak Ortadoğu bölgesini ve bu bölge ülkelerinden bir olan Yemen'i de etkilemiştir.

Yemen'in kaderi 1990 yılında tamamen değişmiştir. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Kuzey ve Güney Yemen arasında yer alan Maribü'l Cevf bölgesinde petrol bulunmuştur. Petrolün bulunması ve çıkan petrolün hızlı bir şekilde artışı Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesine doğru giden ilk adımların atılmasına vesile olmuştur. Kuzey ve Güney Yemen 1989 yılında petrol çıkan bölgede ortak arama yapmak için bir anlaşma imzalamıştır. Bu amaçla devam eden görüşmeler sonucu her iki taraf hazırlanan bir anayasa taslağı üzerinde uzlaşmışlardır. Böylece her iki tarafın meclislerinin de onaylamasıyla 22 Mayıs 1990'da tek Yemen Cumhuriyeti kurulmuş oldu ve Sana da yeni cumhuriyetin başkenti ilan edildi (Türel, 2011, s. 154). Ancak Kuzey ve Güney Yemen'in Yemen Cumhuriyeti adıyla tek bir çatı altında birleşmesi, bir kaynaşma ya da bir tarafın diğer tarafa katılımından ziyade bir devlet içinde iki egemen yapının birbiri ile rekabeti olarak değerlendirilmiştir (Aydintepe ve Artokça, s. 9).

1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgaliyle başlayan bölgesel kriz sonucu, 1991 yılında ABD'nin Irak'a yönelik ambargo ve operasyonu ile başlayan süreçte Yemen, beklentilere rağmen ABD'nin başını çektiği uluslararası koalisyonda yer almamıştır. Yemen'in bu tavrı Suudi yönetimini memnun etmemiş ve Arabistan'ın kendi güvenliği açısından büyük önem taşıyan böylesi bir olayda Yemen'i yanında görmemesi, ağır bir ekonomik cezalandırmaya dönüşmüş ve Arabistan Yemen'e yönelik ekonomik ve siyasi yaptırım dönemini başlatmıştır.

Zaten Yemen 1990'lı yıllar boyunca kendi gücü nispetinde Afganistan'dan dönen Yemenli yabancı savaşçıların oluşturduğu yerel el-Kaide hücrelerinin saldırılarıyla uğraşmaktaydı. Bu dönemde ABD'nin terörle mücadele stratejisi adı altında yürüttüğü saldırılar, Yemen'deki silahlı militanların birçok bölgeyi ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır (Domazeti, 2019, s.8-9).

Yemen yönetimi bir taraftan el-Kaide ile mücadele ederken ve bu mücadelesinde başarı sağlayamazken diğer taraftan yeni bir tehditle yüzleşmiştir. Bu tehdit Ensarullah hareketi olarak da bilinen Husilerdir. Bu dönemde Yemen el-Kaidesi aşiret bağlarını devreye sokarak zayıf olan merkezî otoriteyi geriletmiş ve pek çok bölgede düzenin bozulmasına yol açmıştır. Aynı dönemde Arabistan sınırına yakın bölgelerde ikamet eden Zeydi halk içindeki Husiler devreye girmiş ve gerçekleştirdikleri eylemlerle bölgede büyük bir rahatsızlık oluşturmaya başlamıştı. Husilerden kaynaklanan sınıra yakın yerlerde bu rahatsızlıkların artması sonucu Suudi Arabistan Yemen yönetiminden Husilere yönelik daha sert tedbirler almasını istemiştir.

Neticede Husilere daha fazla müsamaha göstermeyen Yemen yönetimi, Suudi yönetiminin de sıkıştırmasıyla 2004 yılında Ensarullah hareketine karşı bir operasyon gerçekleştirmiştir. Bu operasyonda aralarında Husilerin lideri Bedreddin'in de bulunduğu 1.000 kadar Husi öldürülmüştür (Domazeti, 2019, s. 9).

Yemen'de başlayan bu çatışmaların niteliğini ve sürekliliğini belirleyen ana unsurun araya sokulan nifakların sonucu çatışmaya sokulan mezhepsel ayrılıklar olduğu ileri sürülmektedir. Yemen'de Zeydiler nüfusun yaklaşık % 35-40'ını oluşturmaktadır. Husiler ise yüzde 2'lik bir orana sahiptir (Semin, 2015, s. 1). Yemen'deki Zeydi azınlık ile % 60'a tekabül eden Sünni çoğunluk Yemen'de asırlarca bir arada sıkıntısız bir halde yaşamayı başarmıştı. Fakat küresel dönemin siyasal dengelerinin getirisiyle taraflar arasında mezhepsel bazda büyük bir güven sorunu ortaya çıkarılmıştır.

Yemen yönetiminin Eylül 2004'te gerçekleştirdiği bu operasyonla Ensarullah lideri Bedrettin el-Husi'nin öldürülmesi üzerine küçük kardeşi Abdülmelik el-Husi örgütün liderliğini devralmıştır (Semin, 2015, s. 1-2). Abdülmelik el-Husi'nin liderliğinde politik ve ekonomik yönden marjinal bir grup olarak hareket eden ve kuzeydeki Sa'dah vilayetinde yer alan Zeydi isyancılar, dönemin Yemen lideri Ali Abdullah Salih'in hükümetine karşı 2004'te başlayıp 2010 yılına kadar süren bir çok isyan gerçekleştirmiştir (Karakır, 2018, s. 126; Gezgin ve Muslu, 2013, s. 276). Yaklaşık altı yıl süren bu isyanlar sonucu Kuzey Yemen'de merkezî hükümetle Husiler arasında altı çatışma yaşanmış ve bu çatışmalarda binlerce insan ölmüştür (Sharp, 20019, s. 2).

2004 yılında Yemen güçlerinin Husi lideri Bedrettin'i öldürmesiyle Ensarullah hareketinin gücünün kırılacağı düşünülmüştür. Ancak bunu düşünenler tam bir hayal kırıklığına uğramıştır. Düşünülenin tam aksine Zeydi topluluklar daha da kalabalık bir şekilde Husilere katılmaya başlamıştır.

Böylece Abdülmelik el-Husi liderliğinde daha da güçlenen Husiler, Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih ile ateşkes anlaşması imzalamış olmasına rağmen 2008 yılında tekrar atağa geçmiş ve birçok askeri noktayı, polis karakolunu, yabancı elçiliği hedef alan saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır (Domazeti, 2019, s. 9). Böylece İran'ın da desteğiyle Husilerin silahlı gücünün yükselişi hız kazanmıştır.

Tunus'ta "polise yasemin verelim" sloganiyla hayat bulan ve tarihe "Yasemin Devrimi" olarak kaydedilen toplumsal hareketlerin tetiklediği olaylar Arap baharını başlatmıştır (Arslan, 2011, s. 49). Geçen yüzyıl içinde çok sayıda iç savaşla boğuşan Yemen 2011 yılında başlayan Arap Baharı'na da hazırlıksız yakalanmıştır. İç savaşların yanı sıra Yemen'de Arap Baharı sürecinde demokrasi talepleri ile başlayan olayları Ali Abdullah Salih yönetimi Arap baharını yaşayan diğer rejimler gibi sert bir şekilde bastırmaya çalışmıştır (Karakır, 2018, s.124). Yemen'de 27 Ocak 2011'de San'a Üniversitesi'nde başlayan öğrenci hareketlerinin sokaklara sıçraması üzerine yönetimin gösterilere kanlı bir şekilde müdahale etmesiyle tetiklenen ve fitili ateşlenen olaylar bir süre sonra iç çatışmalara evrilmiş ve Yemen günümüze kadar sürecek bir iç savaşın içine itilmiştir (Domazeti, 2019, s. 9). Yemen'de 2011 yılından bu yana devam eden krizler ise geride büyük bir enkaz ve yıkım bırakmıştır.

1978 yılında önce Kuzey Yemen'in daha sonra da kuzey ve güneyin birleşmesiyle Yemen Cumhuriyeti'nin devlet başkanı olan Ali Abdullah Salih'in 34 yıllık iktidarı 2012 yılında istifa etmesiyle son bulmuştur (Karakır, 2018, s. 125). Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih'i istifaya götüren süreç ise 2011 yılı Haziran ayında başkanlık sarayına yapılan roketli saldırı sonucu ağır bir şekilde yaralanması ve tedavi için Suudi Arabistan'a götürülmesiyle başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine bölgesel bir çatışmadan endişe duyan komşu ülkeler harekete geçmiştir. BM, Arap Ligi, İslâm İşbirliği Teşkilatı ve nihayet Körfez İşbirliği Konseyi'nin aktif ve ısrarcı bir şekilde devreye girmesi sonucu oluşan baskılara direnemeyen Devlet Başkanı Salih istifa etmiş ve yetkilerini yardımcısı Abdurabu Mansur el-Hadi'ye devretmiştir (Domazeti, 2019, s. 9).

Şubat 2012'de Yemen'in başına gelen Abdurabu Mansur el-Hadi de Yemen'deki kaosu bitirmede başarılı olmamış ve ülke bir türlü istikrara kavuşamamıştır. İç karışıklıkları fırsat bilen Husi Ensarullah Hareketi, İran'dan aldığı askerî ve lojistik desteği sayesinde 2014 yılının Ağustos'unda yükselen petrol fiyatlarını protesto etmek üzere başkent Sana sokaklarını doldurmuş ve Yemen'de yeni bir dönemi başlatmıştır. Eylül 2014'te önemli bir direnişle karşılaşmadan başkent Sana'yı ele geçiren Husiler yönetime el koymuştur. Parlamentoyu fesheden Husiler, Geçici Ulusal Konsey kurduklarını ilan etmiştir (Muslu, 2015, s. 47-48).

Husilerin Yemen'de gerçekleştirdiği bu darbeye başta güneyli gruplar olmak üzere sol ve diğer muhalif gruplarla beraber toplumun büyük bölümü karşı çıkmıştır. Darbeden sonra Cumhurbaşkanı Hadi ve kabinesi istifa ederek Suudi Arabistan'a kaçmıştır. Ancak Hadi bir süre sonra istifasını geri çekmiştir. Tüm bu süreç sonunda gelinen nokta göstermektedir ki Ali Abdullah Salih'in görevden alınması ülkedeki hiçbir sorunu çözmediği gibi aksine krizi daha da derinleştirmiştir. Çünkü bir yandan Husiler ülkenin kontrolünü ele geçirirken diğer yandan da el-Kaide gibi grupların ortaya çıkması, tarihsel olarak süregelen kuzey-güney arasındaki ayrılıkçı ve hizipçi fikirlerin Yemen'de daha da somutlaşmasına yol açmıştır (Domazeti, 2019, s. 11).

2014'te Husi militanların başkent Sana'yı ele geçirmesi ve 2015'in başlarında, başkentten güneye doğru Arap Denizi'ndeki Aden'e doğru ilerlemesi Suudi Arabistan'ı harekete geçirmiştir. Mart 2015'te Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği ve başını Riyad yönetiminin çektiği askerî bir Arap koalisyonu kurulmuştur. Askerî koalisyonda Suudi Arabistan, BAE, Katar, Bahreyn, Kuveyt, Sudan, Ürdün, Fas ve Mısır yer alıyordu (Domazeti, 2019, s. 12).

Suudi Arabistan'ın talebi üzerine askerî koalisyon aceleyle toplanmıştır. Toplantıda İran'dan mali destek aldıklarına dair kanıtlar olduğu iddia edilen Husi militanların (Karakır, 2018, s. 135) başkentten ve diğer büyük şehirlerden çıkarmayı hedefleyen bir askerî saldırı başlatma kararı alınmıştır (Sharp, 20019, s. 1-2). Husilerin Yemen'deki hâkimiyetine son vermek amacıyla başlatılan ve "Kararlılık Fırtınası" (Muslu, 2015, s. 48; Kocatepe, 2017, s. 81) ismi verilen askerî operasyona koalisyondaki birçok ülke destek vermiş, ancak bu ülkeler Yemen'e asker göndermeye yanaşmamıştır. Bu nedenle Suudi ordusu ve koalisyon ortakları 2015'ten beri Husilere ve müttefiklerine karşı daha çok hava harekâtı yapmaktadırlar. Ancak Suudi Arabistan'ın öncülüğündeki koalisyonun kuzey Yemen merkezli Husi hareketine karşı yıllardır sürdürdüğü bu çatışma uluslararası sistemin büyük bölümünün dikkatlerini üzerinde toplamakta ve koalisyon güçlerinin hava saldırıları nedeniyle sivil kayıpların artması uluslararası toplumun eleştirilerine neden olmaktadır (Sharp, 2019, s. 1, 3).

Bu eleştirileri doğrular nitelikte, 1 Eylül 2019'da Suudi liderliğindeki koalisyon, bir Husi tarafından işletilen gözetli merkezine karşı hava saldırıları düzenlemiş ve bu saldırıda 100'den fazla kişi ölmüştür. Koalisyon, Husiye ait olan yerin insansız hava araçları için hem bir depolama hem de bir hapishane alanı olduğunu ve meşru bir askerî hedefi vurduğunu iddia etmiştir. İnsan hakları aktivistleri, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin vurulan yeri ziyaret ettiğini ve bunun bir Husi tarafından işletilen bir hapishane olarak bilindiğini iddia etmişlerdir. Koalisyon tarafından genel hava saldırıları sayısının ve bunun sonucunda ortaya çıkan sivil kayıpların azaldığı ve bu saldırılardan kaynaklanan zarar örneklerinin önemli ölçüde tutarlı kaldığı rapor edilmiştir. Buna karşın İnsan Hakları Konseyi'nin yakın tarihli bir raporunda, Yemen'de 2018 ve 2019 yılları arasında süren çatışmaların her tarafında insan hakları ihlalleri yaşandığının tespit edildiği ifade edilmiştir (Sharp, 2019, s. 3-4).

Askeri müdahalenin başında sivil kayıpların yaşanabileceği öngörülmüştür. Ancak sayının umulandan çok fazla olması uluslararası kamuoyunun dikkatinden kaçmamakta ve buna göre de çok sert eleştiriler yapılmaktadır. Bu nedenle Arap koalisyonuyla Husilerin yıllardır sürdürdüğü çatışmalar Yemende ve çok derin bir insani krizlere sebep olmakta ve bir meşruiyet sorununu gündeme getirmektedir.

Aramco Saldırısının Bölgesel ve Küresel Güvenliğe Etkileri

İran'ın vekâlet verdiği Yemendeği Husiler, çatışmaların başladığı andan itibaren Suudi Arabistan'ın öncülüğündeki koalisyon ve Yemendeği Sünni güçlere karşı en ses getirici eylemlerini, 14 Eylül 2019 Cumartesi günü Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğalgaz şirketi Saudi Aramco'ya ait Abqaiq ve Khurais petrol rafinerilerine silahlı insansız hava araçlarıyla yaptıkları saldırıyla gerçekleştirmiştir.

Bu saldırıdan önce Husilerin ulus ötesi destekçilerinin, 2019 ilkbahar ve yaz ayları boyunca Suudi Arabistan'ın enerji ve su altyapısına ve ticari havaalanlarına yönelik dron ve füze saldırılarını belirgin bir şekilde artırması Körfez Bölgesinde zaten var olan ABD-İran gerilimini daha da yükseltmişti. Ayrıca Husiler, Mayıs 2019'da Suudi Aramco'ya ait pompa istasyonlarını hedef alan saldırıdan birkaç gün sonra bu saldırının, gerek Suudi Arabistan ve BAE sınırları içinde ve gerekse de bunların Yemen'deki üsleri için belirledikleri 300 hayati askeri hedefe yönelik daha geniş çaplı bir kampanyanın başlangıcı olduğunu belirten bir açıklama yapmıştı. Nitekim bu açıklamayı doğrular nitelikte 14 Eylül 2019'da krallığın derinliklerindeki Abqaiq rafinerisi ve Khurais petrol sahası dron ve füze saldırılarıyla vurulmuştur. Bu saldırı devam eden çatışmada çarpıcı bir yükselişe yol açmıştır (Sharp, 2019, s. 4-5).

Suudi Arabistan, petrol tesislerine yönelik bu saldırıların hemen ardından petrol üretimini günlük 5.7 milyon varile düşürmüştür. Bu da petrol fiyatlarını **çok etkilemiş** ve ticari işlemlerin başlamasıyla birlikte, petrol fiyatları son dört ayın en yükseğinden yüzde 15 daha fazla artış göstermiştir. Saldırı ayrıca küresel petrol üretiminin % 5'ini de etkilemiştir (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49711271>).

Burhanettin Duran'a göre küresel ve bölgesel güvenlik açısından Saudi Aramco'ya yapılan bu saldırıyı sadece sıradan bir vekiller kapışmasıyla izah etmek yeterli değildir. Suudi Arabistan'ın petrol endüstrisini vuran drone'lara yüklenen seyir füzelerinin ateşlenme yerinin İran olduğu iddialarının tedavülde olmasından hareket eden Duran, bu saldırının başından beri Husilerce sahiplenilmesine rağmen parmakların Tahran'ı işaret ettiğini belirtmektedir (Duran, 2019).

Bu saldırılardan sonra ortaya çıkan realiteye baktığımızda ise Suudi Arabistan'ın Husilerden kaynaklı ciddi manada bir güvenlik riskiyle karşı karşıya kaldığını görmemek mümkün değildir. Öyle ki oluşan riskin boyutları bölgesel olduğu kadar küresel güvenliği de tehdit edecek boyutlardadır. Bu açıdan Suudi Arabistan'da petrol şirketi Aramco'ya yapılan saldırının etkilerinin salt küresel petrol fiyatları çerçevesindeki tartışmalarla sınırlı kalmayacağı ve beraberinde birçok bölgesel ve küresel güvenlik sorununu gündeme getireceği muhakkaktır. Çünkü hava sahasını ABD'nin Patriot füze sistemleriyle ve Awacs erken uyarı hava unsurlarıyla koruyan ve bu konuda ciddi tedbirler almış olan Suudi Arabistan'ın kritik önemdeki iki önemli petrol tesisine yapılan bu saldırıyı önleyememiş olması büyük bir güvenlik zafiyeti olarak değerlendirilecektir.

Bu nedenle, Duran'ın da dikkatleri çektiği gibi meseleyi sadece petrol üretiminin % 40 düşmesi olarak görmek doğru değildir. Duran'a göre mesele iyice tetkik edildiğinde Tahran'ın bu saldırıyla, tüm Körfez'i Suudi Arabistan üzerinden tehdit ettiğini ve dolayısıyla İran'ın bu saldırıyla milyarlarca dolarlık ABD silahlarının etkili hibrid saldırıları bile engelleyemeyeceğini tüm dünyaya gösterdiğini ifade etmek daha doğru bir yaklaşımdır (Duran, 2019). Bu da dünya genelinde kritik önemdeki petrol ve enerji tesislerinin benzer saldırılara açık olup olmadığı konusundaki tartışmaları tetikleyecek ve gündemden düşürmeyecektir. Ayrıca bölgede öteden beri vekiller üzerinden süren ABD-İran geriliminin yeni ve farklı boyutlara taşınması ihtimali de vardır.

Meseleye Husiler açısından bakıldığında, İrandan askerî ve lojistik bakımdan aldıkları destek sayesinde hem silah hem de savaşçılarının maaşını ödeme konusunda hiç zorlanmadıkları ortadadır. Bu açıdan Husiler İranın desteğiyle uçaksavar bataryaları dâhil birçok savunma silahına sahip olmuşlar ve hatta Suudi Arabistanın başkenti Riyad da dâhil pek çok stratejik öneme sahip yere füze atabilecek bir kapasiteye ulaşmışlardır (Domazeti, 2019, s. 12). Bu realiteyi de Suudi Arabistan'a attıkları füzelerle ve yaptıkları saldırılarla tüm dünyaya göstermişlerdir.

Yemen'deki ve bölgedeki tüm gelişmelere İran perspektifinden bakıldığında ise bu ülkenin Yemen'de süren savaşta Husilerin en önemli müttefiki olduğu görülmektedir. Bu nedenle Husi militanlar Yemen'de İran dış politikasının talep ve beklentileri doğrultusunda bir vekâlet savaşı yürütmektedir. 2015 yılında başkent Sa'na'yı ele geçiren Husiler, 25 yıl sonra Sa'na-Tahran uçak seferlerinin tekrar başlatılmasını sağlamış ve böylece İranın doğrudan Yemen içine müdahale edebilmesinin yolunu açmıştır. Haftada 30'a yakın uçuşun gerçekleştirildiği iddia edilen bu hat, Tahran yönetimi açısından oldukça stratejik önemdedir. Bu açıdan Husiler için de dış dünyaya açılan tek kapı İrandır. Suudi Arabistanın başını çektiği Arap Koalisyonuna ve ABD'ye karşı büyük bir yıpratma savaşı veren İran için gelinen noktada Yemen'de sahip olduğu kozlarından vazgeçmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle İran her neye mal olursa olsun bu cepheyi güçlü tutmak ve kaybetmemek için elinden geleni yapacaktır. İlerleyen günlerde Yemen'de sıcak çatışmalar sonlansa bile İranın Yemen'deki siyasi pazarlıklarda kazanımlarını kaybetmemek adına önemli bir aktör olmaya devam etmek için elinden geleni yapacağına görmemek mümkün değildir (Domazeti, 2019, s. 35).

Sonuç

Vekâlet savaşları tarihsel bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır. Bu savaş türü günümüzde güvenlik literatürünün önemli kavramlarından biri ve küresel güçlerin elinde şekillenen bir enstrüman haline gelmiştir. Bu enstrümanı kullanan hegemonik küresel güçlerin temel stratejisi de kendi ekonomik ve siyasal çıkarlarını korumak ve nüfuz alanlarını genişletmek için vekillerini devreye sokarak onları kendileri için savaştırmaktır.

Vekâlet savaşlarının zirve yaptığı ve en amansız bir şekilde bütün boyutlarıyla yaşandığı bölgelerin başında Ortadoğu gelmektedir. Bu bölgede küresel ve bölgesel güçler kendi çıkarları doğrultusunda vekillerini savaştırmaktadır.

Günümüzde Ortadoğu'da vekâlet savaşları kapsamında küresel ve bölgesel güvenliği tehdit eder mahiyette süren en önemli çatışmalardan birisi Yemen'de cereyan etmektedir. Yemen'de İran destekli Husiler ile Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin desteklediği Sünni güçler arasında yıllardır süren bu mücadele her iki tarafın kışkırtmasıyla tamamen mezhep görünümlü bir çatışmaya dönüş(türül)müştür. Ancak buna salt mezhep çatışması olarak bakmak doğruyu ıskalamak anlamına gelmektedir. Aslında çatışan, mezhepsel kimliklere yüklenen anlamlar üzerinden bölgesel ve küresel güçlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarından başka bir şey değildir.

Bölgesel ve küresel aktörlerin, vekâlet savaşları bağlamında kendi güvenlikleri, siyasi ve ekonomik çıkarları için tayin ettikleri ya da destekledikleri devlet ve örgütlerle Yemen'e müdahale etmesi, ülkedeki olayları başlatmış ve Yemen'i içinden çıkması çok zor bir iç savaşa sürüklemiş ve bu da bugün yaşanan siyasi kaosu ve insani krizi ortaya çıkarmıştır.

Netice itibarıyla bakıldığında İrandan vekâlet alan Husiler ile Suudi Arabistan ve BAE destekli Sünni güçlerin birbiriyle çatış(tırıl)ması, bunlara vekâlet veren vekillerin Yemen'de nüfuz kapma mücadelesinden başka bir anlama gelmemektedir. Bu yüzden süren çatışmalar Yemen'in içine evrildiği içler acısı durumun da bir özetidir. Çıkar siyaseti sebebiyle devam eden iç savaş, tüm altyapısıyla birlikte Yemen'deki sosyal, siyasal ve ekonomik yapıya büyük bir darbe vurmuş ve vurmaya devam etmektedir.

Yemen’de vekâlet savaşları bağlamında sürdürülen bu çatışmalar aynı zamanda bölgesel güvenliğin yanı sıra küresel güvenliği de pek çok yönden tehdit etmektedir. Son olarak Saudi Aramco’ya yapılan ve Husilerce üstlenilen fakat İran’ı işaret eden saldırı tabir caizse bölgedeki yangına benzin dökmüştür. Ayrıca bu olayın peşi sıra son günlerde İranda petrol zammı bahanesiyle patlak veren toplumsal hareketlerin İran özelinde bölgeyi daha da hareketlendireceği muhakkaktır. Dolayısıyla bölgede vekillerle sürdürülen çekişmelerin asıl aktörleri olan ABD ve İran arasındaki gerilimde varılan noktaya bakıldığında, bölgeyi ve küresel güvenliği tehdit etmesi muhtemel yeni gelişmelerin uzak olmadığını ifade etmek mümkündür.

Burada sorulması ve cevaplandırılması gereken asıl soru ise bölgede yıllardır süren çatışmalarda kazananın kim olduğudur. Birilerinin adına savaşanlar mı yoksa savaşçıları mı? Bu sorunun cevabı doğru verildiğinde devam eden sorunun çözümü için önemli bir adım atılmış olacaktır.

Kaynakça

- Abbink, J. (2003). Ethiopia-Eritrea: Proxy Wars and Prospects of Peace in the Horn of Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, 21, 3. South Africa: Carfax Publishing, 419-420.
- Arslan, H. (2011). Yasemin Devriminin Etkisindeki Tunus’un Siyasal Sistemine Bir Bakış, *Türkiye Günlüğü*, S. 105, 47- 64.
- Bar-Siman-Tov, Y. (1984). The Strategy of War by Proxy. *Cooperation and Conflict*, 19(4), November, 263-273.
- Aydıntepe, M., Artokça, İ., https://tasam.org/Files/Icerik/File/yemen_raporu_a03f0285-af07-46d6-ba08-59e3258f88c9.pdf, s. 9., Erişim Tarihi: 18.10.2019.
- Bilici, M. (2004). Küreselleşme ve Postmodernizmin İslâmcılık Üzerindeki Etkileri. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslâmcılık*. İstanbul: İletişim Yay., C. 6, 799-803.
- Büyükkara, M. A. (2011). Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsi Hareketi. *Dıvan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, C. 16, S. 30/1, 115-152.
- Caşın, M. H. (2019). Orta Doğu’da Büyük Güçlerin Suriye Vekâlet Savaşındaki Çıkılmaz Sokak: Barış ve Savaş. *Doğu Akdeniz’den Basra’ya Krizler ve Düzen*, Der.: Tinas, M. ve Sarı, B., Ankara: Polis Akademisi Yay., 53-103.
- Domazeti, R. (2019). Yemen Raporu Çöken Bir Devletin Enkazında Barışı Arayan Bir Halk. *Orta Doğu*, Ed.: Özkan, Ü., Araştırma: 84, İNSAMER, İstanbul: Ocak, 1-45.
- Duran, B. (2019). İran savaşı başladı mı? <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2019/09/20/iran-savasi-basladi-mi>, Erişim Tarihi: 20.10.2019.
- El Ghamari, M. (2015). Jemen – the Proxy War. *Securitologia*, No: 2, Poland, 43-56.
- Erkan, A. Ç. ve Eminoğlu, A. (2019). Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnsiyatifinde Arktik: Kutup İpekyolu’nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2019 Özel Sayısı, C. 19, 145-173.
- Gezgin, F. ve Muslu E. (2013). Yemen. *Ortadoğu Yıllığı*. İstanbul: Açılım Kitap, 269-294.
- Gökalp, Y. (2013). Yemen’de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, C. VI/2, Güz, 87-114.
- https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/proxy_war, Erişim Tarihi: 20.10.2019.

- <https://www.ajanshaber.com/ortadoguda-vekâlet-savaslari-ne-anlama-geliyor-haberi/342286>, Erişim Tarihi: 20.10.2019.
- <https://stratejikistihbarat.files.wordpress.com/2015/08/iran-husi-hareketi-dosyasi.pdf>, Erişim Tarihi: 20.10.2019.
- <http://www.yemen-nic.info/yemen/brief/>, Erişim Tarihi: 20.10.2019.
- Karakır, İ. A., (2018). Ongoing Conflict in Yemen: A Proxy War? *TESAM Akademi Dergisi-Turkish Journal of TESAM Academy*, Temmuz-July, V. 5 (2), 121-149.
- Keyman, E. F., Koyuncu, B. (2004). AKP, MÜSİAD, Ekonomik Kalkınma ve Modernite. *Düşünen Siyaset*, S. 19, Ankara: Lotus Yay., 125-145.
- Kocatepe, D. (2017). Suudi Arabistan-İran Rekabeti: Mezhep Görünümlü Çıkar Çatışması. *ANKASAM| Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Ekim, İran Özel Sayısı, C. 1 (2), 67-101.
- Kurt, V. (2015). Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen. S. 144, SETA, Aralık, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151215112938_devrimden-askeri-mudahaleye-yemen-pdf.pdf.
- Muslu, E. (2015). Askeri Müdahaleyle Yemen Devleti'ni Yeniden Tesis Çabaları ve Menfi Gelişmeler. *Orta-doğu Analiz Dergisi*, C. 7, S. 71, 46-49.
- Okumuş, E. (2014). Küresel Durum 'Problem'i Evrensel Barış ve İslam. Şiddet Karşısında İslam, Yay. Ed.: Bünyamin Erul, Ankara: DİB Yay.
- Özalp, O. N. (2013). Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu'da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar. İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi *Dergisi*, No:48, 46-47.
- Paffenroth, A. (2014). *Outsourcing Conflict "An Analysis of the Strategic Underpinnings of Proxy Warfare"*. Baltimore, Maryland.
- Sancar, F. (2015). İslam Dünyasında Yeni Dinî Hareketler. *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs, S. 293, Ankara: DİB. Yay., 11-13.
- Semin, A. (2015). Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi. *Ortadoğu*, İstanbul: Bilgesam, No: 1201, Nisan, 1-7.
- Sharp, J. M. (20019). Yemen: Civil War and Regional Intervention, Congressional Research Service, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43960.pdf>, Erişim Tarihi: 30.10.2019.
- Sinanoğlu, M. (2001). İslâm. İslam Ansiklopedisi, C. 23, Ankara: TDV Yay., 1-2.
- Stone, G. D. (2010). Proxy war: A Critical Examination of Superpower Indirect Conflict in Africa. *Department of Political Studies*, Canada: Faculty of Arts University of Manitoba, 16.
- Türel, Y. (2011). *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Ankara: Barış Kitap.
- Tüysüzoğlu, G. (2018). Sincar Uygur Özerk Bölgesi'nin Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifindeki Rolü, 2. *Siyaset Bili-mi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi Tam Metin Kitabı*, 15-16 Kasım Trabzon, 13-44.

Türkiye'nin PKK Bölücü Terör Örgütü İle Mücadelesine Dair Bir Analiz*

An Analysis Regarding Turkey's Struggle with the Separatist PKK Terror Organization

Nuray Altındağ¹

Başvuru Tarihi: 15.01.2020

Kabul Tarihi: 28.02.2020

Özet

PKK, Lozan Anlaşması'yla belirlenen sınırları değiştirmek, Anayasada tanımlanan Türk vatandaşlığını manipüle ederek, Kürt kimliği üzerinden propaganda yapmaya çalışan etnik-ayrılıkçı bir terör örgütüdür. PKK "ulusların kendi kaderini tayin hakkı"na dayanarak iddia ettiği sözde sömürgeci düzene karşı yaptığı terör eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Kırk yılı aşkın süredir varlığını devam ettiren örgüt; yalnızca askeri hedeflere değil sıklıkla sivil hedeflere yönelmesinin de etkisiyle tüm bölge ve ülke halkı için çok büyük bedellere sebep olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle kısaca PKK'nın kuruluşuna, amaçlarına ve söylemlerindeki çelişkilere yer verilmiştir. Ardından terör örgütleri/teröristlerle mücadele ve terörizmle mücadele olmak üzere iki ana koldan oluşturulması gereken stratejide, Türkiye'nin PKK karşısında ağırlıklı olarak askeri yöntemleri kullandığı dile getirilmiştir. Özellikle AK Parti hükümetinin 2002'de iktidara geliştikten sonra, mücadelenin seyrinde önemli değişiklikler meydana geldiği, bu süreçte Türkiye'nin izlediği stratejinin yalnızca askeri olmaktan çıkarılarak; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel birçok faktörün de dâhil edildiği daha geniş kapsamlı bir stratejiye dönüştürülme yoluna girdiği yürütülen politikalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca mücadele stratejisinin iki kolunun da dikkate alınarak geliştirilmesi gerektiği, zaman zaman gözden geçirilerek gerekli revizyon sürekliliğinin sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terör Örgütleri/Teröristlerle Mücadele, Terörizmle Mücadele, PKK.

Abstract

PKK is an ethnic-separatist terror organization which tries to make propaganda over Kurdish identity through manipulating the Turkish Citizenship defined in the constitution with the aim of changing the borders defined by the Treaty of Lausanne. PKK tries to legitimize its terrorist acts against the alleged colonial order through nations' "right of self-determination". The organization has been in existence for over forty years; through not only targeting military targets but also often gravitating towards civilian targets, organization causes huge costs for the people of the whole region and country.

* Bu çalışmanın bazı bölümleri Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından desteklenen, "Batı'nın Türkiye Üzerindeki Siyasi Etkisine Yönelik İki Söylem Örneği: Bir MHPBDP/HDP Karşılaştırması" başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanılarak yazılmıştır.

1 Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, altindag.nuray@gmail.com, ORCID: 0000 0001 5323 1011

In this study, first the contradictions in the establishment of PKK, its aims and discourses are briefly mentioned. Following this, Turkey's usage of mainly military methods instead of the strategy which needs to be formed from two main branches, combatting terror organizations/terrorists and combatting terrorism, is voiced. Particularly after AK Party government's rise to power in 2002, the occurrence of significant changes in the course of the struggle with the strategy ceasing to be military focused only and being shifted to include economic, political, social, and cultural factors in a more comprehensive strategy tries to be explained through executed policies. In addition, it is emphasized that strategy should be developed from both branches and needs to be revised from time to time to ensure continuity.

Keywords: Combatting Terror Organizations/Terrorists, Combating Terrorism, PKK

Giriş

Terör kavramının etimolojik kökeni Latince "terere" kelimesine dayanmaktadır. Ürkütme, korkudan titretme, sindirmek ve yıldırma gibi anlamlara gelen terör, ilk kez 1798 tarihli Fransız Akademi Sözlüğü'nde "terör düzeni rejimi" anlamıyla kullanılmıştır (Laqueur, 1997, s.6). Terör kavramı kullanılmadan önce aynı olgu ve olayları tanımlayan "tedhiş" kelimesiyse Arapça "dehşet" anlamına gelmektedir. 1936-1981 yılları arasında tam 109 farklı tanımının yapılmasının (İlhan, 2002, s.5) da etkisiyle terörün genel olarak kabul gören bir tanımı yoktur. Ancak "terör kısaca, kuralsız ve örgütlü bir şekilde siyasal amaca ulaşabilmek için yapılan şiddet eylemleridir." (Örgün, 2001, s. 15) Terörizm uzmanı Paul Wilkonson da terörü "bir takım siyasi taleplerin karşılanmasını sağlamak amacıyla; bireyleri, grupları, toplumu ya da hükümetleri yıldırma için, cinayet ya da imha hareketlerinin sistematik olarak uygulanması ya da bu amaçla tehdit oluşturulması" (Wilkinson, 1977, s.49) şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu'nun birinci maddesine göre ise "Terör, baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilen cumhuriyetin temel niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik ve ekonomik düzenini değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylem"(3713 numaralı Terörle Mücadele Kanunu) dir.

Tarihsel olarak bakıldığında da terörün tam olarak ne zaman başladığını söylemek mümkün değildir. Ancak bilinen en eski terör örgütlerinden biri, günümüzdeki İsrail topraklarında M.S. 66-73 yılları arasında faaliyet gösteren "Sicarii" hareketidir (Aytuğ, 1995, s. 27). Ayrıca terörizmin Soğuk Savaş süresinde süper güçlerin sıcağı bir savaşı göze alamaması sebebiyle de özellikle 1960'lardan sonra artış gösterdiği dile getirilmektedir. Birbirleriyle savaşmayı göze alamayan devletler, kullandıkları diğer yöntemlerin yanında, stratejik bölgelerde yer alan devletlerin askeri, ekonomik veya siyasi gücünü ele geçirmek, kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki gelişmelere yön vermek, buradaki devletleri yıldırma, güçsüzleştirmek veya yok etmek amacıyla terörü sinsi bir savaş yöntemi halinde araçsallaştırmışlardır. Dolayısıyla terör, gerek ortaya çıkma sebepleri, gerek varlığını devam ettirmek için beslendiği taraflar ve gerekse de mücadelesi için izlenmesi gereken yol ve yöntemler açısından son derece karmaşık bir hal almıştır. Tek kutuplu sistemin ortaya çıktığı Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse, benzer şekilde, güçlü devletlerin az gelişmiş veya etnik, kültürel ya da sosyal sorunlarla mücadele eden ülkelere, kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşması, terörizmin yayılmasında önemli rol üstlenmiştir (Bush, Keyman, 1997, s. 314).

Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle beraber siyasal, sosyal ve ekonomik değişim ve gelişmelere de bağlı olarak, terörizm kavramı günümüzde sadece şiddeti içermekten uzak bir hal almış, böylelikle genişlemeye uğramıştır. Elbette bu ilerlemeler örgütlerin kullandıkları yöntem ve silahların tahrip gücünü de etkilediği için terörizmin sonuçları da günümüzde korkunç boyutlara ulaşmıştır.

Terör ve terörizm kavramlarının halen evrensel bir tanımının yapılmaması, kimi zaman bir kesimin terör olarak nitelendirdiği olay ve olguları diğer bir kesimin, haklı gösterebilecek argümanlarla donatarak meşru hale getirmesine de olanak sağlamaktadır. Halbuki terörizmi meşrulaştıracak ve haklılaştırılmasına sebep olabilecek her türlü yorumun en nihayetinde tüm insanlığa tehdit oluşturacağı son derece açık bir gerçektir. Terörizmin sadece ekonomik ya da siyasi açıdan güçsüz veya istikrarsız ülkeleri tehdit etmediğini, aksine uluslararası arenada başat rol oynayanlar için de ciddi bir tehlike oluşturduğunu 11 Eylül 2001 saldırıları daha net bir şekilde göstermiştir. Böylelikle terör namlusunun, kendisini destekleyen, koruyan ya da kullananlara karşı da rahatlıkla dönebileceği açığa çıkmıştır.

Farklı tanımlarının yapılmasının yanı sıra, farklı bakış açılarına göre de terörizm çeşitli yönlerden sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Bunlardan bazıları; devlet terörü, ayrılıkçı terör, uluslararası terör, devrimci terör, kitle terörü, politik terör ve kriminal terör olarak sıralamak mümkündür. Ancak çalışmanın amacı gereği konu bu açıdan detaylandırılmayacaktır.

PKK'nın Kuruluş Aşaması

Terör örgütlerinin büyük bir çoğunluğunun ideolojik temellerini Marksizim'den aldıkları ve buradan hareketle, silahlı halk ayaklanması yoluyla var olan düzeni yıkıp, Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda sınıfsız ve sömürsüz bir düzen kurmayı hedefledikleri görülmektedir.

Türkiye'de de 27 Mayıs Darbesi sonrasında çıkarılan özgürlükçü 1961 Anayasası bu ideolojiyi benimseyen akımların kendilerini ifade edebilecekleri meşru zemini oluşturmuştur. Böylelikle çok sayıda "marjinal grup" 1960-1970 yılları arasında ortaya çıkmıştır (Kurubaş, 2004, s.4). Bunlar arasından Kürt etnik kökenine dayanarak, genellikle şiddet yanlısı ve ayrılıkçı politik hareketlerin tarihini çok daha eski dönemlere götürmek mümkündür. Ancak çalışmanın sınırlılıkları sebebiyle Osmanlı Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar devam eden bu faaliyetlerin tarihine yer verilmeyecek, literatürde sıklıkla PKK'nın oluşumu için bir basamak teşkil ettiği dile getirilen Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD)'nden sonraki süreç ele alınacaktır. Nitekim, PKK'nın kurucusu Abdullah Öcalan da grubunun ADYÖD'nin çatısı altında 1974-75 yılları arasında geliştiğini dile getirmiştir (Öcalan, 2015, s. 353).

Kuruluşundan iki yıl sonra 1975'te Sıkı Yönetim Kanunu gereğince kapatılan ADYÖD'nin üyeleri, faaliyetlerine son vermemiş; 1976'da Öcalan önderliğinde *Kürdistan Devrimcileri*, diğer ismiyle *Ulusal Kurtuluş Örgütü*'nü kurmuştur. Bu dönemde bölgede tek örgüt olabilmek amacıyla diğer bütün ayrılıkçı Kürt hareketleriyle çatışmaya girmişlerdir (EGM, 2004, s.13). 1977'de örgütün önemli üyelerinden Haki Karer'in öldürülmesi ve Kemal Pir'in yakalanmasıysa Öcalan'ın rakipsizleşmesinde büyük rol oynamıştır.

PKK'nın temellerinin atılmaya başlandığı bu yıllarda TKDP'nin bölünmesi sebebiyle üyelerinin Apocular'ın saflarına katılmaları ve sistematik şekilde yürütülen üye kazanma çabaları neticesinde Apocular, sempatan sayılarını dikkate değer şekilde arttırmıştır. Söz konusu dönemdeki en önemli gelişme örgütün temel belgeleri sayılan Manifesto ve Parti Programı'nda yer alan partileşme kararının alınmış olmasıdır (Yılmaz, 2007, s.20). Böylelikle 1978 yılına kadar geçen sürede PKK için gerekli zemin oluşturulmuştur.

Abdullah Öcalan, Cemil Bayık, Şahin Dönmez, Mehmet Hayri Durmuş, Baki Karer, Mehmet Turan, Mehmet Cahit Şener, Ferzende Tağaç, Ali Haydar Kaytan, Mazlum Doğan, Hüseyin Topgüder, Ali Gündüz, Sekine Cansız, Kesire Yıldırım, Duran Kalkan, Ali Çetiner, Faruk Özdemir, Abbas Gökaş ve Abdullah Kumral gibi isimlerin Diyarbakır'da Lice ilçesi Fis Köyü'nde 27-28 Kasım 1978 tarihlerinde katıldığı bir kongre düzenlenmiştir (Güçlüer, 2011, s.212). Kesinlikle bir terör örgütü olmasına rağmen PKK, kendini pek tabii ki terör örgütü olarak tanımlamamakta, devrimci bir parti olduğunu iddia etmektedir. Bu sebeple söz konusu kongrede parti program taslağı ve tüzüğü kabul edilmiş, ismi *Kürdistan İşçi Partisi* anlamına gelen *Partiya Karkarên Kurdistan (PKK)* olarak belirlenmiştir. Yürütme ve komite üyelerinin seçildiği kongrede Öcalan, genel sekreterliğe getirilmiştir (EGM, s. 255). Öcalan'ın parti başkanlığı yerine genel sekreter olmasının sebebiyse, devrimci parti iddiasının, örgüt başının başkan olmasına müsaade etmemesidir. Ayrıca diğer Marksist örgütlerde olduğu gibi PKK da kuruluş aşamasında parti-ordu-cephe örgüt yapısını kullanmıştır (Özcan, 1999, s. 69). Bu yapılanma 1995 yılına kadar korunmuş, Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında, Maksizim-Leninizm'den kısmi şekilde uzaklaşarak yapılan ideolojik revizyon gereği, genel sekreter pozisyonu kaldırılmış, yerine parti genel başkanı getirilerek merkez komite ve merkez disiplin kurulunu seçme yetkisi bu kişiye verilmiştir. Böylelikle PKK tamamen bir kişinin emri altına alınmış, Öcalan örgütün tek otoritesi haline gelmiştir (Demir, 2008, s.66). Aynı zamanda Öcalan'ın her söylediğinin sorgusuzca kabul edilmesi ve örgütün bütün ideolojik yayınlarını bizzat yazması sebebiyle, PKK'yı eleştirmekle Öcalan'ı eleştirmek eş değer karşılanmıştır (Bruinessen, 2005, ss. 367-368).

PKK'nın kuruluşundan sonra örgütün manifestosu özelliğini taşıyan "Kürdistan Devrimi" broşüründe devrimin tanımı, özellikleri, yöntemi, taktiği, temel gücü ve ittifaklarına yer verilmiş bunların yanı sıra ortaya çıkış sebepleri, karşı çıktıkları düzen ve ideoloji açıklanmıştır. Ayrıca mücadelesinin yol ve yöntemleri de dile getirilmiştir. Söz konusu broşürde;

"Devrimin hedefleri ve görevleri: Kürdistan Devrimi, en ön planda Türk sömürgeciliğini hedef alır. Siyasi bağımsızlığı gaspeden, Kürt dili, tarihi ve kültürü üzerinde tam bir yok etme işlevini sürdüren, üretim güçlerini tahrip ve talan eden Türk sömürgeciliğidir. Bu sömürgeciğe, dışta emperyalistler, içte de feodal-kompradorlar destek vermektedir. Birbirlerine çok sıkı ekonomik bağlarla bağlı olan bu üç güç, Kürdistan Devriminin hedeflerini teşkil ederler. Kürdistan Devriminin özelliklerinden ve hedeflerinden kaynaklanan Kürdistan Devriminin görevleri, Bağımsız ve Demokratik bir Kürdistan yaratmayı öngörür. Bağımsız bir Kürdistan yaratmak, Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü kaynakları, emeği, tarımı, ticareti, mali ve sınai alanı üzerindeki ekonomik sömürgeciliği, dil, tarih, kültür, sosyal ve siyasal alanda gelişmeyi önleyen kültürel ve siyasal sömürgeciliği ve askeri işgali ortadan kaldırmakla mümkündür. Bu alanlardaki sömürgecilik tasfiye edildikten sonra, Kürdistan'ın siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda bağımsız bir gelişme yoluna girmesi mümkündür. Demokratik bir Kürdistan yaratmak ise, Kürdistan'ın toplumsal yapısı üzerindeki ağır feodal-komprador baskıların ortadan kalkmasına bağlıdır. Birbirine bağlı olan bu iki alandaki baskı ve sömürüye karşı görevlerimizi yerine getirmek, ancak bilimsel sosyalizmin rehberliğinde bir politik örgüt, bu politik örgütün önderliğinde bir ulusal kurtuluş cephesi ve bu cepheye bağlı savaştan güçlü bir halk ordusunun örgütlenmesiyle mümkündür. Parti, cephe ve ordu örgütlenmelerinin içerik kazanması ve gelişmesi için de, işçilerin, köylülerin, esnafın, gençliğin ve kadınların kitlevi örgütlerinin yaratılması gerekir." (Öcalan, 1993, ss. 119-128) şeklinde ifade edilmiştir.

Günümüzde tamamen homojen bir toplumdaki bahsetmek mümkün değildir. Haliyle sosyal çözülmenin gerçekleşmediği, var olan sistemin dengesinin ve gücünün olumsuz yönde etkilenmediği durumlara kadar bir toplumda irili ufaklı grupların varlığı tehlike arz eden bir durum olarak karşılanmamaktadır (Demirel, 1999, s.28). Ancak PKK, Lozan Anlaşması'yla belirlenen sınırları değiştirmek, Anayasa'da tanımlanan Türklüğü manipüle ederek, Türk ve Kürt kimliklerini etnik gruplara dönüştürmeyi hedefleyen (Özcan, 1999, s. 114) etnik-ayrılıkçı bir terör örgütüdür. PKK "ulusların kendi kaderini tayin hakkı"na dayanarak iddia ettiği sözde sömürgeci düzene karşı yaptığı terör eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

PKK, kuruluşundan bugüne kadar halk üzerinde gerilim ve korku yaratarak varlığını kabul ettirme, halka bölgede tek güç olduğunu ispat etmeye çalışma, halkı devlet ve örgüt arasında tercih yapmaya zorlayarak toplumsal kırıma ve yoğun bir çatışma ortamı yaratma (Özcan, 1999, s.199) amaçlarıyla, eylemlerini hem bölgesel gerilim stratejisine hem de silahlı şiddet stratejisine dayanarak gerçekleştirmektedir (Semiz, 2011, s.67). Silahlı eylemlerinde masum sivilleri de hedef alan örgüt tarafından yaş ve cinsiyet gözetmeksizin çok sayıda insan öldürülmüştür. Halka karşı gerçekleştirilen bu eylemlerde güvensizlik ve korku yaratmanın yanında güce karşı sadakat eğiliminin de artırılması hedeflenmiştir. Böylelikle PKK, bölgede güçlü bir yapı olduğu algısı yaratmaya, kendi yapısını canlı tutmaya ve örgüt üye kaynaklarının sürekliliğini de sağlamaya çalışmıştır (BÜSAM, 2010, s. 7).

Varlığını devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu finansal kaynakları kuruluş zamanlarında gasp etme, haraç kesme gibi yollarla sağlayan PKK, daha sonra uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığına yönelmiştir. Bu illegal yollarla finansal kaynak sağlayan PKK'nın henüz 1992'de bile dünya çapında düzenlenen 41 narkotik operasyonun 23'üyle bağlantısının olduğu gözler önüne serilmiştir (İmset, 1993, s. 211).

PKK, bölge ve ülke halkı için yıllar boyu çok büyük bedellere sebep olmuştur. Devletin bölgedeki güvenliğini sağlama yeteneğine karşı meydan okumaya ve kendini bir otorite kaynağı olarak dayatmaya çalışan PKK, eylemlerinde yalnızca askeri hedeflere saldırmakla kalmamış, sıklıkla sivil hedeflere de yönelmiştir (Kirişçi, Windrow, 1997, s.130). Nitekim Altan Tan, PKK eylemlerinin otuz yıllık can kaybı bilançosunu, otuz bine yakın PKK'lı, on bine yakın sivil vatandaş ve beş bin kadar asker ve polis hayatını kaybetmesi olarak dile getirmektedir (Tan, 2015, s. 374). Uluslararası Kriz Grubu'nun hazırladığı rapora göre 20 Temmuz 2015'ten 4 Ekim 2019'a kadar geçen sürede PKK kaynaklı çatışmalardan veya terör saldırılarından dolayı 4 bin 686 kişi hayatını kaybetmiştir (euronews). Şimdiye kadar kırk binden fazla ölümlerle sonuçlanan bu silahlı mücadele halen devam etmekte ve özellikle yakın tarihte tekrar artan eylemleri de göz önüne alındığında PKK'nın sebep olduğu can kaybı sayısının boyutları daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

PKK terörünün sebep olduğu şiddet ve baskı büyüdükçe sonucunda da ölü, yaralı ve tutuklu sayısı arttı, yaşanan sosyal travmalar daha da derinleşmiştir. Çok sayıda köy boşaltılmış, milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmış ve bu sebeplerle terörün sosyolojik ve psikolojik sonuçları daha ağır bir hal almıştır. Bunların yanında 2004 yılında terör istihbaratı için devlet bütçesinden 500 milyon Amerikan dolarını aşan bir pay ayrıldığı (USAK, 2010, s.15) ve iddialara göre karşı-terör önlemleri için devletin yaklaşık 150 ilâ 400 milyar Amerikan doları harcadığı dile getirilmiştir (Ensaroğlu, ss.7-17, Tan, 2015, s. 374). Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş'un açıklamasına göre, terör olayları Türkiye'yi son 28 yılda 1 trilyon Amerikan doları zarara uğratmıştır (DHA, 2013). Özellikle bu harcamaların geri dönüşü olmadığı da hesaba katıldığında terörün ekonomik boyutunun da son derece büyük olduğu ortaya çıkmaktadır.

PKK'nın kurmak istediği "Kürdistan"ın bugün en az dört ülkenin sınırlarını doğrudan etkiliyor olması sebebiyle uluslararası bir boyutunun olduğu da aşikârdır. Ayrıca Kürt politikacıları ve eylemcileri, davalarını yeniden şekillendirerek temel insan hakları çerçevesine oturtmuş ve dış limanlar bulabilmek amacıyla, sık sık AB kurumlarını ve etkili Avrupa politikacılarını ziyaret etmiştir. Böylelikle uluslararası alanda destek bularak, güçlenme çabası içine girdikleri savunulmuştur (Balci, 2015, ss. 72-91). Bunlarla beraber bölgedeki ABD gücü ve hâkimiyeti de son derece açıktır. Çatışmaların doruk noktasına ulaştığı dönemde, Türk basınına göre de Suriye, Irak, İran, Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının PKK'ya verdiği dış destek açıktır ve PKK'nın ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi güçlü batı ülkelerinden sıklıkla doğrudan veya dolaylı destek aldığına da yaygın bir şekilde inanılmıştır. PKK'nın dış destek aldığına olan inanç pek çok yönden siyasi ve güvenlik odaklı yaklaşımlar tarafından da destek bulmaktadır.

PKK, başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu gibi kuruluşlardan da açıkça destek talep etmiştir (Kurubaş,2004 ss. 142-149). Bu anlamda 12 Nisan 1995'te kurulan "Sürgünde

Kürdistan Parlamentosu" özellikle Avrupa'dan destek sağlama amacı için önemli bir rol üstelenmiştir. Öyle ki söz konusu oluşum diplomatik temsilci gibi hareket etmiş, Avrupa'da çeşitli parti ve bürokratlarla temasta bulunmuştur (Bruinessen, 2000, s. 15). Böylelikle PKK, Avrupa'daki çeşitli meşru siyasi ve sosyal yapılardan faydalanmaya çalışmıştır.

PKK'nın eğitim amacıyla da birçok ülkeden destek aldığı dile getirilmektedir. Örneğin; Yunanistan'da bombalama ve orman yangınları (Yurduseven, 2005, ss. 159-160), Ermeni terör örgütü ASALA'dan patlayıcılar (Demirel, 2005, s. 127) konusunda eğitim aldığı, ayrıca Irak, İran, Suriye gibi ülkelerde eğitim kamplarının olduğu bilinen gerçeklerdir.

PKK'nın Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini kendi lehine değerlendirmeye çalıştığını da göz ardı etmemek gerekir. Nitekim örgüt, insan hakları ihlallerine dayanan söylemlerini özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik süreciyle ilgili yoğun görüşmelerin yapıldığı süreçlerde ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Böylelikle uluslararası alanda destekçi sağlama çabasını da sürdürmeye devam etmiştir.

PKK'nın Söylemlerindeki Temel Çelişkiler

PKK'nın söylemlerini dayandığı noktalardan biri devletin bölgeye gerekli ekonomik yatırımları yapmadığı iddiasıdır. Ancak bu yatırımları engellemek için sürekli bombalar atmakta, silahlı saldırılar gerçekleştirmektedir. Bölgenin güvensiz olduğu algısı, bireysel yatırım imkânlarını da son derece olumsuz etkilemektedir. Yapılan girişimlerin ve gerçekleştirilmesi planlanan yatırımların sonuçsuz kalması bir taraftan devleti geri dönüşü olmayan ekonomik kayıplara sürüklerken, diğer taraftan bölge halkı için negatif getirilere sebep olmakta ve iyileşme, refaha ulaşma halini geciktirmektedir. PKK'nın bu konudaki söylemlerini canlı tutma arayışında olduğu, çözüm odaklı yaklaşmadığı ve kendi iddiasına göre haklarını savunduğu halkın hakkını gasp eden asıl aktörün bizatihi kendisi olduğu açıktır. Dolayısıyla PKK'nın ekonomik düzene dair söylemleri ve eylemleri son derece çelişkilidir.

Sosyal anlamda da devletin diğer bölgelere olduğu kadar özen göstermediği PKK'nın bir diğer iddiasıdır. Ancak bu alanda da çelişkiler devam etmektedir. Nitekim bölgeye giden öğretmen, doktor, din adamı, mühendis, gibi kamu görevlileri örgüt tarafından can ve mal güvenlikleriyle ilgili sürekli tehdit edilmektedir. Bu noktada bölgenin sosyal açıdan da kalkınması amacıyla gönderilen ve PKK tarafından canice öldürülen kamu görevlilerini hatırlamak gerekir. 2006'da Hakkari'de asker çocuklarını taşıyan öğrenci servisine yapılan saldırı (Yenişafak, 2006) ve Şırnak'ta bir astsubayın evine zorla girilerek açılan rastgele ateş sonucunda ailesinin yaralanması, kendisinin de şehit edilmesi (Hürriyet, 2006) gibi burada sayılamayacak kadar çok örnek mevcuttur. Böylesi vahşi eylemleriyle PKK, bir taraftan bölgenin sosyal alanda gelişmesini engellemekte, diğer taraftan kamu görevlilerinin bölgeye kendi istekleriyle gelmesini önlemeye çalışmakta aynı zamanda da devletin kendi personelini bile koruyamadığı gerekçesiyle yetersiz olduğu iddiasında bulunmaya çalışmaktadır.

Daha önce de dile getirildiği gibi kuruluşunda Marksist-Leninist bir örgüt olan PKK, özellikle 1990'dan itibaren İslami değerlere de vurgu yapmaya başlamıştır. PKK'nın söylemlerine İslami değerleri de eklemesinin bazı sebeplerini; bölge halkının dini duyarlılığının yüksek olması sebebiyle halktan daha geniş destek alma isteği, İran ile ilişkileri geliştirerek buradan sağlanan desteği artırma isteği ve Öcalan'ın dini bir destek mekanizması olarak araçsallaştırma isteği olarak ifade edilmektedir (Criss, 1995, s. 23). Ancak her ne kadar uluslararası alanda farklı yorumlar yapılıyor olsa da İslamiyet özü gereği en azından etnik-ayrılıkçı terör örgütlerinin destek alabileceği bir inanç değildir. Nitekim PKK da bu konuda amacına ulaşamamış ve İslamiyet'i kanlı eylemlerini arttırmak için kullandığı bir araç haline getirememiştir. Rasyonel düşünebilen ve İslamiyet'in özüne dair sadece temel bilgileri edinmiş bir bireyin bile PKK'nın bu konudaki söylemleri ile eylemlerinin ne derece çelişkilerle dolu olduğunu fark etmesi hiç de zor değildir.

Söylemleri ve eylemleri arasındaki çelişki insan hakları açısından da son derece derindir. Demeçlerinde sürekli insan haklarına vurgu yapan örgütün, en temel insan hakkı olan yaşama hakkını ciddi şekilde gasp ediyor olması diğer hak ihlallerine değinmeye bile gerek duymadan, tek başına durumu açıkça ortaya koyar niteliktedir. Ayrıca sivillere yönelik katliamlar, intihar saldırıları, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması, insanların zorla göç ettirilmesi, zaman zaman ailelere ve bireylere zor kullanılarak, genç nüfusun dağıtımına alınması ve bölge halkından haraç kesilmesi gibi birçok eylem de insan haklarına tamamen aykırıdır. Bu noktada Öcalan'ın "Öldürelim, otorite olalım!" (Cemal, 2015, s. 89) sözü de PKK'nın masum insanların hayatları üzerinden ne kadar canice propaganda yaptığı gerçeğini son derece açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Görüldüğü gibi PKK'nın vurguladığı bazı söylemler ele alınmış ve söylemleri ile eylemleri arasındaki derin çelişkiler her alanda net bir şekilde ortaya konmuştur. Nitekim böylesine yoğun çelişkiler içeren PKK'yı Fatih Beren çalışmasında "çelişkiler örgütü" olarak nitelendirmiştir (Beren, 2012, 96).

Türkiye'nin PKK ile Mücadelesi

Terör örgütleri ve teröristlerle mücadele askeri ve stratejik anlamda mücadele anlamını taşırken; terörizmle mücadele kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik faktörleri de içeren daha geniş kapsamlı bir süreçtir. Günümüzde küresel anlamda da terörizmle mücadele etmek yerine terör örgütleri ve teröristlerle mücadelenin daha çok başvurulan bir yöntem olduğunu söylemek yerinde bir tespittir. Ancak, birinin diğerine göre üstün olduğunu söylemek çok da doğru değildir. Terör örgütleri/teröristlerle mücadele ve terörizmle mücadele olmak üzere iki ana koldan oluşturulması gereken stratejiden; hangi kola öncelik verileceği, ağırlığın hangi kolda olacağı, nasıl ve ne zaman eş güdümlü bir şekilde kullanılacağı gibi sorulara mevcut durumun özelliklerine göre cevap aranmalıdır. Terör örgütlerinin de zaman içinde değişen faktörlere göre taktiklerini şekillendirdikleri dikkate alındığında, izlenmesi gereken mücadelelerin zaman zaman gözden geçirilmesi ve gerekli revizyon sürekliliğinin sağlandığı dinamik süreçler olmasına da özen gösterilmelidir. Mücadele stratejisini rasyonel bir şekilde oluşturmak ve devamlılığını sağlamak için terör örgütünün ve faaliyetlerinin amaçlarını, vermeye çalıştığı mesajları doğru şekilde okumak gereklidir (Bal, 2006, 30). Dolayısıyla mücadele stratejisinin başarılı olmasının yolu, terör örgütlerinin ve eylemlerinin doğru analiz edilmesinden geçmektedir. Söz konusu analizler doğru şekilde yapıldığında varsayımların yerini istatistikler, komploların yerini teorik ve bilimsel metodlara dayalı öngörüler alacak; böylelikle mücadele stratejileri daha doğru, anlaşılır ve güçlü olacaktır (Beren, 2012, 90).

Güvenlik güçlerinin etkin bir şekilde kullanılması elbette terör örgütleriyle mücadelede son derece önemlidir. Örgütün temel taktiklerinin belirlenmesi, bir sonraki olası şiddet eylemi hakkında öngöründe bulunularak, eylemin önüne geçilmesi ya da zararın minimuma indirilmesi, eylem kabiliyetinin yok edilmesi ya da kısıtlanması, masum halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması gibi birçok sebeple bu önemi açıklamak mümkündür. Aynı zamanda bu süreçte koruyucu ve önleyici tedbirler sayesinde, terör örgütünü şiddet eylemi gerçekleştirmesinden caydırabilmek de güvenlik güçlerine dair kayıpların önlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Dünya çapında terörle mücadele örnekleri incelendiğinde de ülkelerin ilk etapta askeri yöntemlerle çözüm arayışına girdikleri gözlemlenmektedir. Örneğin; İngiltere, İspanya ve Sri Lanka da bu konuda öncelikle güvenlik odaklı bir strateji takip etmişlerdir. Sonrasında çözümün sadece askeri yöntemlerden değil; ekonomik, siyasal, sosyal, psikolojik ve kültürel faktörlerin de dâhil edildiği, daha geniş kapsamlı bir stratejiden geçtiği anlaşılmıştır. Böylelikle devletler, izledikleri yöntemleri değiştirme yoluna gitmişlerdir. Türkiye'nin de PKK ile mücadelesinde benzer bir süreç yaşadığını söylemek mümkündür. Bu benzerliği daha iyi bir şekilde aktarabilmek için şimdiye kadar izlenen yöntemlere kısaca yer vermekte fayda vardır.

Dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş tarafından 'düşük yoğunluklu savaş' olarak adlandırılan, devlet güçleri ve PKK arasındaki bu savaşa daha önce dile getirildiği üzere Türkiye, uzun bir süre esas olarak aske-

ri yöntemlerle karşılık vermiştir. Silahlı Kuvvetler (TSK) aracılığıyla, hem Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da hem de Irak sınırı ötesinde askeri operasyonlar düzenlenmiştir (Yılmaz, 2014). Uluslararası Stratejik İncelemeler Enstitüsü'ne göre normalde 90.000 olan Türk birliği sayısı terör saldırılarının tırmadığı 1994 başlarında 160.000'e çıkarılmış (USİE, 2009, s.36), aynı yılın sonundaysa bölgedeki toplam güvenlik gücü sayısının 300.000 kişiye yükseltildiği dile getirilmiştir (Kirişçi, Windrow, 1997 s.134). 2015'teyse Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde artan şiddet olayları ve güvenlik güçleriyle PKK arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle ilan edilen özel güvenlik bölgelerinin sayısının 100'ü aştığı ifade edilmiştir (t24, 2015).

Askeri tepkilerin yanı sıra Türkiye, bölgenin güvenliğe kavuşması için zaman zaman siyasi arayışlara da başvurmuştur. Örneğin, Başbakan (1983–89) ve daha sonra Cumhurbaşkanı (1989–93) olarak görev yapan Turgut Özal, soruna siyasi bir zeminde çözüm bulmaya çabalamıştır. Ancak 1993'teki ani ölümü bu çabaları durdurmuştur. Bu tarihten sonra Kuzey Irak'a yapılan sınır ötesi operasyonlarının şiddetlenmesiyle, terör bölgelerinde köy boşaltmalarının artmasıyla ve güvenlik güçleri tarafından yürütülen faaliyetlerle, PKK terörünün sebep olduğu bilanço artmaya devam etmiştir.

PKK terörüyle savaşmak için Türkiye'de genel olarak askeri yöntemler kullanılmış olsa da özellikle AK Parti hükümetinin 2002'de iktidara gelişinden sonra, AB üyeliği doğrultusunda gelişen sürecin de büyük etkisiyle, söz konusu soruna yaklaşımda önemli gel-gitler yaşanmaya başlamıştır. Türkiye'nin AB üyeliğine alınma sürecindeki koşullar ve AK Parti'nin kendini ülkedeki laik çevrelerin gözünde yasal ve geçerli bir siyasi parti olarak konumlandırma ihtiyacı, AK Parti'nin izlediği demokratikleşme gündemini de destekler hale gelmiştir. Bu yeni ortam, ülkenin her yanında vatandaşların devlet ve millet ile olan ilişkisini tekrar şekillendiren daha geniş özgürleşme sürecinin hızlandırdığı bir dizi tartışma, müzakere ve uzlaşma fırsatını da beraberinde getirmiştir (Updegraff, 2012, ss.119-128).

AB'yle müzakere sürecinin başlaması, Şubat 1999'da PKK'nın kurucusu ve lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması ve hemen arkasından PKK'nın tek taraflı ateşkes ilan etmesi sorunun çözülmesi için Türkiye'ye büyük bir fırsat kapısı aralamış ve meselenin seyrini tamamen değiştirmiştir. Ardından kültürel birliğin gevşetilmesi ve bireyin devlete karşı konumunun güçlendirilmesi gerektiği düşüncelerinden hareketle, AK Parti hükümeti bahsedilen gelişmeler sonrasında bu soruna daha esnek bir perspektiften bakmaya çaba sarf etmiştir. Özellikle AK Parti hükümeti döneminde ivme kazandığı savunulan bu reformlar sayesinde, Kürt kimliğine yönelik hakların anayasal düzenlemeler çerçevesinde korunmasına yönelik tartışmaların başlamış olması bile olumlu adımlar arasında sayılmıştır. Bu süreçte izlenen mücadele stratejisine çok sayıda faktörün eklendiği, önemli bazı örneklerle açıklanmaya çalışılacak, tekrardan kaçınmak için çalışmada daha önce dile getirilenlere değinilmeyecektir.

Bilindiği üzere Kürt politikacıları ve eylemcilerinin yanı sıra PKK'nın da söylemlerinde sıklıkla değindiği konulardan biri Kürtçe'nin kullanımına dair zorunlu kısıtlamalardır. Gerçekten de Cumhuriyet döneminde kamuya açık yerlerde Kürtçe konuşulması, çocuklara Kürtçe isimler verilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca Kürtçe yer isimleri Türkçeleriyle değiştirilmiş ve bu uygulamalarla dilde millileşmeye gidilmiştir. İstiklal Mahkemeleri de varlığını devam ettirdiği dönemlerde bu politikaların yasal uygulayıcılarından biri olmuştur. Uygulanan sert devlet politikalarından sonra dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal, dil konusunda daha önce yapılan yanlış uygulamaların düzeltilmesi için Kürtçe'nin kullanımını yasaklayan kanunu kısmen yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca Kürtçe'nin günlük yaşamda kullanılmasına ve Kürtçe müziklerin dinlenmesine serbestlik getirilmiştir; fakat resmi kurumlarda Kürtçe konuşmak, yayın yapmak veya Kürtçe öğretmek suç olmaya devam etmiştir. Olumlu yöndeki bu gelişmeler Özal'ın ani ölümüyle son bulmuştur. 1993'te Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel, Özal'ın bu konudaki girişimlerini ülkeyi bölme girişimi olarak değerlendirmiştir (Gunter, 2013, ss. 150-151). Sürdürülen politikalar bu süreçten sonra adeta geri dönmeye başlamıştır. AK Parti hükümeti dönemindeyse, Kürtçe yayın yapan TRT 6'nın kurulması, üniversitelerde Kürtçe bölümler açılması ve seçim kampanyalarında Kürtçe'ye izin verilmesi gibi örnekler, bir zamanlar 'Kürtçe ıslık çalma' gerekçesiyle Musa Anter'i gözaltına alan

(Anter, 1991, s. 61) Türkiye'nin, bu konuda ne kadar büyük bir değişimden geçtiğini göstermektedir. Bu konuda kaydedilen ilerlemeler Batı tarafından da dikkatle izlenmiş ve takdir edilmiştir. Ayrıca Kürt Dili ve Edebiyatı bölümlerinin açılması, Kürtçe öğretmenlerinin kadrolu personel olarak atanması, talebi karşılamaktan uzak görülse de olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca bu konuda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da merkezi sınavlara yöneliktir. Kürtçe'nin yoğun olarak konuşulduğu şehirlerin Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS), Yüksek Öğretime Geçiş Sınavı (YGS) gibi merkezi sınavlarda ülke sıralamasının oldukça gerisinde kaldığı bilinmektedir. Bu durum da göz önüne alındığında eğitimin Kürtçe verilmesi halinde vatandaşların söz konusu sınavlarda mevcut durumdan daha dezavantajlı bir duruma düşebilecekleri yorumunun yapılmasına sebep olmaktadır. Bu nokta da kimi zaman gerekli alt yapının düzenlenerek özel düzenlemelere gidilmesi ve pozitif ayrımcılık politikalarının geliştirilmesi gerektiği savunulmuştur (Kurban, Yolaçan, 2008, s. 19).

Farklı bir dile ve kültüre sahip olan toplulukları tek bir milli kimliğe dahil etme çabası içindeki modern merkezi devletlerin vatan sınırları içinde ortak bir dili ve kültürü kabul ettirmesi gerekli görülmektedir. Bu gerekçenin sebebiyse, aksi halde toplulukları birbirine entegre etmenin, aralarında ekonomik ve kültürel alış verişini sağlama ve dolayısıyla modern bir ülke kurmanın mümkün olmayışıyla açıklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü sağlama ve devam ettirme amacıyla ortak bir dil kullanımını yaygınlaştırma çabasının, zorunlu ve doğru bir politika olduğunu söylemek mümkündür. Ancak burada göz önüne alınması gereken belki de en önemli faktör bu çabanın yöntemidir (Akyol, 2014, ss. 113-114). Türkiye'nin bu konuda özellikle yakın zaman içinde, son derece uzun bir yol kat ettiği net bir şekilde görülmektedir. Ancak ilerlemelerin talebi karşılaması için izlenecek stratejinin, dünya çapında uygulanan dil politikaları da gözden geçirilerek revize edilmesi ve Türkiye'ye uygun bir yol çizilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Siyasi alanda üretilmeye çalışılan çözümlerse çok uzun zamandır devam etmektedir. Nitekim cumhuriyetle beraber kurulan yeni düzende, Türklerin ve Kürtlerin eşit haklara sahip olacağına dair teminat, bizzat Mustafa Kemal tarafından verilmiş ve bu sayede Erzurum Kongresi sırasında kurulan bölge temsilciliklerinden oluşan Heyet-i Temsiliye'ye bazı Kürtler atanmış ve Büyük Millet Meclisi'nde Kürtler nüfusları oranında temsil edilmişlerdir (Bruniessen, 2010, s. 410). Dolayısıyla bölge halkının ve taleplerinin mecliste temsil edilmesi yolu cumhuriyetin kuruluşundan bu yana her zaman açık bırakılmıştır. Fakat yıllara göre kurulup kapatılmaları göz önüne alındığında Kürt siyasi partilerinin ortalama üç yıl ayakta kalabildiklerini söylemek mümkündür. Bu sebeple Kürt siyasi partilerinin kurumsallaşmasının beklenemeyeceğini dile getiren Hüseyin Yayman da legal Kürt siyasetinin sorunlu bir düzlemde yürütüldüğüne vurgu yapmıştır. Yayman, parti kapatma olaylarını, sadece tabelaların değiştirilmesi olarak değerlendirmiştir (Yayman, 2014, s. 378).

Bu partilerin politik yaşamda yer alma isteklerine, meşru talepleri olduğu sürece, her zaman cevap bulabildikleri son derece açık bir gerçektir. Aksi takdirde, siyasi arenada legal bir şekilde var olabilmeleri dâhi mümkün değildir. Ancak neredeyse tamamının kuruluş aşamasında öne çıkarma isteğini dile getirdikleri; bölgedeki insanların ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunlarına dair politik argümanlarının, aslında çözüme yönelik olmadığı, kalıcı çözüm önerileri yerine PKK'nın bölücü ve ayrılıkçı söylemlerine vurgu yaparak negatif duygusal politik argümanlar ürettikleri dile getirilmiştir (Bal, 2007, s. 79).

Anayasa Mahkemesi'nin parti kapatma kararı aldığı davaların çoğunun gerekçesi, "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" prensibinin ve "laiklik" ilkesinin ihlaline dayanmaktadır. Devletlerin en temel hakkının egemenlikleri olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu halde egemenliğini tehdit etme amacı taşıyan bir terör örgütüyle aynı eksende hareket eden ya da örgütten herhangi bir şekilde gizli veya açık yardım, destek gören bir siyasi oluşumun varlığına bir devletin göz yumması mümkün değildir. Bu konuda Halkların Demokratik Partisi (HDP) eş başkanı Selahattin Demirtaş'ın cumhurbaşkanı seçimlerinde aday olduğunu da unutmamak gerekir. Dolayısıyla görülmektedir ki Türkiye siyasi hayatında her kesimin temsil hakkı çözüm odaklı ve barışçıl oldukları sürece, kadroların en üst noktalarına kadar korunmaktadır.

Kürt kimliğinin tanınmadığı da PKK'nın en sık dile getirdiği söylemlerinden biridir. Kürt kimliğinin 'varlığını dile getirmenin' dâhi ağır bir suç olduğu dönemler için, devletin amacının 'Kürt varlığını unutturmak' ve zaman içinde 'Kürtleri asimile etmek' olduğu da savunulan görüşler arasında yer almıştır (Ekinci, 2013). Cumhuriyetle beraber inşa edilen yeni kimliği, üst bir kimlik olarak tanımlayanlara göre Türklük, sadece bir etnisitenin temsilcisi değil, Kurtuluş Savaşı'nı birlikte kazanan tüm etnik unsurları içeren bir milletin kimliği olarak algılanmaktadır. Ancak bu dönemin söylemleri Türk kimliği inşasının ayrıştırıcı olmaktan ziyade kapsayıcı ve birleştirici olduğuna vurgu yapsa da daha sonraki dönemlerde uygulanan bazı politikalar sonucunda, inşa edilen yeni Türk kimliğinin toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde anlamlandırılmadığı yorumlarının yapılmasına sebep olmuştur (Altun, 2013, ss. 56-58). 1924 Anayasası'nın da Osmanlı döneminde olduğu gibi 'millet' üzerine değil 'milliyet' faktörü üzerine yapılandırılması Kürtlerin hukuki ve siyasi varlıklarının bir anlamda reddedildiğine dair görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu görüşlerse, sıklıkla Anayasa'da geçen 'Türklük' kavramı ile desteklenmiştir. Ancak buradaki 'Türklük' kavramının etnik bir statüyü değil, hukuki bir statüyü temsil ettiğine dikkat etmek gerekmektedir. Bunlarla beraber Türkiye aleyhine geliştirilen söylemlerin dayandırıldığı örnekler doğrudan 'Kürt kimliğinin inkârı' üzerine değil 'Türk kimliğinin vurgulanmasına' dayanmaktadır. Bu sebeple kullanılan ifadeler çoğu zaman yoruma açık kalmaktadır. Ayrıca kişilerin bakış açısına göre değerlendirilmeleri sebebiyle, aynı örneklerin farklı yargıları desteklemek için kullanıldığını da gözlemlemek mümkündür.

Türkiye bu söylemlere sıklıkla cevap niteliğinde ve çözüm odaklı adımlar atmıştır. Örneğin; 1980'lerin sonuna gelindiğinde, Kürt kimliği üzerine yoğunlaşan daha fazla kitap ve yayın ortaya çıkmaya başlamış, Türkiye'de Kürt kimliğinin inkârını eleştiren gazeteci, politikacı, düşünür ve vatandaş sayısı giderek artmaya başlamıştır. 1989'da Cumhurbaşkanı Özal'ın kendisinde Kürt kanı bulunduğunu söylemesi, bu konuda ilk anlamlı adım olmuştur. Ardından 1991'de dönemin başbakan yardımcısı Erdal İnönü'nün Kürt vatandaşların 'kültürel varlıklarının tanınması' çağrısında bulunması, 1992'de başbakan Süleyman Demirel'in Türkiye'de 'Kürt varlığını tanıdığını' açıkça ilan etmesi, devlet söyleminde resmen Kürt kimliğinin tanınması olarak yorumlanmıştır. 2005'te Güney Doğu Bölgesi'ndeki bir ziyaretinde Başbakan Erdoğan Kürt Sorununun kendi sorunu olduğunu ilan etmiş ve bir konuşmasında da 'Türklüğün' diğer alt kimlikleri de kesinlikle geçerli kabul eden bir üst kimlik olduğunu vurgulayarak "millet kavramının daha ziyade çok kültürlülük olarak anlaşılacağını" ima etmiştir (CNN, 2009). Bahsedilen tarihlerde yaşanan gelişmelerin, Ecevit hükümetinde bakan olan Şerafettin Elçi'nin bir söyleşisinde "Türkiyede Kürtler vardır. Ben Kürdüm." dediği için 1981 Martında askeri mahkeme tarafından bir yıl hapisle cezalandırılması gibi örnekler hatırlandığında son derece önemli olduğu daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Aktürk, 2013, s. 249).

2009'da ise AK Parti hükümeti PKK'yı silahsızlandırma ve soruna barışçıl bir çözüm bulmayı hedefleyen 'Demokratik Açılım' politikasını başlatmıştır. Ayrıntıları net olmasa da, Demokratik Açılım'ı bölgedeki coğrafi yerlerin orijinal Kürtçe isimlerini geri vermek, okullarda seçmeli Kürtçe derslerine izin vermek, PKK militanlarına genel af çıkarmak ve nihayetinde Türk vatandaşlığı kavramını tekrar tanımlamak için anayasayı değiştirmek gibi düzenlemeleri içeren bir politika şeklinde özetlemek mümkündür. Sorunun özellikle sosyal taraflarına dair çözümlerin sunulmaya çalışıldığı Demokratik Açılım, pek çok sebebin etkisiyle, istenen sonuçları elde etmede başarısız olmuştur (Pusane, 2014, ss. 81-99). Ancak buna rağmen, çok önemli noktaları kapsıyor olması sebebiyle, aslında bu sürecin Türk demokrasisi için de son derece önemli olduğunu dikkate almak gerekmektedir.

Öncekilere oranla daha çok sayıda faktörü stratejisine dâhil etmesi büyük bir ilerleme olarak kaydedilmesine rağmen AK Parti hükümeti, 9 Ekim 2019'da BM Şartı'nın 51. Maddesi "meşru müdafaa hakkı"na dayanarak Suriye'nin kuzeyinde Barış Pınarı Harekatı'nı başlatmıştır. Türkiye bu hareketle başta güvenliğini tehdit edenler olmak üzere bölgedeki tüm terör örgütlerini ve teröristleri etkisiz hale getirmeyi, bölgeden sağladıkları kaynaklar üzerinden elde ettikleri finansal olanakları yok etmeyi, güvenli bölge oluşturarak yerinden edilmiş Suriyelilerin

kendi topraklarına güvenle dönüşlerini sağlamayı böylelikle kendi sınır güvenliğini sağlarken aynı zamanda da bölgeye barış ve istikrar getirmeyi amaçlamaktadır. Daha önce de dile getirildiği üzere mücadele stratejisinde askeri yöntemler zaman zaman vazgeçilmez bir faktör olmaktadır. Aslında bu noktada söz konusu harekât ve sonrasında gerçekleşecek sürecin iyi bir şekilde değerlendirildiğinde Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde bir dönüm noktası haline alabileceğini söylemek mümkündür. Bu noktada Sri Lanka'da faaliyet gösteren Tamil Kaplanları'na dair süreci hatırlamakta fayda vardır. Nitekim Sri Lanka da tıpkı Türkiye'de olduğu gibi sorunu başlangıçta sadece güvenlik sorunu olarak algılamış ve bu sebeple öncelikle askeri yöntemler izlemiştir. Sonraki dönemlerdeyse sorunun farklı alanlarını da kapsayan politikalar üretilmiştir. Ancak Tamil Kaplanları'nın uzlaşmaz tavırları nedeniyle soruna daha kapsamlı stratejilerle de çözüm üretilmemiş, bu sebeple 2006 yılında başlatılan askeri bir harekâtla örgüte büyük bir darbe vurulmuştur. Bu askeri başarıyla insiyatifin hükümetin eline geçtiği, sonrasındaki sürecin de diğer alanlardaki politikalarla desteklenerek Tamil toplumunun kazanılmasına bağlı olduğu bir sürece girilmiştir (Yılmaz, 2010, ss. 204-206). Oldukça benzer süreçler yaşanması, Türkiye'de de son zamanlarda gerçekleşen askeri yöntemler sonrasında izlenecek uygun ve istikrarlı stratejilerle PKK terörüne son verilmesi açısından son derece önemli görülmektedir.

Sonuç Yerine

Çalışmada ifade edildiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti oldukça uzun zamandır PKK'ya karşı mücadele etmektedir. Bu mücadele yolunda sadece askeri yöntemleri değil, özellikle AK Parti hükümetiyle birlikte ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel birçok yöntemi de kullanma girişiminde bulunmuştur. Ancak tüm çabalara rağmen, PKK varlığını korumakta ve örgüte katılım devam etmektedir. Burada izlenen politikalarındaki istikrarın, aynı zamanda gerekli zamanlarda revizyonların yapılmasıyla sürekli canlı tutulan bir stratejinin son derece önemli olduğunu hatırlamakta fayda vardır.

Zorunlu hallerde uygulanacak askeri gücün yeterli ve meşru şekilde kullanılmasına dikkat edilmeli, bu süreçte halkın zarar görmesi riske atılmamalıdır. Ayrıca PKK eylemlerinin sadece bölgeden bölgeye değil, şehirden şehire hatta aynı şehrin ilçesinden ilçesine önemli farklılıklar gösterdiğini söylemek de mümkündür. Bazı yerlerde güvenlik güçlerine yönelik silahlı ya da bombalı saldırılar düzenlenirken, bazı yerlerde bu eylemler için gerekli olan patlayıcılar yasadışı bir şekilde sınırlarımızdan içeri sokulmaktadır. Bazı yerlerde örgüt şiddet eylemlerinde kullanabileceği terörist sayısını artırmaya çalışırken, bazı yerlerde terörist kimliği inşa edilmeye ve genişletilmeye çalışılmaktadır. Bazı yerlerdeyse yalnızca basın açıklaması ya da yürüyüş gibi yasal faaliyetler yürütülmektedir. Bu farklılıklar, eylemlerin gerçekleştirildiği yerlerin devlet-toplum ilişkileri, iklim koşulları, göç oranları, sahip olduğu suç türleri ve yoğunlukları da dahil olmak üzere çok sayıda sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi faktöre göre değişkenlik göstermektedir. Bu sebeple yerel dokular ve farklılıkların göz önüne alınarak geliştirildiği teröristle ve terörle mücadeleye dair yol haritaları hat safhada önemlidir. Farklılık gösteren her bir yer için söz konusu yere özgü ayrı bir terörist eylem profili çıkarılması, hem teröristle hem de terörizmle mücadele açısından olumlu yönde ilerlemede büyük rol oynayacaktır (Beren, 2012, ss. 88-89).

Kürt kimliğinin tanınması konusunda, ötekileştirilmişlik hissini tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik bir yol izlenmelidir. Bu konuda tüm kamu kurumlarının ve özel kuruluşların, aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin de işbirliği içinde ve koordinasyon halinde olduğu bir politika belirlenmelidir. Toplumun sosyolojik ve psikolojik sorunlarına temelden eğilen, çözüm odaklı, ayrıştırıcılıktan ziyade bütünleştirici bir yol izlenmesi önemli görülmektedir. Farklı kimliklerin demokratik bir şekilde kendilerini ifade edebilmelerine ve siyasete eşit koşullarla katılmalarına imkân veren 'anayasal yurttaşlık' (Habermas, 2002, ss. 78-95) yaklaşımı, temel olarak farklılıkların barışçıl birlikteliğiyle, kimliğe dayalı hak ve özgürlükleri anayasal güvenceye alarak, bu kimlikler arasındaki sorunları demokrasi zemininde müzakere etme fırsatı sunmaktadır. Niteliksel ve niceliksel olarak her türden etkileşimin arttığı uluslararası sistemde, sosyokültürel çoğulculuğu da içeren, tek kültürlülük

yerine çok kültürlülüğü destekleyen bir düzen, farklılıklar içinde birliği ve birliğin içindeki farklılıkların korunmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu konuda 'çok kültürlülük' üzerine önemli çalışmaları olan Charles Taylor da kültürel kimliğin tanınmasının ve ona saygı duyulmasının son derece önemli ve belirleyici bir insani gereksinim olduğunu vurgulamaktadır (Taylor, 1996, ss. 52-55). Söz konusu görüşlerin Türkiye'de Kürt kimliği etrafında şekillenen sorun için de çözüm sunabilecek niteliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bölge halkının isteklerini samimiyetle dile getirme amacı taşıyan, siyasi hayata meşru taleplerle katılma isteğinde olan ve şiddetin karşısında duran siyasi oluşumlarla iş birliği yapılmalıdır. Böylelikle hem siyasi temsil talebi karşılanmış olacak, hem şiddet yanlısı marjinal oluşumlar dışlanacak hem de Türk demokrasisi için olumlu yönde ilerlemeler kaydedilecektir.

PKK'nın Türk dış politikasını da kendi lehine kullanmaya çalıştığı hatırlandığında, izlenecek stratejide sadece iç güvenliğin değil dış güvenliğin de hesaba katılması gerekmektedir. Özellikle PKK'nın etkin olduğu bölgelerle ilişkilerde bu faktör göz ardı edilmemeli, örgütün Türkiye aleyhine bir koz olarak kullanılmasının da önüne geçilmelidir. Ayrıca özellikle bu bölgelere yönelik istihbarat mekanizmaları da sürekli canlı tutulmalıdır.

Bölgeye gönderilecek tüm askeri personel ve kamu görevlileri bölge halkıyla ilişkiler konusunda gerekli ve yeterli düzeyde eğitilmelidir. Halkın değerlerine saygı her zaman korunmalı, bütün sıkıntılara samimiyetle çözüm üretilmeye çalışılmalıdır. Bu sayede halkın devlete olan güveni perçinlenecek ve örgüte katılım oranı düşecektir. Dağ kadrosuna yeni militan ekleyememekte nihayetinde örgütün üzerinde yıkıcı bir etki yaparak PKK'nın etkisiz hale getirilmesinde önemli rol oynayacaktır.

PKK terörüyle mücadelede başarılı olabilmek için, daha önce de vurgulandığı üzere, ortaya çıkış nedenlerinin ve söylemlerinin de dikkate alınarak oluşturulacak çok sayıda faktörün bir arada ve koordineli şekilde işlendiği stratejiler uygulanmalıdır. Sonuç olarak bu stratejilerin içinde yer alması gerektiği düşünülen noktalara kısaca yer verilmeye çalışılmıştır. Ancak sorunun derinliği karşısında, çalışmanın alanının kısıtlı olmasının, aslında her biri ayrı ayrı ele alınabilecek kadar önemli bu hususları sadece ana hatlarıyla dile getirmeye imkân verdiği unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Aktürk, Ş. (2013). *Türkiye'nin Kimlikleri- Din, Dil, Etnisite, Milliyet, Devlet ve Medeniyet*. İstanbul: Etkileşim.
- Akyol, M. (2014). *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek- Yanlış Giden Neydi? Bundan Sonra Nereye?*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Altun, N. (2013). Modern Türkiye'de Kimlik: Kürt Kimliğinden Kürt Sorununa. *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 56-58.
- Anter, M. (1991). *Hatıralarım*. İstanbul: Yön.
- Aytuğ, Y. (1995). *Terörün Anatomisi*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Bal, İ. (2006). *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*. Ankara: USAK.

- Bal, İ. (2007). PKK Terör Örgütü: Tarihsel Süreç ve 28 Mart Diyarbakır Olayları Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt. 2, Sayı.8, 75-89.
- Balcı, A. (2015). The Kurdish Movement's EU Policy In Turkey: An Analysis Of A Dissident Ethnic Bloc's Foreign Policy. *Ethnicities*, Vol. 15(1), 72-91.
- Beren, F. (2012). The Action Profile of PKK/KCK Terrorist Organization. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 29. 87-107.
- Bruinessen, M. V. (2000). Transnational aspects of the Kurdish question. (Working paper 2000/22), *Robert Schuman Centre for Advanced Studies*, European University Institute.
- Bruinessen, M. V. (2005). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim.
- Bruniessen, M V. (2010). *Ağa, Şeyh, Devlet*. İstanbul: İletişim.
- BÜSAM. (2010). PKK Eylemselliği ve Etnik Ayrılıkçı Terörizmle Mücadele. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Bush, K., Keyman, E. F. (1997). Identity Based Conflict: Rethinking Security in a Post-Cold War World. *Global Governance*, Vol. 3, No. 3, 311-328.
- Cemal, H. (2015). *Kürtler*. İstanbul: Everest.
- CNN. (2009). Erdoğan Bir Kez Daha 'Üst Kimlik' Dedi. (Çevrimiçi), <http://www.cnnturk.com/2009/turkiye/03/16/erdogan.bir.kez.daha.ust.kimlik.dedi/518065.0/index.html>, 16 Mart 2009.
- Criss, N. B. (1995). The Nature of PKK Terrorism in Turkey. *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 18, 17-37.
- Demir, C. K. (2008). Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19, 57-88.
- Demirel, E. (1999), *Terör*. İstanbul: GHMD.
- Demirel, E. (2005). *Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- DHA. (2013). Teröre Harcanan Para 1 Trilyon Dolar, (Çevrimiçi), http://www.dha.com.tr/terore-harcanan-para-1-trilyon-dolar_492246.html, 29 Haziran 2013.
- EGM, (2004). *Kürtçü Bölücü Terör Örgütleri*. Ankara: İDB.
- Ekinci, T. Z. (2013). *HDP'nin Aşması Gereken Önyargılar*, bianet haber, (Çevrimiçi), <http://bianet.org/bianet/bianet/158912-hdp-nin-asma-gereken-onyargilar>, 3 Ekim 2013.
- EGM, (Yayın Tarihi Belirtilmemiş). *PKK 1. Cilt 1973-1979*. Ankara: İDB.
- Ensaroğlu, Y. (2013). Turkey's Kurdish Question and the Peace Process. *Insight Turkey*, Vol. 15, No. 2, 7-17.
- Euronews, <https://tr.euronews.com/2019/10/23/son-4-y-lda-pkk-ile-girilen-cat-smalar-ve-terror-sald-r-lar-n-n-bilancosu>, (Çevrimiçi), 15 Ocak 2020.

- Güçlüer, D. E. (2011). *PKK'nın 1978-2010 Tarihleri Arasında Örgütsel Yapısının Değişimi ve Kurumsal Girişimci Olarak Hedeflerinin Sosyolojik Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gunter M. M. (2013). Turgut Özal ve Kürt Sorunu. Marlies Casier, Joost Jongerden (Ed.), *Türkiye'de Milliyetçilik ve Politika- Politik İslam, Kemalizm ve Kürt Sorunu* içinde, İstanbul: Vate.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. İstanbul: Bakış.
- Hürriyet (2006). Astsubayı Evinde Şehit Etiler, (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/astsubayi-evde-sehit-ettiler-4886585>.
- İlhan, S. (2002). *Terör: Neden Türkiye?*. Ankara: ASAM.
- İmset, İ. (1993). *PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*, Ankara: Turkish Daily News.
- Kirişçi, K., Windrow, G. M. (1997). *Kürt Sorunu- Kökeni ve Gelişimi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Kurban, D., Yolaçan, S. (2008). *Kürt Sorununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler*. İstanbul: TESEV.
- Kurubaş, E. (2004). *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*. Cilt 2, Ankara: Nobel.
- Laqueur, W. (1997). *A History of Terrorism*. New York: Little, Brown.
- Öcalan, A. (1993). *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*. Köln: Weşanén Serxwebûn.
- Öcalan, A. (2015). *Bir Halkı Savunmak*. İstanbul: Amara.
- Örgün, F. (2001). *Küresel Terör*. İstanbul: Okumuş Adam.
- Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: ASAM.
- Pusane Ö. K., (2014). Turkey's Kurdish Opening: Long Awaited Achievements and Failed Expectations. *Turkish Studies*, 15:1, 81-99.
- Semiz, B. (2011). PKK'da Değişen Ne?. Süleyman Özeren, Murat Sever (Ed.), *Terörizm Paradoksu ve Türkiye* içinde, Ankara: Karınca.
- t24. (2015). Doğu ve Güneydoğu'da Özel Güvenlik Bölgeleri 100'ü Aştı, (Çevrimiçi), <http://t24.com.tr/haber/dogu-ve-guneydoguda-ozel-guvenlik-bolgeleri-100u-asti,306764>, 19 Ağustos 2015.
- Tan A., (2015). *Kürt Sorunu- Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*. İstanbul: Timaş.
- Taylor, C. (1996) Çok Kültürcülük, Amy Gutmann (Haz.), İstanbul: Yapı Kredi.
- USİE. (2009). *The Military Balance 1994-1995*.
- USAK. (2010). *Terörün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Örneği*. (Rapor No:10-01).
- Updegraff, R. (2012). The Turkey Under The AKP: The Kurdish Question. *Journal of Democracy*, Volume 23, Number 1, 119-128.

- Wilkinson, P. (1977). *Terrorism and the Liberal State*. London: Palgrave.
- Yayman, H. (2014). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Yenişafak (2006). Hakkari'de Öğrenci Servisine Saldırı, <https://www.yenisafak.com/arsiv/2006/mayis/03/7409.html> (Çevrimiçi).
- Yılmaz, A. (2014). Ateşkes ve Düşük Yoğunluklu Müzakere, *Birikim Dergisi*.
- Yılmaz, Ö. (2007), *PKK Terör Örgütünün Siyasal Alan ve Legalleşme Faaliyetleri (1975-2006)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Polis Akademisi/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, Ö. (2010). Aslan'ın Kaplanla Mücadelesi: Sri Lanka ve Tamil Anayurdu Özgürlük Kaplanları(LTTE) Terör Örgütü. İhsan Bal, Süleyman Özeren (Der.) *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, Ankara: USAK.
- Yurduseven, İ. (2005). *Kendi Kaynaklarına Göre PKK/Kongra-Gel Terör Örgütü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kara Harp Okulu.

İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi

Analysis of Intelligence Activities in Terms of Government Security

Dr. Öğr. Üyesi Ozan Kavıracı* - Arş. Gör. Mehmet Demirbaş**

Başvuru Tarihi: 16.01.2020

Kabul Tarihi: 28.02.2020

Özet

Devlet siyasal sisteminin önemli yapı taşlarından biri de egemenliktir. Egemenlik 15. yüzyılda yükselişe geçmiş siyasal alanda hem ülkelerin iç politikaları açısından hem de devletlerarası mücadele de birçok yeni düzenlemeler getirmiştir. Egemen devlet, iç sınırlarında ve uluslararası alanda varlığını koruyabilmek için ulusal güvenlik konularına yoğunlaşmıştır. Ulusal güvenliği sağlamak, ülke içindeki ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı koyabilmek için istihbarata olan önemi arttırmıştır. Bu noktada istihbarat, aklın ve bilimin kullanıldığı bir sanat olarak ön plana çıkmıştır. İstihbarat, tehdit unsurları doğrultusunda açığa çıkan ihtiyaçlar için sahadan toplanan bilginin bir dizi işlem ve süreçten geçirilmesi sonrasında ortaya çıkan ürün olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla istihbarattan söz edebilmek için bilgilerin bir süzgeçten ya da analizden geçmesi gerekmektedir. Bu süreç sonucunda karar vericiler ve politika yapıcılar son kullanıcı konumunda bulunarak ülkenin çıkarları ve güvenliği konusunda sorumluluk üstlenmektedir. Devlet, kendini korurken sadece dış tehditlere odaklanmamaktadır. Bilginin doğru kişilerde kalabilmesi için İstihbarata Karşı Koyma sistemini de yoğunlukla kullanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye başta olmak üzere devletler özelinde istihbarat faaliyetlerinin önemi analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç Güvenlik, İstihbarat, İstihbarat Toplama Metotları, İstihbarata Karşı Koyma

Abstract

The rise of sovereignty, which is one of the important building blocks of the state political system, in the 15th century has brought many new regulations both within the countries and between states. The sovereign state has focused on national security issues in order to maintain its existence at its internal borders and internationally. Ensuring national security has increased the importance of intelligence in order to counter the threats that may come from inside and outside the country. At this point, intelligence has come to the forefront as an art that uses reason and science. Intelligence can be defined as the product that occurs after a series of processes and processes that gather information from the field for the needs that arise in line with the threat elements. Therefore, in order to talk about intelligence, the information needs to be filtered or analyzed. As a result of this

* Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, ozankaviraci@gmail.com, ORCID: 000 0001 6351 3725

** Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, mehmetdemirbas88@gmail.com, ORCID: 000 0002 9760 1130

process, decision-makers and policymakers assume end-user status and assume responsibility for the interests and security of the country. The state does not only focus on external threats while protecting itself. It also uses the counter-intelligence system to ensure that the information remains in the right people. In this study, intelligence activities are analyzed on states, especially Turkey.

Keywords: Internal Security, Intelligence, Intelligence Collection Methods, Counter - Intelligence

Giriş

Teknolojik gelişmeler hayatımızı her geçen gün daha da kolaylaştırmaktadır. Bireylerin haricinde devletler de teknolojiyi bütün imkanları ile kullanmaktadır. İstihbarat servisleri bunun en iyi örneklerinden biridir. Teknolojik gelişmeler, yeni gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Bu durum istihbarat servislerinin dünya çapında yeni yöntemler üretmesine kolaylık sağlamıştır. Telsiz ve telgraf gibi teknolojide çığır açan icatların savaşlarda sağladığı kolaylıklar ilk olarak Birinci Dünya Savaşında tecrübe edilmiştir. Bu dönemde kullanılan telsiz ve telgraf ordulara hız kazandırmış ve savaşta bir adım önde olmalarını sağlamıştır. Bu gelişme beraberinde kriptolama işlemini getirmiştir. Bir adım sonrasında kriptoloji üzerine yeni icatlar üretilmiştir. Silahlanma yarışına benzer bir şekilde ortaya çıkan istihbarat icatlarındaki bu yarış, yeni istihbarat metodları ve yöntemlerini hayatımıza dâhil etmiştir. İstihbarat, günümüze kadar gelişerek gelmiştir ve önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Aksine, istihbarat sadece ordu komutanları tarafından kullanılan bir güvenlik aracından çıkmış, karar vericiler ve politika yapıcılar için kullanılan güvenlik aracına dönüşmüştür. Günümüzde popüler olan stratejik istihbarat bunun bir örneğidir.

İstihbaratın devlet kurumları tarafından etkin kullanımı, onun akademik alanda bir disiplin haline gelmesini sağlamıştır. Akademik alanda istihbarat İkinci Dünya Savaşından sonra etkisini arttırmıştır. İstihbaratın tanımı, istihbarat çarkı, istihbarat toplama yöntemleri, casusluk ve istihbarata karşı koyma gibi istihbarat faaliyetleri akademik alanda tartışılarak, istihbaratın hem teoride hem de pratikte gelişimine katkı sağlamıştır.

Devletlerin güvenliklerini sağlamada istihbaratın rolü hayati öneme sahiptir. Günümüz küresel dünyasında bu rol her geçen gün önemi arttırmaktadır. Devletlerin her ne kadar farklı rejimleri olsa da temel önceliklerinden biri de uluslararası alanda güvenliklerini sağlamak, bölgesinde veya uluslararası alanda karar verici olabilmeğidir. Bundan dolayı, bu amaçlara ulaşabilmek için istihbarat faaliyetleri Soğuk Savaş ile daha da popüler olarak günümüze kadar önemini arttırarak gelmiştir.

Bu çalışmada istihbarat faaliyetlerinin devlet güvenliği açısından incelenmesi yapılacaktır. İstihbarat Çarkı ve İstihbarata Karşı Koyma (İKK) açısından devlet güvenliği incelenecektir.

Birinci bölümde istihbarat konusunun doktrindeki kavramsal ve kuramsal çerçevesinde yapılan tanımlar oluşturulacaktır. İstihbaratın tanımlanması ülkelere ve kültürlere göre değişiklik gösterdiğinden tek ve net bir tanımla bulunmamaktadır. Bu bölüm istihbaratın tanımlanması sürecine ayrılmıştır. İstihbarat kavramına ek olarak, bu bölümde istihbaratı üretebilmek için gerekli olan bilginin toplama metodları ve istihbarat çarkı da incelenecektir. İstihbarat Çarkının bir bilgiyi nasıl istihbarata dönüştürdüğünü, karar vericiler için nasıl önemli rol oynadığı bu bölümde detaylandırılacaktır.

İkinci bölüm, bir örnek çalışma olarak Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye İç Güvenlik Algısı incelenecektir. Bu bölümün özelliği arşiv çalışmalarına yer verilerek, bir devletin güvenlik algısı üzerinden nasıl bir istihbarat faaliyetinde bulunduğu somutlaştırmaktır.

Çalışmanın son bölümü İstihbarata Karşı Koymaya (İKK) ayrılmıştır. Devletlerin gizli bilgilerini ve personellerini rakiplerine karşı korumada İKK'nın önemine değinilecektir. İKK'nın devletin güvenliğini sağlamada nasıl bir rolü olduğu işlenecektir.

İstihbarat Tanımlarının Değerlendirilmesi

İstihbarat tanımlaması güç bir kavram değildir. Bir kişi istihbaratı anlatabilmek için birden çok tanımlama yapabilmektedir. Bu durum aslında istihbaratın özünden kaynaklanmaktadır. İstihbaratın tanımı, devletlerin ve güvenlik kurumların kültürlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu kültür hem güvenlik algısından hem de istihbarat servislerinin geçmişten gelen kültürlerinden oluşmaktadır. Farklı kültürler, farklı tanımlamalar ortaya atabilmektedir. Örneğin, liberal bir devlet yönetim anlayışı olan ABD'nin istihbaratı tanımlaması ile daha realist politikaları olan İran'ın istihbarat tanımlamalarında farklılıklar olabilmektedir. ABD, stratejik istihbarat ve karar vericilere önem veriyorken; İran, güvenlik, devlet ve rejim konularına dönük bir istihbarat tanımlaması yapabilmektedir. Bu değişik koşullar, akademik alana da yansımaktadır ve akademik alanda istihbarat tanımı çeşitlenmektedir.

David Khan, istihbaratın tarihsel sürecini inceleyerek, gelecekteki istihbarat anlayışı hakkında çıkarımlar yapmıştır. Khan; istihbaratı tanımlarken sadece "bilgi" (knowledge) kelimesini kullanmıştır (Gill vd., 2009: 4). Bilgi, istihbarat için vazgeçilmez bir unsurdur. Bilgi olmadan istihbaratın olması mümkün değildir. Bundan dolayı, istihbarat için sadece bilgi demek, onu tanımlamada yetersiz kalacaktır.

Prunckun (2010: 1), istihbaratta karar vericilere ve analizcilere dikkat çekerek bir tanımlamaya gitmiştir. İstihbaratın görülmeyen gri alanları azaltarak daha çok görülebilir hale getirmede yardımcı olduğunu savunmuştur. Bunun yönetimini ise bilimsel yöntemler ile yani, nitel ve nicel yöntemler ile olabileceğini ortaya atmıştır. Bu şekilde, istihbarat hem analizcilere hem de karar vericilere birer karar alma seçeneği sunmaktadır.

Warner ise istihbaratı bilimsel olmayan bir yönden değerlendirmiştir. İstihbarat sayesinde rakibi tanımlama, anlama, gözlemlenme ve rakibi araştırmada bir adım önde olunabileceğine dikkat çekmiştir (Warner, 2008). Warner'ın bu söyleminin mümkün olması bilgi sayesinde gerçekleşebilmektedir.

ABD, kökenli istihbarat çalışmaları genellikle karar vericilere yönelik istihbarat tanımları yapmaktadır. Bunun nedeni stratejik istihbarata verilen önemden kaynaklanmaktadır. Wheaton ve Beerbower'ın istihbarata bakış açısı da bu şekildedir. Onlara göre istihbarat, karar vericilerin önlerinde olan belirsizlikleri azaltmak üzere yapılmaktadır. Bundan dolayı, istihbarat sadece bir bilgi değildir, hatta bilgiden çok daha ötesidir (Gill vd., 2009:17).

Ülkelerin rejimleri her ne olursa olsun mutlaka realist bir politikaları bulunmaktadır. Bunun nedeni, ülkelerin kendilerini uluslararası anarşi sisteminin yarattığı durumdan korumak zorunda olmasıdır. Bu bakış açısına göre de, istihbaratı tanımlayan akademisyenler mevcuttur. Sims, mevcut uluslararası yapıda istihbaratın kullanımını kaçınılmaz bir yön olarak görmektedir (Gill vd., 2009: 17).

1950'li yıllarda stratejik istihbarat kavramını ortaya çıkaran ve akademik alanda önemli bir yeri olan Sherman Kent, istihbaratı tanımlarken bilginin beraberinde organizasyon ve faaliyetin de bulunması gerektiğini vurgulamıştır (Yılmaz, 2007: 128-129). Bu üç kavram üzerine akademik çalışmalar yapılmıştır ve biraz daha geliştirilmiştir. Örneğin, Lowenthal (2009: 8), istihbarat çalışmasında süreç, ürün ve organizasyondan bahsetmektedir.

Süreç, istihbaratı üretebilmek için gerekli olan bilginin toplanmasını, toplanan bilgilerin yetenekli analizciler tarafından analiz edilmesini ve son olarak üretilen istihbaratın dağıtılmasını kapsamaktadır. Bütün bu işlevlerin eksiksiz gerçekleştirilmesi ise organizasyonu oluşturmaktadır (Lowenthal, 2009: 8).

İstihbaratı tanımlarken aslında bir üretimden bahsetmek mümkündür (McDowel, 2009: 11). İstihbaratı bilgi-den ayıran temel durumda bilginin toplanması ve istihbaratın üretilmesidir. Bilgi, herhangi bir kaynaktan elde edilebilmektedir. İstihbarat ise kabiliyetli ve donanımlı uzmanlar tarafından bilginin analiz edilerek üretilmesiyle ortaya çıkan bir üründür.

Günümüzde oldukça popüler bir istihbarat servisi olan FBI'da istihbaratı Sherman Kent'in düşüncesi üzerinden tanımlamaktadır. FBI, istihbarat için üç aşamadan bahsetmektedir: ürün, süreç ve organizasyon. Ürün, elde edilen bilgilerin analiz edilerek rapor haline getirilmesidir. Bu da politika yapıcılarının ihtiyacı doğrultusunda yapılmaktadır. Süreç, istihbaratın oluşum aşaması olan bilginin toplanması ve analizidir. Organizasyon ise daha geniş çaplı bir yapıya; ham bilgileri istihbarat ürünü haline getiren organizasyonda ve geniş topluluklara dağıtılmaktadır (FBI, 2016).

Ülkemiz kurulduğu zamandan beri batı yanlısı bir dış politika yürütmüştür. Batı yanlısı dış politikadan bazı dönemlerde (Kıbrıs Harekâtı gibi) vazgeçilse de, dış politikamızda asıl olan genellikle batı ile birliktelik söz konusu olmuştur. Bunun bir sonucu olarak, güvenlik politikalarımızda da batı ile işbirliği çokça yapılmıştır. ABD, bunun sık rastlanan örneğidir. ABD ile olan yakın dış politikamız, güvenlik politikamıza da sirayet etmiştir. İstihbaratı tanımlarken de ülkemizde ABD modeli bir tanımlama dikkat çekmektedir. Örneğin, ülkemizdeki ortak tanımlardan biri şu şekildedir: "bilgilerin toplanması, mevcut bilgilerle karşılaştırılması, bu bilgilerin analizi, değerlendirilmesi, birleştirilmesi ve yorumlanması sonunda ortaya çıkan hasıladır" (Güven'den akt. Aydın, 2008: 20). Ülkemizdeki yapılan bir başka tanıma göre de istihbarat;

"Belirli bir konuda elde edilen bilgiye istihbarat denmekle birlikte bu daha çok haber olarak kabul edilmektedir. İstihbarat ise; herhangi bir konuda elde edilen haberlerin (bilgilerin) işlenmesi, değerlendirilmesi, yorumlanarak bunlardan bir sonuç çıkartılması olarak belirlenmektedir" (Erkan ve Dilmaç, 2001: 176).

Ülkemizin en önemli istihbarat kurumu olan MİT'de benzer bir tanımlama oluşturmuştur. MİT'e göre istihbarat ancak bir sürecin sonucunda oluşabilmektedir. Bilgiler hamdır ve bu bilgilerin işlenmesi gerekmektedir. Bilgileri işlemekten kasit analizdir. Analiz sonucunda da ortaya çıkan rapor, istihbarattır (İlter, 2002: 1). Aslında; MİT, Amerikan sistemine benzer (ürün, süreç ve organizasyon) bir model oluşturmuştur. Bu da ABD ile olan yakın güvenlik ve istihbarat politikalarının bir sonucudur.

Sonuçta, istihbaratı tanımlamak oldukça kolaydır fakat, istihbarat için tek ve net bir tanım üretmek zordur. Ülkelerin ve servislerin istihbarat kültürlerinin bir sonucu veya zenginliği olarak, istihbarat için akademik literatürde farklı tanımlar üretilmiştir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, istihbaratın sadece bilgi olmadığı, daha komplike bir açıklamaya ihtiyaç olduğu kesindir. Öncelikle bilgiye, sonra analize ve son olarak bir rapora ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu şekilde istihbarat ortaya çıkabilmektedir.

İstihbarat Toplama Metotlarının Karşılaştırmalı Analizi

Devletler güvenliklerini sağlamak için istihbaratı vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedir. Bundan dolayı, ABD gibi büyük devletler, her yıl bütçelerinden büyük oranda istihbarat servislerine pay ayırmaktadır. Ayrıca, örtülü ödenek gibi sistemler ile istihbarat servisleri desteklenmektedir. Bu durum da devletin istihbarat konusuna ne kadar önem verdiğini kanıtlar bir göstergedir.

İstihbaratın elde edilmediği, üretilen bir rapor olduğuna ilişkin açıklamalar çalışmanın ilk bölümünde ifade edilmişti. İstihbarat raporlarının doğruluğu devletin güvenliğini sağlamada hayati öneme sahiptir. Yanlış raporlar, devletlerin yanlış politikalar üretmesine neden olacaktır. Ayrıca, yanlış raporlardan dolayı siyasal karar vericiler, ülkeleri zor durumlara düşürecek hatalı kararlar alabilmektedir. Bu tarz durumlar, ülkelere ağır ma-

liyetlere neden olmaktadır. Bu hataların yaşanmaması ve devletin güvenliğinin sağlanması için istihbarat servisleri, raporları doğru bir şekilde üretmek zorundadır. İstihbarat raporu üretebilmek için de bilgi toplamaları gerekmektedir.

Bilgi veya istihbarat toplama metotları çok sayıda olabilmektedir. Fakat bu metotları farklı çatılar altında toplamak, konuyu daha iyi anlamak için faydalı olacaktır. Bu minvalde, akademik çalışmalarda bilgi toplama metotları üçe ayrılmıştır: İnsan Kaynaklı İstihbarat (HUMINT), Teknik İstihbarat (TECHINT) ve Açık Kaynak İstihbaratı (OSINT).

İstihbarat servisleri devletlerin öncelikli konularına göre istihbarat üretirler. Süreci başlatan mekanizma bir devletin ihtiyaç duyduğu konudur. İstihbarat zaman alan masraflı bir süreç olduğundan önceliklere göre hareket edilmesi zorunludur. Holt (1995: 55), ABD modelinde bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

- ABD hükümetinin bilmesi gerektiği ve ihtiyaç duyduğu konu
- ABD hükümetinin hangi konuyu bilmesi daha faydalı olacağı
- Karar vericilerin merak ettiği konular
- Bilinmesi halinde faydalı olacağı düşünülen konular
- ABD Kongresinin öncelik tanıdığı konular

Yukarıda sayılan konulara göre ABD istihbarat servisleri süreci başlatmaktadır. Önceliği belirleyenler arasında karar vericiler ve Kongre bulunmaktadır. Bu durum, ABD istihbarat tanımlarının nasıl ortaya çıktığını da göstermektedir. İstihbarat servisleri, bu beş önceliğe göre istihbarat üretirler ve bunun için ham bilgileri HUMINT, TECHINT ve OSINT'e göre elde ederler.

Bilgi kaynaklarından en vazgeçilmez olan İnsan Kaynaklı İstihbarat olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihbaratın tarihsel sürecinde insan kaynağı her türlü teknolojik gelişmelere rağmen önemini yitirmemiştir. Günümüzde elde edilen bilgilerin çoğunlukla kaynağı açık kaynaklardır. HUMINT ve TECHINT, açık kaynağa oranla daha az kullanılmaktadır fakat insan kaynağının bilgi toplamadaki önemi halen zirvededir.

Teknoloji ve açık kaynak istihbaratın getirdiği kolaylıklara rağmen insan kaynaklı istihbaratın önemini yitirmemesinin nedeni rakibin niyetinin tam olarak bilinmesinin insan kaynaklı istihbarat sayesinde mümkün olmasıdır. Örneğin, insansız hava araçları veya uydu istihbaratı ile alınan bir görüntü, sadece var olan fotoğrafı bize sunmaktadır. Bu fotoğrafta, sınırdan geçen bir grup terörist görüldüğünde bu gurubun neden hareket halinde olduğu ve ne yapmayı amaçladığı bilinmemektedir. Fakat, insan kaynaklı istihbarat sayesinde ajanlar vasıtası ile alınacak bilgi sonrasında, gurubun bir köy baskınına mı, erzak almaya mı, yoksa bir terörist eylemde bulunmak üzere mi sınırdan geçiş yaptığı öğrenilebilmektedir. Başka bir ifadeyle, insan kaynaklı istihbarat bize terörist gurubun amacını, niyetini öğrenmemiz de yardımcı olurken; teknik istihbarat bize sadece bir gurubun fotoğrafını vermektedir. Ayrıca, olumsuz hava koşullarında hem insansız hava araçlarından hem de uydudan görüntü alınamayacağı için bu imkân da ortadan kalkacaktır. Fakat, insan kaynaklı istihbaratta bu mümkün değildir.

İngiliz casusu Thomas Edvard Lawrence, insan kaynaklı istihbarat için önemli bir örnektir. Lawrence, arkeolog kimliği ile Ortadoğu'da etkin bir görev başarmıştır. İngiliz devletinin çıkarı için Arap örgütlenmesini başarmış ve Osmanlıya karşı Arapların isyan hareketini örgütlemiştir. Bunu yaparken etkili bir şekilde Arapça kullanmış ve casusluk faaliyetlerinin yanında provokatör faaliyetlerinde de bulunmuştur (Tılısık ve Akbal, 2006: 98).

İnsan kaynaklı istihbarat sadece güvenlik amaçlarında kullanılmamaktadır. Ekonomik yarışta ülkeyi daha ileriye götürmek için sanayi casusluğu da tarih boyunca etkin bir şekilde kullanılmıştır. Yeni icatların geli-

şim sürecinde kıtalar arasında birçok teknolojik icatlar sanayi casusluğu ile taşınmıştır. Pusulanın Asya'dan Avrupa'ya gelişi de bunun bir örneğidir. Bir başka örnekte Sanayi Devrimi sırasında yaşanmıştır. İngiltere, buharlı iş makineleri sayesinde seri üretim iplik üretebilmiştir. Yeni iş makineleri sayesinde elde üretilen ipliklere göre çok sayıda iplik hızlı ve kolay bir şekilde üretilmiştir. Bu da İngiltere ekonomisine ciddi katkı sağlamıştır. Bu durumu fark eden Samuel Slater, İngiltere'de fotografik hafızasının sunduğu yeteneği kullanarak makineleri kopyalamayı başarmıştır. Aynı iş makinalarını ABD'de kurarak seri iplik üretmiştir. Bu tür sanayi casusluğu girişimleri fark eden İngiltere Parlamentosu 1765 yılında makinaların plan ve modellerinin ülke dışına çıkmaması için kanunlar yürürlüğe koymuştur (Johnson, 2007: 183-184). İngiltere, bu kanunlar ile aslında ekonomi güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

İnsan Kaynaklı İstihbarat farklı kimliklerde yapılabilmektedir. Bir doktor, öğrenci, şirket çalışanı, akademisyen, arkeolog vb. gibi meslekler altında devletlerin gizli bilgilerini çalmaya yönelik girişimler yapılabilmektedir. Bunları belirli çatı altında toplamak gerekmektedir. Buna göre insan kaynaklı istihbaratta dört guruptan bahsetmek mümkündür: Teşkilat kadrosunda görev alanlar, Ajanlar, Mutemetler ve Muhbirler.

Teşkilat kadrosunda görev ajanlar, istihbarat servislerinin kadrolu elemanlarıdır. Bu kişiler ülkelerindeki memurların tabi olduğu kanunlar çerçevesinde görev üstlenirler (Acar ve Urhal, 2007: 228). Örneğin, ülkemizde Devlet Memurları Kanunu bulunmaktadır. Bundan dolayı, ülkemizdeki bütün istihbarat servislerindeki çalışan kişiler kadrolu memurdur ve kendi kurumlarının haricinde Devlet Memurları Kanunu'na da tabidir. Bir başka örneğe göre, kolluk görevini yürüten polisler PVSK'nın EK-7 maddesine göre istihbarat görevini yürütmektedirler (İDB, 2016b).

Teşkilat kadrosunda görev alan personel, ajanları yönetmek ile görevlidir. Bu durumda, kadrolu personel "case officer"¹ olarak da akademik çalışmalarda yer almaktadır. Ajanlar, farklı meslek veya kimliklerde olabilmektedir. Motivasyon kaynakları da para ya da kendi çıkarları olan bir iştir (Holt, 1995: 69).

Mutemetler, bilgisine başvuru alan kişilerdir. Mutemetler, genellikle bir konuda uzman olduklarından o kişilere başvurularak bilgi alınmaktadır (Acar ve Urhal, 2007: 228). Son olarak muhbirler ise zaman zaman servislerle bilgi getiren yahut aktaran kişilerdir. Muhbirler, düzensiz aralıklar ile bilgi edindikçe bilgiyi aktarmaktadırlar (Acar ve Urhal, 2007: 229).

Sonuç olarak, insan kaynaklı istihbarat, tarih boyunca vazgeçilmez bir bilgi toplama yöntemi olarak önemini korumuştur. Her ne kadar, istihbarat servisleri bilginin çoğunluğunu açık kaynaklardan toplasa da, bilgi toplama da insana duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

İki dünya savaşı da istihbaratın öneminin anlaşılmasında ve istihbaratın çağ atlamasında hayati önemde rol oynamıştır. Savaşlarda teknolojik icatlar (telsiz, radyo frekansları ve telgraf vb.) rakiplere üstün gelme de etkinlik sağlamıştır. Bu alanda istihbarat faaliyetinin kullanılması da zaferi getireceği anlaşılmıştır. Bundan dolayı, istihbaratta teknolojinin kullanımı kaçınılmaz hale gelmiştir (Yılmaz, 2007: 429).

Teknolojik gelişmeler, istihbarat alanında bütün imkanlar ile kullanılmaktadır. Bugün için kullanışsız olan ama eski zamanlarda teknolojik sayılan cihazların istihbarat faaliyetlerinde kullanılması, dönemlerinde başarılı işler çıkarttığını göstermektedir (Hürriyet, 2016).

Teknik istihbarat, bütün teknolojik cihazların kullanıldığı istihbarat yöntemlerini kapsamaktadır. Bir çalışma ofisinin gizlice dinlenilmesi, bir şahsın gizlice kayıt altına alınması, bir telefon konuşmasının takibi, uzaydan bir bölgenin fotoğrafının çekilmesi gibi hemen her türden bilgi toplama faaliyeti teknik istihbarat çatısı altında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı bazı açıklamalar konun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1 Case Officer: İstihbarat servislerinde kadrolu olarak çalışan, sahadan ajan temini yapan ve onları eğiterek ihtiyaç duyulan görevlerde kullanan yetkili kişidir.

Teknik istihbaratın önemli bir yöntemi Elektronik İstihbarattır. Elektronik istihbarat, özü itibarıyla elektronik sinyalleri yakalamak ve çözümlenmek ile ilgilidir. Hava araçlarından, kara ve deniz araçlarından gönderilen elektronik sinyallerin rakip tarafından yakalanarak çözümlenmesi sonucunda bilgi elde edilmiş olmaktadır.

Elektronik istihbaratın önemi İkinci Dünya Savaşı'nda daha çok anlaşılmıştır. Savaşta radyo frekans yöntemiyle haberleşme hız açısından fayda sağlamaktaydı fakat rakiplerin bu frekansları yakalayarak çözümlenmesi, konuşmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun üzerine kripto sistemleri geliştirilmiştir (Herman, 1996: 68). Elektronik istihbaratın bir adım daha ilerlemesi sağlanmıştır.

Teknik istihbaratın ilgi alanına giren bir diğer yöntem de fotoğraf istihbaratıdır. Fotoğraf istihbaratı, günümüzde çok başvurulan bir yöntem değildir. Teknolojik gelişmeler, yeni icatları hayatımıza getirdi ve artık uydu istihbaratı ya da insansız hava araçları gibi sistemler ile görüntü alınabilmektedir. Fakat, geçmiş dönemlerde fotoğraf istihbaratı ordular ve servisler için önemli fırsatlar sunmuştur. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin Küba'da konumlandığı nükleer başlıklı füzelerin fark edilmesi, U-2 uçaklarının fotoğraf istihbaratı sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde fotoğraf istihbaratının gelişmiş versiyonu olarak uydu istihbaratından bahsetmek mümkündür. Bugün üretilen teknolojik cihazlar, hızlı ve detaylı görüntüyü uydular vasıtasıyla alma imkânı sunmaktadır. Bu sayede ordular ve istihbarat servisleri hızlı, daha az masraflı, daha az riskli bir şekilde istedikleri bölgeden canlı görüntüler alabilmektedir.

Teknolojik gelişmelerin istihbarat servislerine fayda sağladığı gibi zararları olduğunun bir başka kanıtını da uydu istihbaratında görmek mümkündür. Bugün Google ve Yandex gibi büyük firmalar, uydudan alınan görüntüleri açık kaynak erişimine sunmaktadır. Terör örgütleri devlet kurumlarına yapacağı saldırı öncesi, dışarıdan keşif yapamayacağı bir kurumun iç bahçesini ve etrafındaki bölgeleri masa başından keşif çalışması yapabilmektedir.

Teknik istihbaratın bir diğer konusu da siber istihbarattır. Siber istihbarat, internetin yayılmasıyla ortaya çıkmıştır. Günümüzde internet teknolojisine karşı çıkmak mümkün değildir. Devletin her kurumu internet üzerinden gizli bilgilerini kurumlar arası paylaşmaktadır.

Siber istihbaratın amacı rakip devletlerin mahrem bilgilerini internet vasıtasıyla elde etmektir. Rakiplerin gizli bilgilerini elde etmek için ve rakiplerin bize karşı yapacağı siber girişimlerin engellenebilmesi için dijitalleşen dünyaya ayak uydurmak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bundan dolayı, dijital dünyayı çok iyi öğrenmek gerekmektedir (Hosenball, 2015).

Açık Kaynak İstihbaratı, günümüzde ortaya çıkan yeni bir bilgi toplama yöntemidir. Son zamanlarda hayatımıza girmesine rağmen, istihbarat servislerinin, örgütlerin, şirketlerin ve bireysel en çok kullandığı yöntemdir. Açık kaynaklarda yapılan araştırmalar sonrasında elde edilen bilgilerin bilgi toplama da önemi oldukça büyüktür. Bu yöntem hemen herkes tarafından kolay bir şekilde yapılabilmektedir. İnsanlar, bir şirket hakkında veya bir kişi hakkında internet dünyasında detaylı bir arama yaparak kişi analizi çıkardığında aslında farkında dahi olmadan açık kaynak istihbaratı yapmaktadır.

Açık kaynak istihbaratı günümüzde elde edilen bilgilerin çoğunu oluşturmaktadır. Bu çoğunluk %75 ila %90 civarında olduğu iddia edilmektedir (Holt, 1995: 57). Açık kaynak istihbaratının tercih edilmesinin bir diğer önemi de kolay ve maliyet açısından diğer yöntemlere göre daha hesaplı olmasından kaynaklanmaktadır (Yılmaz, 2007: 126).

Açık kaynak istihbaratının kapsamı oldukça geniştir. Hemen her türden yazılı ve görsel veriler açık kaynaktan değerlendirilebilmektedir. CIA, açık kaynak istihbaratında kullanılan kanalları şu şekilde özetlemektedir: İnternet, Medya organları, konferans konuşmaları, düşünce kuruluşlarının raporları, makaleler, fotoğraflar, coğrafi bilgiler (CIA, 2013a).

Bir düşünce kuruluşunun sempozyumunda konuşmacı olarak katılan üst düzey yönetici danışmanlarının belirli bir siyasi politika üzerine yaptığı açıklamalar, ülkenin o konu hakkında gelecekte uygulayacağı politikalarından oluşmaktadır. Bu veri rakip istihbarat servisleri tarafından masa başında toplanan bir bilgidir ve analiz sonucunda çok kıymetli bir istihbarat raporuna çevrilebilmektedir.

Sonuç olarak, devletin güvenliğini sağlama da bilginin rolü önemlidir. İstihbarat teşkilatları, sürekli olarak çalışarak merkeze bilgi toplamaktadır. Merkezde bu bilgiler analiz edilerek, istihbarat raporu haline getirilmektedir. Raporlar, devletin ilgili kurumlarına ve karar vericilere iletilerek geniş bir bilgilendirme sistemi yapılmaktadır. Devlete karşı gelebilecek her türden saldırı ve sürprizlere karşı tetikte olmak için istihbaratın etkin kullanılması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle bilgi toplama metodlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

İstihbarat Üretim Sürecinin Basamakları

İstihbarat teşkilatlarının, istihbarat üretmek için sürekli bilgi topladığı daha önce ifade edilmişti. Sürecin işleyişi ve süreci başlatan mekanizmalarda bu bölümün konusunu oluşturacaktır. Burada süreç istihbarat çarkını anlatmaktadır.

İstihbarat çarkını başlatan genellikle iki unsur bulunmaktadır. Birinci unsur, devletin üst düzey yöneticisi olan karar vericilerdir. Karar verici makamındaki kişiler, ilgi veya ihtiyaç duydukları konular hakkında servislere başvururlar ve onlardan ilgili konu hakkında istihbarat raporu talep ederler. İkinci unsur ise servislerde görev alan analizcilerdir. Analizciler, devletin güvenliğini tehdit edecek herhangi bir konu hakkında çarkı başlatabilmektedirler (Lowenthal, 2009: 56-57).

İstihbaratı üretim sürecinin, istihbarat çarkı olarak adlandırılmasının nedeni, sürecin başladığı noktaya tekrar dönmesidir. Bu döngü tek seferlik değil, sürekli olarak devam eden bir döngüdür. Bundan dolayı çark kelimesi, süreci tanımlamak için uygun görülmüştür. Çarkın aşamaları en kısa haliyle şunlardır: bilgi toplama, analiz, rapor ve dağıtım (Cline, 1983: 9).

İstihbarat çarkındaki basamaklar, istihbarat servislerinin ihtiyaç ve kültürlerine göre şekillenmektedir. Benzer durum istihbaratın tanımlanmasında da açıklanmıştır. Lowenthal (2009: 55), istihbarat çarkını tanımlamak için yedi aşamalı bir süreçten bahsetmektedir. Bunlar: Devletin ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçlara uygun gerekli bilgilerin toplanması, toplanan bilgilerin işleme alınması ve kullanılması, daha sonra analiz edilmesi, analiz sonucunda ilgili kurumlara ve kişilere dağıtımın yapılması, bu kurum ve kişilerin istihbaratı kullanması ve son olarak servislere geri bildirim de bulunmasıdır.

Yukarıdaki bu yedi basamaklı model genel olarak ABD istihbarat sürecini açık olarak tanımlamaktadır. Ülkemizde de bu yapıya benzer bir istihbarat çarkı modeli kullanılmaktadır. Ülkemizdeki sisteme göre; ilk olarak ilgili kişilerin isteği, çarkı başlatmaktadır. İstek, servise yapıldıktan sonra istihbarat teşkilatı planlama yapmaktadır. Planlamalar doğrultusunda ihtiyaç duyulan bilgiler toplanmaktadır. Toplanan bilgiler tasnif aşamasında sınıflandırılmaktadır. Tasnif sonrası, bilgiler analiz edilmektedir. Analiz sonucuna göre gerekli raporlar düzenlenmektedir. Son olarak ise gerekli kurumlara ve kişilere bu raporların dağıtımı yapılmaktadır (Acar, 2011: 170-184).

İstek aşaması, istihbarat çarkını tetikleyen önemli bir aşamadır. Çarkı tetikleyen kişiler, karar vericiler, politika yapımcılar, üst düzey yöneticiler, analizciler veya devletin kurumları olabilmektedir. Buralardan gelen bir talep sonucunda istihbarat çarkı dönmeye başlayacaktır.

İstek aşamasının dikkat edilmesi gereken konusu, özellikle karar vericilerin tam olarak hangi konuda ne istediğini belirtmesidir. Eğer karar verici istediği raporu eksik veya yanlış belirtirse sonrasında yapılacak olan bü-

tün çalışmalar hatalı olacaktır. Bu durum bir gömleği iliklerken en başta yanlış delikten başlamaya benzemektedir. Gömleğin düğmelerini yanlış iliklemeye başlarsak devamında da yanlış düğme ve delikler eşleşecektir ve sonuçta hatalı bir işlem ortaya çıkacaktır. İsteği başlatan karar verici de hatalı bir talepte bulunursa sonuç ve emek yanlış çıkacaktır. Böyle bir durumda devletin politikaları da yanlış üretilecek ve ülke savunmasız duruma düşecektir.

Karar vericilerin istihbarat çarkını tetikleemesinden sonraki ikinci basamak bilgilerin toplanmasıdır. İlgili konu hakkında ihtiyaç duyulan bilgiler analizciler tarafından sahadaki kişilere aktarılır ve bu konu da bilgiler getirilmesi istenilir. Bilgi toplama metotları olan HUMINT, TECHINT ve OSINT, sürecin bu basamağında yer almaktadır (CIA, 2013b).

Analiz, istihbarat üretim sürecinin temel taşıdır. Analiz olmadan istihbarat üretimi mümkün olmamaktadır. Bir ahşap fabrikasının ham maddesi ağaçtır. Ağaç olmadan üretim yapılamamaktadır. Ağacın işlenmesini yapan teknolojik cihazlarda üretimin en önemli bir diğer aşamasıdır çünkü bu cihazların yokluğunda insan gücüyle üretim mümkün olmamaktadır. İstihbaratta bilgi de benzer şekilde ağaç gibi ham maddedir. Analizde ağacı işleyen teknolojik cihazlardır.

Analiz yapmak uzmanlık, kalifiye ve yetenek gerektirmektedir. Bir analizcinin kullanabileceği yöntemler şu şekilde sıralanabilmektedir: Geriye doğru düşünmek, kristal top, rol yapmak, şeytanın avukatlığı, çoklu avukatlık sistemi, ayna görüntüsü (Yılmaz, 2015: 190).

Bütün bu yöntemler, analizcilerin üstün yeteneklerini sergilemek üzere kullanılır. Analizci bu farklı yöntemlerde senaryolar üreterek, rakiplerini anlamaya çalışırlar. Bu sayede rakiplerinin amacını, niyetini, kabiliyetini veya bir olayı neden yaptığını çözümlerler. Bu yöntemlerden en çok bilineni şeytanın avukatlığıdır. Şeytanın avukatlığı yönteminde analizcilerden biri azınlıkta olan bir düşünceyi savunmaktadır. Bu düşünceyi savunurken onunla tamamen bütünleşmektedir. Bu sayede beyin fırtınası sonucunda yeni hipotezler üretilmektedir (Karabacak, 2002: 31).

İstihbarat çarkının son aşaması ortaya çıkartılan istihbarat raporlarının dağıtımıdır. Çarkı tetikleyen bir karar verici de olsa, rapor sonucuna göre karar vericinin haricinde ilgili tüm kurumlar ile rapor paylaşılmaktadır. Söz konusu olan devletin güvenliğidir. Devleti sürprizlerden korumak için ilgili tüm kurumlarının uyarılması gerekmektedir. İlgili kurumlar bilgilendirildikten sonra tekrar yeni taleplerde bulunabilmektedir. Bu sayede de istihbarat çarkı tekrar başlamaktadır (İlter, 2002: 3).

Sonuç olarak, devletin güvenliğini sağlamak için doğru ve zamanında istihbarat üretilmesi zorunludur. İstihbaratın üretilmesi için doğru ve açık isteklerde bulunulması gerekmektedir. Taleplerin doğrultusunda konu ile alakalı bilgilerin toplanılması ve kalifiyeli kişiler tarafından analiz edilmesi zorunludur. İstihbarat raporlarının ilgili tüm kurumlara açık bir şekilde iletilmesi devleti, gelebilecek sürpriz saldırılara karşı tetikte tutma açısından gereklidir.

Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de İç Güvenlik Algısı

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk günden itibaren çözmek zorunda olduğu birçok sorun ile yüz yüze kalmıştır. Bu sorunlar, Osmanlı Devletinden genç ve dinamik Türkiye Cumhuriyeti’ne miras olarak kalmıştır. Ekonomiden kültürel sorunlara kadar geniş bir yelpazede çözülmeyi bekleyen sorunlar, genç Cumhuriyetin bagajındaki yükünü arttırarak onun ilerlemedeki hızını yavaşlatmaktadır. Bu bölümde, karşılaşılan sorunların güvenlik boyutuna değinilecektir.

Genel olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik kültürünün oluşumuna zemin hazırlayan temel unsurlar şu şekilde sayılabilmektedir:

- Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren başlayarak özellikle Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında artarak devam eden işgal tehdidi,
- Toprak kaybetme korkusu,
- Farklı kimlik temellerinde yaşanan ayrılma kaygılarıdır.

Türkiye'de erken cumhuriyet döneminin güvenlik kültürünün oluşumunu tarihsel bağlam, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi ve coğrafi özellikler ekseninde açıklamak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda "Sevr Korkusu" olarak tanımlanan güvenlik endişesi, Türkiye Devleti'nin güvenlik politikalarına hâkim olmuştur. Bu çerçevede erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik kültürünün inşasında tarihsel mirasın etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Yeni Türk Devleti'nin güvenlik kaygısı, inşa sürecinin önemli bir belirleyendir.

Tablo 1. Erken Cumhuriyet İstihbarat Faaliyetleri

Bölge	İsim	Açıklama
Balıkesir / Bandırma	Avukat Hamdi	Tatardır. Çerkezlerle çalışır. Çerkez Ethem'in mahiyetinde bulunmuştur.
Balıkesir / Balya	Saadetin Oğlu Talat	İngiliz muhipler cemiyetinin mürevvici.
Balıkesir/ Burhaniye	Reis Ali Ulvi	Giritli Yunanlılara tercümanlık yapar.
İzmir	Yunus Zade Raşit	Yunanlılarla teşriki mesai etmiş. Bir takım su-i istimallerde bulunmuştur.
İzmir	Hasan Basri	Yunanistan'a gider gelir. Yunan casuslarla temas eder. Şüpheli bir adamdır.
İzmir	Nazım	İkinci grup azasından komünistlikle alakasından hakkında takibat yapılmış. Bayrağımızı çiğnemiştir. Yunanlıların baytarlığını yapmıştır. Fırar etmiş ve mübadil sonucu gelmiştir.
İzmir / Urla	Baytar Zeki	Yunanlılar lehine, ordumuz aleyhine tahkikat.
İzmir / Urla	Filorinalı Salih	İngilizlere Casusluk. Çerkez Ethem ile Yunanistan'a firar. Aftan istifade gelmiştir.
İzmir / Urla	Fettah Oğlu Hasan	Yunan ve İngilizlere yardım etmiş casustur.
İzmir / Dikili	Bakkal Arnavut Muharrem	Aydın'da maruf bir şahsiyettir.
Aydın / Söke	Postacı Zade Necip B.	Yunanlarla çalışmıştır.
Trabzon	Neşat	İngilizler hesabına çalışmış, tarassut altında bir adam.
Trabzon	Rıfkı Kulaç	Komünist mektebinden çıkmış, Rus konsülshanesinden para almaktadır.
Trabzon	İbrahim	İngilizlerin Trabzon havalisinde sayılı casuslardandır.
Silifke	Tahir B. Oğlu Sadık	Emniyetçe malum, Yunanistan'a gider gelir.

Kaynak: T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Belge No: 490-1-0-0 / 63-240-4

Tablo 1, İstihbarat faaliyetlerinin ülkelerin tehdit algılarına göre şekillenebilmekte olduğunun önemli bir örneğidir. Tablo 1’de görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk zamanlarında iç güvenlik algısının aslında yabancı devletler ile de bağı olduğu görülmektedir. Tablodaki kişilerin İngiliz ve Yunanlılar ile irtibatlı olması Türkiye için tehdit olarak görülmektedir. Bundan dolayı, kişiler takip altına alınarak arşivlenme ihtiyacı duyulmuştur. Tablodaki dikkat çeken bir isim Avukat Hamdi’dir. Avukat Hamdi’nin etnik kökeni de kayıt altına alınmıştır. Bu durum farklı etnik kökenlerin de tehdit olarak sayılabilmeye *ihtimalini* göstermektedir.

Casusluk faaliyetlerinde bulunmuş kişilerin tespiti burada önemlidir. Casusluğa karşı koyma (Counter-espiyaj) faaliyetlerinin de Cumhuriyeti’n ilk yıllarında kullanılan bir istihbarat faaliyeti olduğu görülmektedir. Rıfki Kulaç isimli kişinin komünist etkisi altında olduğu ve bu kişinin takibi, Türkiye’nin komünizme karşı da tetikte olduğunu da göstermektedir. Komünizmin de bir iç güvenlik tehdidi olarak algılandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk andan itibaren iç güvenliğini sağlamak için istihbarat faaliyetlerini kullanmıştır. Arşiv bilgileri analiz edildiğinde iç güvenliğin Osmanlı Devleti’nden miras kalan sorunlar ile alakalı olduğu da görülmektedir. Dönemin koşulları ve teknolojisi düşünüldüğü zaman istihbarat faaliyetlerinin daha çok HUMINT yöntemi ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Ajan ve muhbirlerin bu konuda önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Casusluğa karşı koyma da yapılan bir başka istihbarat faaliyetidir.

İstihbarata Karşı Koyma ve Devlet Güvenliği

İstihbarat üretmek için ham madde olan bilgiye ihtiyaç vardır. İstihbarat, üretilen bir rapordur ve bu üretim ham maddesi de bilgidir. Bilginin servisler tarafından analiz edilerek rapor haline getirilmesi de istihbarattır. Bundan dolayı, servisler için bilgi vazgeçilmez bir unsurdur. Bilginin bu derece önemli olması onun korunması gerekliliğini doğurmaktadır. Bilginin korunması için de rakiplerin bilgi toplama faaliyetlerini kontrol etmek ve gerektiğinde bu faaliyetleri etkisiz hale getirmek gerekmektedir. Bu noktada İstihbarata Karşı Koymak devreye girmektedir.

İKK, karmaşık ve geniş bir yapıya sahip olduğundan tanımlanması biraz güçtür. Kısaca tanımlamak gerekirse; İKK, rakip istihbarat servislerinin bilgi toplama faaliyetlerini engelleme sürecidir (Johnson, 2009: 237). Bir başka tanıma göre; İKK, devletlerin sırlarını koruma amacı barındırır. Yabancı istihbarat servislerinin düşmanca hareketlerinin tespitidir. Bu hareketler, casusluğa karşı koyma ve sabotaj gibi eylemleri de kapsamaktadır (Holt, 1995: 109).

Lowenthal (2009: 151) İKK faaliyetlerini üçe ayırmaktadır. Buna göre, İKK faaliyetleri bilgi toplama, savunma ve saldırıdan oluşmaktadır. Savunma, rakiplerin bilgi toplama faaliyetlerinin fark etme ve etkisiz hale getirmeden oluşmaktadır. Saldırı ise rakiplere karşı double ajanların kullanılması ve aldatma yöntemlerini kapsamaktadır.

İKK için birçok tanım yapılabilmektedir. Genel olarak, istihbarata karşı koyma sahada ve geri planda gerçekleşmektedir. Bir diğer ifadeyle, İKK’yı ikiye ayırmak mümkündür: Savunmaya yönelik İKK ve Saldırıya yönelik İKK. Bu iki faaliyetin de amacı rakip istihbarat servislerinin istihbarat üretme amacıyla bilgi toplama girişimlerini boşa çıkarma işlemidir.

Savunmaya yönelik İKK, istihbarat servislerinin pasif konumda kalarak kendilerini koruma yöntemidir. Bu yöntemin iki temel amacı bulunmaktadır. Birinci amaç, karşıdan gelebilecek girişimlere karşı caydırma etkisi oluşturmaktır. İkinci amaç ise girişimlerin başarılı olması durumunda bunların tespit edilmesidir.

Savunmaya yönelik İKK’da caydırma etkisi, genel olarak fiziki güvenliği, bilgi güvenliği, personel güvenliğini ve iletişim güvenliğini kapsamaktadır (Johnson, 2009: 140-147). Servisler kendilerini rakiplerine karşı koruma

altına almak için öncelikle buldukları bina gibi mekanlarının korumasını almaktadır. Bu durum fiziksel güvenliğe girmektedir. Fiziksel güvenliğin bir sonraki adımı bina ve mekanların barındırdığı bilgi ve personelin korunmasıdır. Bu da bilgi, personel ve iletişim güvenliği ile sağlanmaktadır.

Bilgi güvenliği, devletlerin bünyesinde bulunan sır olarak isimlendirilen bilgilerin rakiplere karşı korunmasını sağlamaktadır. Günümüzde dijitalleşme ile bilgilerde dijital veriler olarak saklanmaktadır. Bundan dolayı bilgi güvenliği kapsamını sadece dokümanlar girememektedir, aynı zamanda dijital veriler olarak bulunan belge, fotoğraf ve kitap gibi hemen hemen her türlü veri de bu kapsama girebilmektedir.

Gizli bilgileri korumanın kolay yöntemlerinden biri de bilgilerin sınıflandırılmasıdır. Bilgileri sınıflandırma işlemleri servislerin ihtiyacına göre şekillenebilmektedir. Buradaki amaç herkesin her bilgiye ulaşabilmesinin önüne geçilmesidir. Bir diğer ifadeyle, “need to know” (bilmesi gerekeni bilmesi) ilkesinin uygulanmasının sağlanmasıdır. Sınıflandırılmış bilgilerin şu şekilde yapılması mümkündür: Çok Gizli, Gizli, Kişiyeye Özel vb (Acar ve Urhal, 2007: 307).

Bilgi güvenliği sağlanmasında hayati öneme sahip bir başka konu da bilgilerin imhasıdır. Genel olarak insanların algısı bir maddeyi çöpe attıktan sonra ondan kurtulduklarına yöneliktir. İstihbarat servislerinin bu düşünce ile hareket etmesi, rakipleri açısından bir avantaj sağlamaktadır. Sır olarak tutulan doküman bilgilerin imhasında teknolojiden yararlanılarak, dokümanların kâğıt kıyma makinesinden geçirildikten sonra yakılması gerekmektedir. Dijital verileri bulduran kayıt cihazların da benzer şekilde yakılarak imha edilmesi gerekmektedir (Acar ve Urhal, 2007: 307).

Bilgilerin imhasının ne kadar önemli olduğuna dair bir örnek olarak 1979 İran Devriminde yaşanan olay gösterilebilir. 1979’da İran’da İslam Devrimi gerçekleştiğinde ABD Büyükelçiliğinde bulunan dokümanlar, belgeler parçalanarak imha edilmiştir. Fakat daha sonra kâğıt parçaları bir araya getirilerek bu belgelerin içeriğine ulaşılmıştır. Bu şekilde Büyükelçiliğin gizli bilgilerine erişilmiştir. Bu örneğe benzer yaşanmış birçok olay mevcuttur. Bu gibi olayların önüne geçilmesi ve devletin gizli bilgilerin rakipler tarafından ele geçirilmesinin önlenmesi için bilgilerin imhası servisler açısından son derece önemlidir.

İstihbarat servisleri bilgi toplamak için hemen her türlü yöntemi kullanabilmektedir. Bu yöntemlerden biri de rakip servislerin çalışanlarını devşirmek ve onlardan bilgi toplamaktır. Personel güvenliği İKK’nın en temel konusudur çünkü bir personelin gizli bilgilere erişebilme imkânı bulunmaktadır. Bir kuruma sızmanın en etkin yöntemidir. Personel güvenliğinin bir diğer amacı, bir kişiye sırların emanet edilip edilemeyeceğine ya da gizli operasyonlar icra ederken güvenilip güvenilemeyeceğine ve her şey bittikten sonra bu sırların mahremiyetine zarar getirmeden sadık kalmaya devam edip etmeyeceğine karar vermektir. Personel güvenliği bir kişiyi işe alırken, çalıştığı pozisyonu değiştirirken ve rütbe verirken dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bir personelin İKK’sı çok çeşitli bilgilerin arşivlenmesi ve araştırılması ile yapılabilmektedir. Temel olarak bakılabilecek konular şu şekilde olabilmektedir:

- Personelin finansal durumu ve kredi geçmişi
- Yabancı kişiler ile olan temasları
- Oturduğu bölgedeki komşuları
- Kişisel referansları
- Çalışma ve eğitim geçmişi
- Devlet arşivindeki bilgileri
- Sosyal medyadaki paylaşımları

Özellikle ülke dışında görev yapan personele karşı rakip servisler arkadaşlık bahanesi ile yaklaşmaktadır. Personelin yabancı ülkede yalnız kalması rakipler tarafından fırsat görülme ve onlar ile bir şekilde temas edilerek dostluk veya duygusala dayalı arkadaşlık kurulmaktadır. Asıl amaç gizli bilgilere ulaşabilen bu personeli devşirmek veya keşif amaçlı çalıştığı yerleri öğrenerek bu yerlere girmektir. Arkadaşlığın hızlıca ilerlediği irtibatlar endişe kaynağıdır. Böyle bir durumda gizli bilgiyi elde etme aracı olarak yeni bir ilişki kurmaya çalışan bir ajan söz konusu olabilmektedir. Bu metodun kullanıldığı ve çok büyük başarıya ulaştığı örnekler bulunmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi hayatımıza kolaylıklar sağlamaktadır. İstihbarat servisleri bu kolaylıklardan yararlanırken aynı zamanda zararlarını da görmektedir. Yeni teknolojik cihazlar iletişim güvenliğini tehdit etmektedir. Bu konunun tarihsel geçmişi Birinci Dünya Savaşına kadar götürülebilmektedir. Birinci Dünya Savaşında telsiz ve telgraf gibi cihazların kullanılması rakiplerin dikkatini çekmiştir. Konuşmaların ve planların elde edilmesi için telgraf hatlarına girilerek düşmandan bir adım önde olmak için uğraş verilmiştir.

İletişim güvenliğinin ne kadar önemli bir konu olduğunu bir örnek ile açıklayarak somutlaştırmak daha iyi olacaktır. 1945 yılında bir gurup Rus ortaokul öğrencisi Amerika'nın Moskova Büyükelçisine dostane bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında öğrenciler Büyükelçiye iyi niyet göstergesi olarak Amerika'nın simgesini taşıyan bir kartal heykeli hediye etmiştir. Aradan geçen uzun süre sonrasında heykelin içinde radyo frekans sistemli bir dinleme cihazının bulunduğu tespit edilmiştir. Sovyet istihbarat servisi KGB'nin ABD Büyükelçisini uzun süre dinlediği ortaya çıkmıştır.

İstihbarat servisleri rakipleri tarafından sürekli olarak tehdit altındadır. Servisler, bilgi toplamak için birbirlerine sürekli olarak girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimleri etkisiz hale getirmenin yöntemlerinden biri savunmaya yönelik İKK'dır. Savunmaya yönelik İKK, uygulamada tek başına yeterli bulunmamaktadır. Bazı durumlarda istihbarat servislerinin de sahaya inerek tehditlere karşı koyması gerekmektedir.

Saldırıya yönelik İKK'nın ilk yöntemi aldatmadır. Aldatma, bir kuruluşun, karşı tarafın ajan, casus, çalışan ve analistlerinin düşüncelerinde hatalara neden olmak için bilişsel süreçlerini zararsız hale getirmede kullandığı bir metottur. Burada önemli olan rakibini kontrol altında tutmak ve kendi amaçlarına göre yanlış bilgiler ile rakibinin çalışmalarını boşa çıkartmaktır.

Aldatma sadece barış zamanlarında kullanılan bir yöntem değildir, savaş zamanı da aldatma etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Vietnam savaşında ABD birlikleri karşılarındaki gerilla savaş taktiğini uygulayan Vietnamlıları yenmek için aldatma yöntemini uygulamıştır. Buz kütlelerini paraşüt ile uçaktan atarak karada bulunan ve sık ormanlık arazide saklanan Vietnamlıların bu kütlelerini asker sanarak ormandan çıkmalarını sağlamışlardır.

Tespit etme bir olayın meydana gelmesini fark etme durumudur ve bu meydana gelen olayın bir gizli bilginin ihlali ya da potansiyel ihlali ile ilgilidir. Tespit etme hem savunma hem de saldırı İKK'sında kullanılabilir. Her türlü alınan önlemlere rağmen bilgilerin sızması durumunda bu sızmanın tespit edilmesi zararların önüne geçilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Tespit etme yönteminde bakılması gerekenler şu şekildedir:

- Endişe duyulan olayı tanımlamak
- Olayla ilgisi bulunan kişileri tanımlamak
- İlgili kişilerin ilişkilerini tanımlamak
- İlgilenilen kişilerin güncel konumlarını tanımlamak
- İlgili kişilerin olayı gerçekleştirdiklerine dair kanıt ve belgelerin toplanması

Saldırıya yönelik İKK'nın önemli bir diğer konusu da etkisiz hale getirmedir. Bazı durumlarda istihbarat servisleri, rakiplerinin operasyonlarını etkisiz hale getirmek zorunda kalmaktadır. Bunun en güncel örneği 2010 yılında ABD'de gerçekleşmiştir. ABD'de FBI tarafından 10 yıl boyunca takip altında bulunan "sleeper agents" olarak tabir edilen Rus ajanlar suçüstü yakalanmıştır. Bu olay sonrası Rusya tarafından tutulan ABD ajanları ile takas edilmiştir (The New York Times, 2010). Bu şekilde ABD, uyuyan ajanların tehdit düzeyinin arttığını, yeterli delillerin toplandığını ve Rusya tarafından tutulan ABD ajanların kurtulması için harekete geçmiş ve Rus ajanların operasyonlarını etkisiz hale getirmiştir.

Sonuç/Tartışma

İstihbarat, devletler için vazgeçilmez bir güvenlik sağlama yöntemidir. Günümüz dünya sisteminde devletler birbirleri ile sıcak savaşa girmekten kaçınmaktadır. Bunun yerine vekalet savaşları, ekonomik yaptırımlar ve ambargolar gibi çok çeşitli yöntemleri kullanmaktadırlar. Bu yöntemlerinde hepsinde istihbarat önemli bir rol oynamaktadır.

İstihbarat çarkı, devletlerin karşısındaki belirsizlikleri azaltma da kullanılan bir yol haritası gibidir. Çarkın her basamağı önemlidir fakat bu noktada istek, yani çarkın ilk adımı ayrı bir öneme sahiptir. Bir karar verici ya da politika yapıcı, çarkı başlatırken istihbarat servisine talep ettiği konu hakkında açık ve net olmalıdır. Talep edilen konunun doğru verilmesi, çarkın devamının da doğru ilerlemesini sağlayacaktır. Bu şekilde yanlış bilgi toplanması ve yanlış analiz yapılmasının önlenmesi sağlanacaktır. Yanlış yapılan bir analiz, karar vericinin de yanlış kararlar almasını sağlayacaktır. Bu durum devletleri zor duruma sokmaktadır. Örneğin, Bir devlet, komşu devlette yaşanan bir güvenlik politikası hakkında yanlış analiz yaptığı vakit, söylemleri, aldıkları önlemler ve yapılan uluslararası ilişkiler de zincirleme olarak yanlış politikalar üzerine olacaktır. Bu durumda geri dönülmesi zor durumlar dahi ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı, istihbarat çarkının verimli olabilmesi için ilk olarak talebin doğru ve net bir şekilde yapılması gerekmektedir.

İkinci olarak, Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin uygulamış olduğu istihbarat faaliyetleri kişilerin fişlenmesi şeklindedir. Fişlenme her ne kadar olumsuz bir algı gibi dursa da, devletlerin güvenliklerini sağlamada önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken bu fişlemelerin sadece devletin sırları olarak saklanması ve ifşa edilmemesi durumudur. Türkiye'nin kurulduğu ilk yıllarda varlığını sürdürebilmesi için ülke çapında ciddi bir istihbarat ağı oluşturduğu görülmektedir. Ege'de Karadeniz'de yabancı ülkeler için çalışan kişilerin tespit edilmesi için İnsan Kaynaklı İstihbarat toplama metodu kullanılmıştır. Casusluk faaliyetinde bulunan kişilerin tespiti zordur. Türkiye, bu kişileri tespit etmiş ve kayıt altına almıştır. Bu durum Türkiye'nin counter-espionaj faaliyetlerini uyguladığını da göstermektedir.

Bir futbol maçında kaleci ne kadar önemliyse, İstihbarata Karşı Koyma da devletler açısından en az o kadar önemlidir. İKK servisleri zayıf olan devletler, kalecisiz maça çıkan bir futbol takımı gibidir. Bu durum, devletlerin sürekli sırlarını kaybetmesine neden olur ve onları her türlü tehdide açık hale getirmektedir. Bundan dolayı, devletler güçlü bir İKK servisi kurmalıdır. İKK, sadece istihbarat servisleri tarafından kullanılmamalıdır. Diplomatik birimler, ekonomik kurumlar, enerji kurumları gibi hassas derece de önemli olan kurumlarında İKK birimleri olması gerekmektedir. Ayrıca, ülkede büyük yatırımlar yapan iş insanlarında İKK konularında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Özellikle, yurt dışı yolculukları hakkında iş insanlarının bilgilendirilmesi, onları ülke dışında rakiplerin saldırılarına karşı bilinçli yapmaktadır.

Sonuç olarak, istihbarat konusu devletler için vazgeçilmez bir güvenlik yöntemidir. Devletler, gelecekte de istihbarat konusuna önem vermeye devam edecektir. Devletlerin güvenliğini sağlama da İKK ve İstihbarat Çarkı unutulmuş ve kullanılmayan bir yöntem olmayacaktır çünkü istihbaratın ve devletin korunmasındaki en temel konulardır.

Kaynakça

- Acar, Ü. ve Urhal, Ö. (2007). *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Acar, Ü. (2011). *İstihbarat*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayın.
- Aydın, N. (2008). *İşte İstihbarat*, 1. Baskı, İstanbul: Kumsaati Yayın Dağıtım.
- CIA, (2013a). *Intelligence: Open Source Intelligence*, 30 Nisan 2013, <https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/open-source-intelligence.html>
- CIA, (2013b). *Intelligence Cycle*, 23 Mart 2013, <https://www.cia.gov/kids-page/6-12th-grade/who-we-are-what-we-do/the-intelligence-cycle.html>
- Cline, S. R. (1983). *The Intelligence War*, London.
- Çınar, B. (1997). *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*, 1. Baskı, Ankara: Sam Yayınları.
- Erkan, M. ve Dilmaç, S. (2001). *Devlet Güvenlik ve İstihbarat*, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü İDB Yayınları No: 75.
- FBI, (2016a). *Intelligence Defined*, <https://www.fbi.gov/about-us/intelligence/defined>
- FBI, (2016b). *Intelligence Collection Disciplines (INTs)*, <https://www.fbi.gov/about-us/intelligence/disciplines>
- Gill, P., Marrin, S. ve Phytian, M. (Ed.), (2009), *Intelligence Theory*, New York: Routledge.
- Herman, M. (1996). *Intelligence Powe in Peace and War*, United Kingdom: Cambridge Press.
- Holt, M. P. (1995). *Secret Intelligence and Public Policy*, United States of America: Congressional Quarterly.
- Hosenball, M. (2015). CIA to Make Sweeping Changes, Focus More On Cyber Ops: Agency Chief, 6 Mart 2015, <http://www.reuters.com/article/us-usa-cia-idUSKBN0M223920150306>
- Hulnick S. A. (2007). What's Wrong With The Intelligence Cycle, Loch K. Johnson, (Ed.), *Strategic Intelligence*, United States of America: Greenwood Publishing Group, ss.1.
- İDB, (2016b). *Tarihçe*, <http://www.istihbarat.pol.tr/Sayfalar/Tarihce.aspx>
- İlter, E. (2002). *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*, Ankara: MİT Basım Evi.
- Johnson, K. L. (2007). *Strategic Intelligence*, 1. Baskı, United States of America: Greenwood Publishing Group.
- Johnson, K. L. (2009). *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge.
- Karabacak, T. (2002). İstihbarat Biriminin Çalışma Yöntemleri, *Avrasya Dosyası*, 8(2), İstihbarat Özel Sayısı
- Lowenthal, M. M. (2009). *Intelligence From Secrets to Policy*, Washington: CQ Press.
- McDowell, D. (2009). *Strategic Intelligence*, United States of America: Scarecrow Press.
- MİT, (2016). İstihbarat Oluşumu, <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>

- Öğün, B. (2011). İstihbaratta Açık kaynakların Önemi, 20 Temmuz 2011, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari/merkezi/2011/07/20/6236/istihbaratta-acik-kaynaklarin-onemi>
- Özkan, T. (2004). *MİT'in Gizli Tarihi*, 17. Baskı, İstanbul: Alfa Yayım.
- Prunckun, H. (2010). *Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analyses*, United Kingdom: Scarecrow Press.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490-1-0-0 / 63-240-4, "Şahıslar hakkındaki istihbarat bilgileri" (Erişim Tarihi: 19.12.2016).
- The New York Times, (2010), Agents Deported By U.S. Are Honored in Moscow, [https://www.nytimes.com/2010/10/19/world/europe/19russia.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FRussian%20Spy%20Ring%20\(2010\)&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=latest&contentPlacement=3&pgtype=collection](https://www.nytimes.com/2010/10/19/world/europe/19russia.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FRussian%20Spy%20Ring%20(2010)&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=latest&contentPlacement=3&pgtype=collection)
- Tılısbık, N. ve Akbal, Ö. (2006). İstihbarat ve Türkiye, 1. Baskı, Konya: İKİA Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, 2. Baskı, İstanbul: Milenyum Yayınları.

Siber Terörizm ve Değişen İstihbarat Anlayışı Cyber Terrorism and Changing Intelligence

*Birkan Anıl Yılmaz**

Başvuru Tarihi: 15.01.2020

Kabul Tarihi: 28.02.2020

Özet

Günümüzde devletlerin güvenlikleri açısından siber uzaya bağımlı hale geldiği düşünüldüğünde bu bağımlılığın ciddi bir risk ortamını da beraberinde getirdiği görülmektedir. Buradaki risk, simetrik ve tek boyutlu değil, asimetrik ve çok boyutludur. Dolayısıyla gerek düşman tanımlarında gerekse de dünyadaki tehdit algılamalarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerle birlikte teröristler saldırmak için bombalara, uçaklara, silahlı ordulara ihtiyaç duymamaktadır. Teröristlerin siber taarruzlar neticesinde klasik bir terör saldırısı gibi toplumda korku ve dehşet ortamı oluşturacakları öngörülmektedir. Siber teröristlerin bilişim sistemlerini kullanarak birçok ülkenin enerji sistemlerinin kullanımını engelleyebilecekleri, baraj kapaklarını açabilecekleri, hava trafik kontrol sistemlerini ele geçirerek uçak kazalarına neden olabilecekleri ya da gıda fabrikalarının karışım oranlarını ele geçirerek karışım oranlarını değiştirebilecekleri ve böylece kitlesel ölümlere yol açabilecekleri iddia edilmektedir. Dolayısıyla istihbarat da ülke güvenliğinden, ekonomi, uzay, siber-uzay ve diplomasinin örtülü faaliyetlerle desteklenmesine kadar geniş bir alanda değişmektedir. Çalışma, yaşanan teknolojik gelişmelerin istihbarat anlayışını nasıl değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma yöntemi olarak literatür taraması yapılmış ve incelenen örnek olaylarla siber terörizmin istihbarat anlayışına yeni bir boyut kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan siber uzayın getirdiği imkanlar ve dünyadaki tehdit unsurlarının değişiminin, istihbarat faaliyetlerine de etki ettiği savunulmuş ve istihbaratın tüm imkanlarının da bu gelişmelerle birlikte evrim geçirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber Uzay, Siber Terörizm, İstihbarat

Abstract

Nowadays; considering that states have become dependent on cyberspace for their security, this dependence seems to bring with it a serious risk environment. The risk is asymmetrical and multidimensional, not symmetrical and one-dimensional. Therefore, there have been significant changes both in the definitions of enemies and in the perceptions of threats in the world. With these changes, terrorists do not need bombs, planes, armed armies to attack. As a result of cyber attacks, terrorists are expected to create an atmosphere of fear and terror

* Anadolu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı Öğrencisi, birkananilyilmaz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5808-3369

in society like a classic terrorist attack. It is claimed that cyber terrorists can block the use of many countries' energy systems by using information systems, open dam closures, hijack air traffic control systems, cause plane crashes or change mix rates by hijacking food factories and thus lead to mass deaths. Therefore, intelligence varies widely, from country security to economy, space, cyberspace and diplomacy backed by veiled activities. The study reveals how technological developments have changed the understanding of intelligence. In this context, a literature review was conducted as a working method and it was concluded that cyber terrorism has brought a new dimension to the intelligence understanding with the case studies examined. In this respect, it has been argued that the possibilities of cyber space and the change of threatening elements in the world also affect intelligence activities, and it has been concluded that all possibilities of intelligence have evolved with these developments.

Keywords: Cyber Space, Cyber Terrorism, Intelligence

Giriş

Ülkeler teknolojik gelişmeler doğrultusunda uygulamalarını siber uzaya¹ transfer etmek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla bu ülkelerin sahip olduğu tüm değerli bilgiler ve veriler siber uzayın bir parçası haline gelmektedir. Bu eksende ülkelerin güvenlikleriyle ilgili risk faktörü olabilecek belge ve veriler de siber uzayda yerini almaktadır (Oğuz, Ceyhan, & Sağıroğlu, 2016: 2). Bu sebeple toplumları terörize eden bir takım saldırılar her geçen gün artış göstermekte, saldırmanın savunmaktan çok daha basit ve maliyetsiz olduğu yeni bir güvenlik alanı ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş dönemi sonrasında, gerek düşman tanımlarında gerekse de dünyadaki güvenlik ve tehdit algılamalarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerle birlikte "artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" sözünü doğrularcasına her alanda çok hızlı ve önüne geçilemez bir süreç başlamıştır. Bu süreçte öncelikle askeri olduğu kadar ekonomik, sosyal, dini ya da kültürel, ideolojik, çevresel, toplumsal ve sağlıkla ilgili birçok tehdit unsuru ortaya çıkmıştır. Siber terör de bu dönemde etkili bir araç olarak yerini almıştır. Siber uzayın her ne kadar Soğuk Savaş döneminde var olduğu bilinse de özellikle bu dönemden sonra terörün sıklıkla kullandığı etkili araçlardan biri haline gelmiştir. Bu sebeple yaşanan siber terör örnekleri Soğuk Savaş sonrasında artış göstermiştir. Siber terörün kendi içerisindeki boyutsal nitelik ile uzayda yapılan çalışmalar, insanların sosyal hayatta yaşadıkları her alanı içerisine dahil etmiştir.

Bilişim sistemlerinin ve siber alemin toplumun tüm kesiminde kullanılıyor olmasına paralel bir şekilde, kamu kurumlarında da bu teknolojiler yaygınlaştırılmıştır. Bu bağlamda istihbarat birimlerinin de bilişim teknolojilerinden yoğun olarak faydalandıkları şüphesizdir. Bilişim teknolojilerine ulaşmak amacıyla yarış içinde olan devletler ve/veya değişik örgütlenmeler de istihbaratlarında ciddi değişimlere gitmektedirler. Bu değişimlerde günümüz ordularının operasyonel üstünlükleri dikkate alınırken harp silah araçları ve komuta-kontrol sistemlerinin yanı sıra elektronik harp kabiliyetleri ile görüntü alma, uzaktan algılama gibi İstihbarat Gözetleme Keşif unsurlarının ve uzayın daha etkin kullanımının çok önemli olduğu görülmektedir (Bayraktar, 2015: 121).

ABD ve Çin arasında geçen ticaret savaşlarının arka planında ciddi bir istihbarat dönüşümünün varlığı göze çarpmaktadır. Şöyle ki; Soğuk Savaş dönemindeki istihbarat anlayışında düşmanı bulmak kolay, yok etmek

¹ Elektronik cihazların birbirine bağlı sistemler ve alt yapı aracılığıyla bilgiyi kullandığı operasyonel alan.

zordu. Fakat günümüzdeki terör algısıyla birlikte bu durumun düşmanı bulmak zor, yok etmek kolay olarak evrildiği görülmektedir. Dolayısıyla Çin ve ABD rekabetinde istihbaratın çok boyutlu olarak değişimi dikkate değerdir.

Çalışma, yaşanan teknolojik gelişmelerin istihbarat anlayışını nasıl değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca literatürde terör ve terörizm üzerine birçok çalışma yapılmasına karşın siber terörizm üzerine yeterli çalışma yapılmaması araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma yöntemi olarak literatür taraması yapılmış ve incelenen örnek olaylarla siber terörizmin istihbarat anlayışına yeni bir boyut kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan siber uzayın getirdiği imkanlar ve dünyadaki tehdit unsurlarının değişiminin, istihbarat faaliyetlerine de etki ettiği savunulmuş ve istihbaratın tüm imkanlarının da bu gelişmelerle birlikte evrim geçirdiği sonucuna varılmıştır.

Siber Uzay

1990'lı yıllarda insanlığın geldiği nokta akıl almaz bir hızla ilerlemekte, ürün pazara sunuluncaya kadar güncelliğini kaybetmektedir. Bu ilerlemedeki en temel etken ise doğru bilgiye zamanında erişim ve bu bilginin etkin kullanımudur (Keleştemur, 2015: 128). Kuehl, elektronik cihazların birbirine bağlı sistemler ve alt yapı aracılığıyla bilgiyi kullandığı operasyonel alanı, siber uzay olarak tanımlamaktadır. Siber kavramı ise bilgi-teknoloji alt yapısının birbirine bağlı ağı anlamına karşılık gelmektedir. Siber uzay veya siber ortam, elektronik ve elektromanyetik spektrumun oluşturduğu çeşitli verileri depolamak için tasarlanan küresel bir etki alanıdır. Siber, bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak birbirine bağlantılı ağlar aracılığıyla bilgiyi değiştirebilmekte ve kullanabilmektedir (Kuehl, 2009 :3). Yani telefon, radyo, televizyon gibi elektronik olarak kumanda edilebilen her türlü cihaz, kayıt edilebilen ses ve görüntüler, grafikler, projeler, banka işlemleri, e-ticaret, e-devlet üzerinden yapılan tüm işlemler de siber uzay tanımlamasının içinde yer almaktadır (Yılmaz, 2017: 28).

Siber uzay, uluslararası alanda güncel meselelerin yer aldığı dört fiziksel boyuta (kara-deniz-hava-uzay) insanlar tarafından üretilmiş ve eklenmiş beşinci bir boyuttur denilebilir. Nitekim 2016 Varşova Zirvesi'nde NATO tarafından operasyonel bir alan olarak resmen tanınmış bulunmaktadır. ABD siber komutanlığı, siber uzayı yeni bir savaş alanı olarak tanımlamıştır. FBI ise üç önceliğini terörizm, casusluk ve siber saldırılar olarak belirlemiştir (Çelik, 2018: 115).

Siber uzay, devletlerin güvenlikleri açısından her geçen gün daha büyük bir risk haline gelmektedir. Buradaki risk, simetrik ve tek boyutlu değil, asimetrik ve çok boyutludur. Diğer bir deyişle, sınırları belli olan ve uluslararası hukuk normları tarafından büyük ölçüde kontrol altına alınmış sistemde, konvansiyonel güvenliğin yerine sınırları belli olmayan, anonimliğin hüküm sürdüğü, saldırmanın savunmaktan çok daha basit ve maliyetsiz olduğu yeni bir güvenlik alanı ortaya çıkmaktadır (Ermiş, 2018: 6). Kara ve denizde baskın güce sahip olan devletler benzer şekilde siber uzayda yeterli kapasiteye sahip olamamaktadır. Aksine daha küçük veya devlet dışı aktörler siber uzayı asimetrik bir boyutla çok daha etkin bir şekilde kullanabilmektedir (Çelik, 2018: 116). Dolayısıyla birçok devlet siber uzaya yönelik güvenlik politikalarına yer vermek durumunda kalmışlardır. Bu anlamda devletler özellikle bu politikaları hayata geçirmek adına, kalifiye ordular oluşturmak ve alt yapı hizmetleri sağlamak gibi büyük yatırımlar yapmaktadırlar (Yılmaz, 2017 :31).

Siber uzay alanında sistemleşen devletlerin, rakiplerine karşı kolaylıklar kazandığı söylenebilir. Fakat Kshetri'ye göre siber; devletlere, rakipleri karşısında kolaylıklar sağlarken aynı zamanda alt yapı sistemini siber alana entegre eden devletleri savunmasız bırakmaktadır. Bu özelliğiyle de "iki ucu keskin bir kılıç" olarak ifade edilmektedir (Kshetri,2014:5).

Gelişen bilişim sistemleriyle birlikte hem devletler hem de devlet dışı aktörler için yeni tehditler ortaya çıkmaktadır. Fakat buradaki tehditlerin soyut bir alandan geliyor olması ve tespit edilebilme özelliğinin az olması, tehditlerin sonuçları açısından bir öngörülmezlik durumu oluşturmaktadır. Diğer yandan bu tehditlerin merkezi bir yapıya sahip olmaması da belirsizliği artırmaktadır. Bu bağlamda tehdidin kaynağı tek bir birey, birey toplulukları, terör örgütleri veya devletler de olabilmektedir. Dolayısıyla siber uzay devletlerin hem birbirleriyle yarışacağı hem de birbirlerinden, terör örgütlerinden ve hatta bireylerden gelebilecek tehditleri bertaraf etmeleri gereken yeni bir durum yaratmaktadır (Yılmaz, 2017: 24-29).

Değişen dünya sistemiyle birlikte “artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” sözünü doğrularcasına her alanda çok hızlı ve önüne geçilemez bir süreç başlamıştır. Bu süreçte öncelikle askeri olduğu kadar ekonomik, sosyal, dini ya da kültürel, ideolojik, çevresel, toplumsal ve sağlıklı ilgili birçok tehdit unsuru ortaya çıkmıştır. Siber terör de bu dönemde etkili bir araç olarak yerini almıştır. Siber terörün kendi içerisindeki boyutsal nitelik ile uzayda yapılan çalışmalar, insanların sosyal hayatta yaşadıkları her alanı içerisine dahil etmiştir (Güntay, 2017: 17).

Siber Terörizm

Günümüzde çok sık kullanılmasına rağmen hangi tür eylemlerin “siber terörizm” kavramına dahil olacağı konusunda bir uzlaşma mevcut değildir. Siber uzay ve terörizm terimlerinin birleştirilmesiyle yeni bir kavram olarak ortaya çıkan siber terörizm, ilk olarak 1980 yılında Güvenlik ve İstihbarat Enstitüsü (Institute for Security and Intelligence) araştırmacılarından Barry Collin tarafından kullanılmıştır. Collin'e göre siber terörizm korkusunun oluşmasının altında yatan neden; dönemin iki önemli korkusu olan bilgisayar teknolojilerine olan güvensizlik ve teknolojik araçlardan mahrumiyet endişesidir (Collin, 1996).

Siber terörizm kavramını anlayabilmek için öncelikle terör ve terörizm kavramını açıklamak faydalı olacaktır. Terör ve terörle ilgili kavramları tanımlarken tek ve genel kabul görmüş bir tanımlamadan bahsetmek oldukça güçtür. Dolayısıyla farklı unsurları içeren tanımlamalarla karşılaşmak olasıdır. Terör ve terörizm kavramları toplumdan topluma, hükümetten hükümete, bazen de yazardan yazara farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Lakin terör; herkese, her şarta ya da bölgelere göre değişim gösteren bir olgu anlamına gelmemektedir. Burada belirtmek istenen; terör kavramının sınırlarının çizilmesinin zor olması ve evrensel olarak kabul edilen bir tanımlamaya henüz ulaşamamış olmasıdır (Çınar, 1997: 197).

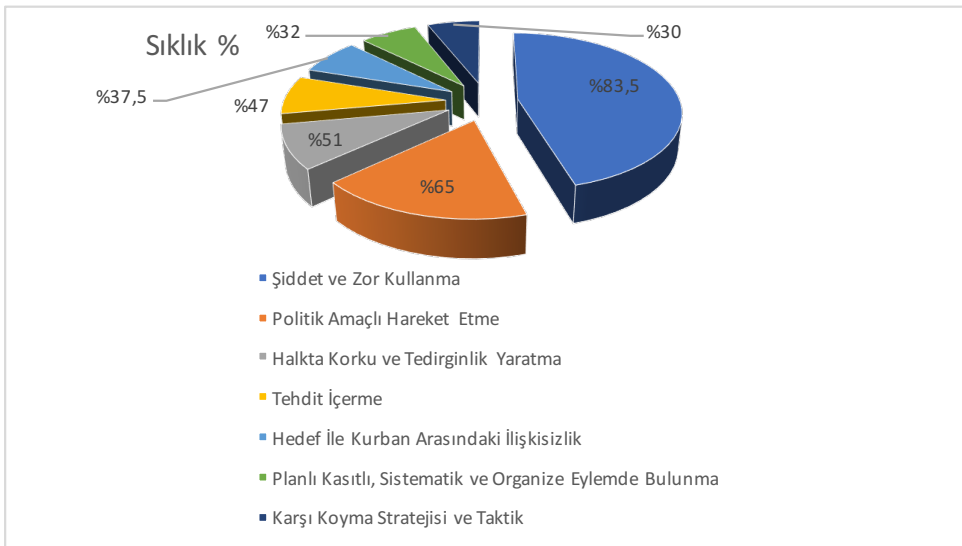
12 Nisan 1991 tarihinde 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda Terör: “*Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyet'in niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyet'in varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.*” şeklinde tanımlanmıştır (Terörle Mücadele Kanunu, 1991). ABD Savunma Bakanlığı terörü, toplumları ve hükümeti korkutmak ya da zorlamak amacıyla kanunsuzca şiddet kullanmak veya şiddetle tehdit etmek olarak tanımlamıştır (U.S. Department of State, 2009). Fransa Terörle Mücadele Kanunu ise terörü baskı veya tehdit yoluyla, mevcut kamu düzeninin ciddi olarak bozulması amacıyla bireysel veya toplu olarak herhangi bir faaliyette bulunulması şeklinde tanımlamıştır (France Law on The Fight Against Terrorism, 1986).

Tanımlamalardan da yola çıkılarak hem batı dillerinde hem de Türkçede terörün korku içerdiğini söylemek mümkündür. Buradaki korku sıradan bir korku değil bir korku durumunu ifade etmektedir. Bu durumu açık-

layabilmek için Türkçede daha yoğun kavramlar da kullanılmıştır. Dehşet kavramı burada örnek olarak verilebilir. Fakat terör kavramının çağrıştıracığı rahatsızlıkları en aza indirebilmek için birçok kişi şiddet kavramını kullanmayı seçmiştir. Yani daha yumuşak bir şekilde ifade etmek için şiddet kavramının kullanılması terörün alternatifi gibi düşünülse de aynı anlamı taşımadığı açıktır. O halde terörün şiddet içerdiği ancak bundan çok öte bir şey olduğu söylenebilir (Cirhinlioğlu, 2004 :23-24).

Terörizm kavramı ise terör yöntemlerinin siyasi bir amaçla örgütlü, sistemli ve sürekli bir şekilde kullanılmasını benimseyen bir strateji olarak, terör kavramından ayrılmaktadır. Her ne kadar terör ve terörizm kavramları aynı kökten türetilmişse de anlam bakımından farklılık göstermektedirler. Nitekim terör terimi, korku ve şiddeti çağrıştırırken, terörizm bu kavrama süreklilik ve siyasal içerik katmaktadır. Bu bağlamda terörizm topluma karşı siyasal amaçlı şiddet kullanımını ifade eder (Gül, 2012: 9). Genellikle “-izm” ile biten ifadeler ideolojileri çağırırsa da burada terörizmden kast edilen bir ideolojiden çok bir olgusal durumdur. Bir başka deyişle terör kavramı özeli/olayı, terörizm kavramı ise geneli/olguyu dile getirmektedir denilebilir (Cirhinlioğlu, 2004 :25).

Schmid ve Jongman'ın “Politik Terörizm” adlı eserlerinde, terör alanında uzman akademisyenlerin araştırmalarında 109 farklı terörizm tanımı yapıldığına dikkat çekilmiştir (Schmid ve Jongman, 2005: 6). Bu tanımlarda ortak olarak belirlenen unsurlar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Kaynak: Schmid, A. P., & Jongman, A. (2005). *Political Terrorism*. Transaction Books, s.5.

Grafik 1. 109 Farklı Terörizm Tanımında Yer Alan Unsurlar

21. yüzyılda artan internet kullanımıyla, bilgi ve iletişime dayalı oluşumlara karşı ortaya çıkan tehdit; siber terörizmdir. Bir başka deyişle bilgi tabanlı ekonomi, bilgi toplumu, e-devlet, FTP tarzı örgütlenmeler, uluslararası sivil toplum kuruluşları düzeni temsil ederken siber terörizm bu düzene karşı bir tehdidi temsil etmektedir (Terzi, 2018: 89). Amerikan kaynaklı küresel medyada siber terörizm kavramının çoğunlukla yanlış olarak kullanıldığı söylenebilir. Siber terörizmin tehdit potansiyelini anlayabilmemiz için öncelikle terimi doğru bir şe-

kilde tanımlamak gerekmektedir. Siber terörizm, siyasi ve sosyal mercilere, kişi ve kurumlara göz dağı vermek, baskı oluşturmak amacıyla resmi kuruluşların bilgisayarlarına, network sistemlerine, bilgi ve veri tabanlarına yapılan yasadışı tehdit ve zarar verici saldırılardır. Üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri de bir saldırının siber terörizm olarak tanımlanması için bireye ya da mala karşı şiddet içermesi ve/veya en azından korku yaratacak kadar hasara yol açması gerekmektedir. Ülkelerin kritik alt yapı sistemlerine yapılan saldırılar da, yarattığı etkiye göre, siber terörizm olarak tanımlanabilir (Sandıklı ve Yıvciger, 2004: 5).

Siber terörizmin amacı, bilgisayar ağlarını kullanılamaz hale getirmeye yönelik istemli olarak yapılan, geniş kapsamlı eylemleri de içerisinde barındırmak üzere, terör eylemlerinde internete bağlı kişisel bilgisayarları kullanmak ve internet tabanlı saldırılar yapmaktır. Fakat burada belirli bir birikime sahip olmak gerektiği belirtilmiş olsa da sosyal ağlar üzerinden yapılan, terörü destekleyen faaliyetler de siber terörizmin kapsamı içine girmektedir. Şöyle ki gerçek hayatta teröre destek vermek, teröristlere yardım ve yataklık etmek nasıl bir terörizm faaliyeti ise, sosyal medyada terörizm adına propaganda yapmak da siber terörizm faaliyeti olarak kabul edilmektedir (Keleştemur, 2015: 161).

Siber saldırı yönteminin terör grupları tarafından kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri saldırıyı düzenleyen kişilerin takip edilmesinin oldukça zor olmasıdır. Siber saldırı yöntemi, gerçek dünyada meydana gelen saldırı yöntemlerine göre daha anonim bir kimlikle yapıldığı için saldırıyı düzenlemekte olan gruplar bir gümrük noktası veya havaalanı kontrolünden geçmeden hedef ülkeye ulaşabilmektedirler. Diğer bir yandan saldırı düzenleyecek hedef sayısı oldukça fazladır. Dolayısıyla terör grupları fiziki eğitim veya ölüm riski bulunan konvansiyonel saldırılar yerine siber saldırıları benimsemektedirler. Bu sayede saldırıları düzenleyecek adamları kiralama ya da yetiştirme konusunda da sıkıntı çekmemektedirler (Gürkaynak ve İren, 2011: 267). Örneğin internet üzerinde bulunan tartışma gruplarında önemsiz görülen bazı mesaj veya resimlerin teröristler arasındaki bir iletişim biçimi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum bilginin bilgi içinde gizlendiği steganografi gibi teknikler kullanılarak gerçekleştirilmektedir (Çetinkaya, 2011). Teröristlerin adam bulma ve iletişime geçme konusunda bu gibi kolay yöntemleri kullandıkları söylenebilir.

Siber terörizmin radikal faaliyetlerle teknoloji arasında bir kesişme noktası olarak kaldığı söylenebilir. Şöyle ki geçmişte düşman tanımlanabiliyor ve/veya coğrafi olarak yeri tespit ediliyor, hapsediliyor ve yok edilebiliyordu. Fakat günümüzün teknolojisiyle terör faaliyeti yapan düşmanı ayırt edebilecek keskin sınırlar bulunmamaktadır. Bu haliyle terörizmin daha tehlikeli olduğu, teröristlerin saldırmak için bombalara, uçaklara, silahlı ordulara ihtiyaç duymadıkları söylenebilir. Dolayısıyla bir ülkenin belki de bir kıtanın politik ve askeri kaynaklarını barındıran ve hayati önem taşıyan sistemlere, güç kaynaklarına ve hava trafiklerine saldırı imkanı doğmaktadır (Yonah & Swetman, 2000: 4). Teröristlerin siber taarruzlar neticesinde klasik bir terör saldırısı gibi toplumda korku ve dehşet ortamı oluşturacakları öngörülmektedir. Siber teröristlerin bilişim sistemlerini kullanarak birçok ülkenin enerji sistemlerinin kullanımını engelleyebilecekleri, baraj kapaklarını açabilecekleri, hava trafik kontrol sistemlerini ele geçirerek uçak kazalarına neden olabilecekleri ya da gıda fabrikalarının karışım oranlarını ele geçirerek karışım oranlarını değiştirebilecekleri ve böylece kitlesel ölümlere yol açabilecekleri iddia edilmektedir (Bayraktar, 2015: 142). Eski istihbarat direktörü Mike McConnell, ABD'nin finansal ve elektrik sistemlerinin savunmalarını kırmak isteyen herhangi bir grup için siber uzayın büyük imkanlar sunduğunu söylemektedir. Böylelikle de bu tür grupların ulus-devletlerden daha büyük bir tehdit haline geleceğine inanmaktadır (Nye, 2010: 12).

Siber Terör Olarak Kabul Edilen Örnek Olaylar

Günümüzde hala tartışma konusu olarak devamlılığını sürdüren durum hangi tür saldırıların siber terörizm olarak değerlendirileceğidir. Hukukçular, emniyet güçleri, bilişim uzmanları ve teknoloji şirketleri farklı görüş-

leri savunabilmektedir. Literatürde siber suç ve siber terörizm olaylarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda araştırılan örneklemde de siber suç ve/veya siber saldırılardan ziyade siber terör olaylarına yer vermektedir. Siber terörizm olarak genel kabul gören bazı olaylar şu şekilde sıralanabilir (Sağiroğlu ve Alkan, 2018: 265).

1996 yılında web sitesi kırılması olayında CIA'in gizli dosyalarına girilememiş olsa da sitenin içindeki tüm bilgiler değiştirilmiş ve oldukça büyük bir hasar verilmiştir. Bu olaydan yaklaşık bir ay önce de ABD Adalet Bakanlığı'nın sitelerine erişilmiş ve siteye Adolf Hitler'in fotoğrafı yerleştirilmiştir (Çetinkaya, 2011).

“Tubac Amaru” adlı terör örgütü, 1996 yılında Peru'nun Lima şehrinde Japonya Büyük Elçiliği'ne saldırarak siyasi ve askeri personeli rehin almıştır. Terör örgütünün ABD ve Kanada'da bulunan sempatanları örgütün faaliyetlerini destekleyen birçok site kurmuşlardır. Bu sitelerde terör lehine propaganda yapılmış ve eyleme destek verilmiştir. Japon büyükelçilik binasına saldırı planları da bu sitelerde yayınlanmıştır (Terzi, 2018: 90).

24 Mart 1999'da NATO genel sekreteri Javier Solona'nın emri doğrultusunda Sırp hedeflerin bombalanmaya başlamasıyla birlikte NATO'ya yönelik siber saldırılar başlamıştır. Kısa süre içerisinde NATO karargahına ve üye ülkelerin askeri haberleşme sistemlerine saldırılar gerçekleştirilmiştir. NATO sunucularının yanında ABD Savunma Bakanlığı'nın alt yapısına yönelik saldırılar da düzenlenmiştir. Bu şekilde NATO sunucu işlemcileri talep veremez hale getirilmiş, ABD savunma ordusu da sistemlerini virüslerden temizleyebilmek için dünyadaki tüm sunucularını bir hafta süreyle kapatmıştır. Saldırıların izleri araştırıldığında Sırp'ların yanı sıra Rus ve Çinli hackerların da bu saldırılara destek verdiği iddia edilmiştir. Böyle bir durum fiziki dünyadaki ittifakların siber ortamda da devam ettiği şeklinde değerlendirilebilir (Bıçakçı, 2012: 211).

Sovyet ordusunun II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline karşı verilen mücadelenin anısına dikilen “Tallinn'in Bronz Askeri” adlı Kızıl Ordu Anıtı'nın, Estonya hükümeti tarafından yerinin değiştirilmesi üzerine yaşanan tartışmalar, dünyada ilk kez bir ülkeye yönelik sistematik ve çok taraflı siber saldırılar gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Bu saldırılar öncelikle finans merkezleri ve bankalar olmak üzere, parlamentosunu, bakanlıklarını, medya organlarını, güvenlik ve ulaşım alt yapısını hedef almıştır. 27 Nisan-18 Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilen saldırıların ilk aşamasında siyasi kurumların, güvenlik ve medya organlarının internet siteleri geçici olarak kullanım dışı kalmıştır. Estonya hükümeti saldırılara karşı önlem almaya çalışsa da ikinci aşamada banka ve finans işlemleri de sekteye uğratılmıştır. Dolayısıyla Avrupa'nın en gelişmiş bilgi sistemlerine sahip olan, internet erişiminin temel insan hakkı olduğunu ilan eden ve bilgi sistemlerinin yoğun kullanımından dolayı kendini “E-stonia” olarak tanımlayan bu Doğu Avrupa ülkesinde devlet otoritesi oldukça sarsılmıştır (Bayraktar, 2015: 156).

Siber saldırıların nereden geldiğinin tespit edilmesi bir hayli zor olduğundan bu saldırıların Rusya tarafından yapıp yapılmadığı da belirlenememiştir. Fakat Rusya'da ki internet sitelerinde Estonya internet sitelerinin nasıl çökertileceğine ilişkin bilgilerin yer alması dikkat çekicidir (Bayraktar, 2015: 157).

2014 yılında Ukrayna'da internetin kesintiye uğraması ile Rusya taraftarlarının Kırım'ın kontrolünü ele almasını destekleyen ve Rusya kaynaklı olduğu iddia edilen bir saldırı olmuştur. Akabinde Ukrayna Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi, seçim komisyonu sistemi hedef alınmış ve işlevsiz hale getirilmesi için birçok saldırı düzenlendiği iddia edilmiştir. Yine 2014 yılında 500 milyon “Yahoo” kullanıcısının şifreleri çalınmıştır. Yahoo sadece şifrelerin değil kişisel bilgiler ve gizli soru cevaplarının da çalındığını kabul etmiştir. Bu olaydan çok kısa bir süre öncede MySpace'in 359 milyon, LinkedIn'in 159 milyon ve Adobe'un 152 milyon kullanıcı bilgisi çalınmıştır (Sağiroğlu ve Alkan, 2018: 266-267).

2016 yılında Siber saldırganlar, Ukrayna'daki üç bölgesel elektrik şirketine saldırılar düzenlemiştir. Toplamda 225 bin kullanıcının elektrikleri kesintiye uğramıştır. Saldırı aynı zamanda telefon hatlarını da kullanılamaz hale getirmiştir (Sağiroğlu ve Alkan, 2018: 267).

2017 yılında dünya genelinde devlet daireleri ve hastaneler WannaCry isimli fidye yazılımından dolayı oldukça hasar almıştır. Virüsün çalışma şekli ele geçirdiği dosyaların fidye karşılığında iadesini sağlamaktır. Virüsün 99 ülkede 75 bin civarında saldırısı rapor edilmiştir (Sağiroğlu ve Alkan, 2018: 267).

TSK'nın 20 Ocak 2018'de gerçekleştirdiği Zeytin Dalı Harekatı sonrasında terör bağlantılı veya motivasyonlu saldırgan gruplar tarafından #OpTurkey etiketi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu kurum ve kuruluşlarına siber saldırılar düzenlenmeye başladığı belirlenmiştir. Saldırıların en temel amacının hareket süresince zemin kaybeden terör örgütlerinin, TSK'nın sahip olduğu üstünlüğü sabote etme, kitleleri tahrik etme ve algı yaratılmasına çalışmaya çalıştıkları değerlendirilmektedir. #OpTurkey olarak başlatılan saldırılarda yoğunluklu olarak sahte haber üretme, propaganda yapma ve kamu kurum ve kuruluşlarına siber saldırı gerçekleştirme faaliyetleri yürütülmektedir. Saldırı sonuçlarına göre mesaj ve propaganda cümlelerinin birebir terör örgütlerinin mesaj ve paylaşımları ile örtüştüğünü bu durum da saldırıların tamamının Zeytin Dalı Harekatı'na tepki olarak yapıldığını kuvvetlendirmektedir. Süreç bazında saldırıyı gerçekleştiren gruplar dışında sosyal medyada da propaganda mesajlarının paylaşıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu unsurların sosyal medyayı haber ve ifşa ortamı olarak kullandıkları söylenebilir (STM, 2018: 6).

Siber saldırı özelinde verilen siber terörizm örneklerinin uluslararası düzeyde kapsamlı bir tanıma ihtiyacı olduğu görülmektedir. Zira Estonya örneğinde görülen banka ve finans sistemlerine yapılan saldırının, Rusya'nın saldırısı olarak mı yoksa yasa dışı bir örgüt saldırısı olarak mı değerlendirileceği netlik kazanmamaktadır (Terzi, 2018: 92).

WannaCry örneğinde saldırganların para temin etme isteği siber suç olarak değerlendirilebilmekle birlikte, internet ve bilgisayar kullanıcıları üzerinde yarattığı korku ve sistemlerin çalışmamasını sağlaması gibi sebepler de siber terörizm olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum da siber uzayın getirmiş olduğu siber terörizm olgusunu daha sofistike hale getirmekte ve zorlaştırmaktadır. Her siber suç, siber terörizm olarak görülme- se de her siber terörizm faaliyetinin siber suç olarak değerlendirilebileceği söylenebilir (Sağiroğlu ve Alkan, 2018: 268). Diğer bir yandan bu saldırıların artışı ve bıraktığı hasarların maliyetleri de çok ciddi boyutlardadır. New York Times 2007'de iç güvenlik bakanlığına tahmini, 37 bin girişim özel ve devlet bilgisayar sistemi ihlali ve Pentagon sistemlerine 80 binden fazla saldırı kaydettiğini ileri sürmektedir (Bruno, 2008). ABD merkezli Cyber Security Ventures'in araştırmasına göre bu saldırıların maliyeti; 2007 yılında 100 milyar dolar, 2008 yılında 140 milyar dolar, 2015 yılında 3 trilyon dolardır. 2021 yılında ise dünya ekonomisine toplam maliyetinin 6 trilyon dolara çıkması öngörülmektedir (Cyber Security Ventures, 2017).

Siber uzayın tartışıldığı ve konumlandığı alanda, artık siber müdahale araçları olarak siber saldırı yöntemleri geliştirilmiştir. Siber saldırıların yapılmasına ilişkin verilerin toplanması ve bunların politik boyuta taşınmasıyla beraber, siber istihbarat dediğimiz bir çalışma alanı ortaya çıkmış ve bu alanda nitelikli personele ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Siber saldırıların hazırlık ve savunma aşamalarına ilişkin konularda ise devletler bazen iş birliği içerisinde hareket ederken, bazen de kendi kabiliyetleri ve öz imkanları doğrultusunda bu alanda etkili olmaya çalışmaktadır (Güntay, 2018: 82).

İstihbarat Tanımları

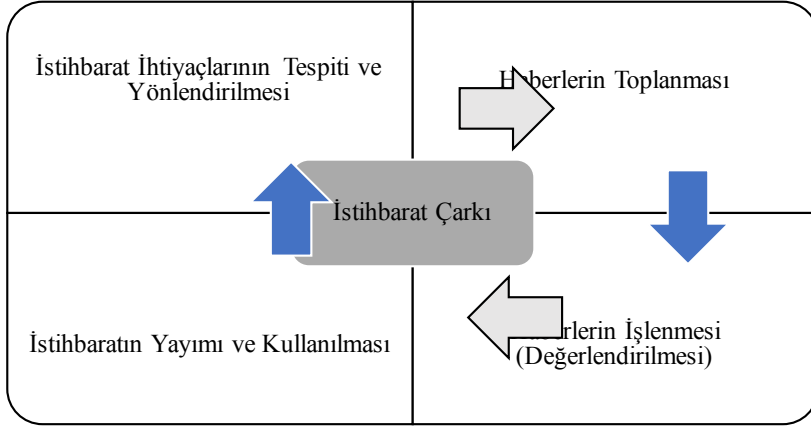
Warner istihbaratı en genel manada; önceden bilinmesi gereken tüm konular üzerine bilgi toplanması ve kullanıma hazır hale getirilerek uygulama kapasitesi kazandırılması şeklinde tanımlamıştır (Warner, 2002: 15). Shulsky ise istihbaratın iki görüşünü öne sürmektedir. Öncelikle, Sun Tzu'nun M.Ö. 6.yy'dan kalma yazılarından yola çıkarak istihbaratın savunuculuğunu öne çıkartan "geleneksel görüşe" önem vermektedir. Bu bağlamda askeri ya da ulusal güvenlik olarak milletler arasındaki "sessiz savaşın" rakiplerin sırlarını toplamaya ve analiz etmeye bağlı kalmasını ve açık kaynak bilgilerine erişilebilir durumlarla ilgilenilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Shulsky, 2001). Minix ve Hawley de istihbaratta toplanan bilgilerin doğru ve güncel olmasına değinmektedir. Çünkü karar vericilerin eline geç düşen istihbarat, istihbarat değildir. İstihbarat hem kalite hem de zamanlamayı gerektirir (Minix ve Hawley, 1998: 326).

İstihbarat tanımının dönemlere ve tanımlayanların bakış açılarına göre şekillendiği söylenebilir. Tanımlanan istihbarat kavramlarında bilginin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda daha geniş çaplı bir tanımlama yapan Bimfort'a göre istihbarat; bir ülkenin dış politika ve milli güvenlik stratejileri doğrultusunda ülkeler hakkında bilgi toplamak ve işlemek, politika uygulayıcılarına yardımcı olmak hususunda devrede tutulan ve bu bağlamda girdi-çıkıtların, kişilerin-organizasyonların ifşa olmaması sürecine yönelik yapılan çalışmalar şeklinde ifade edilmiştir (Bimfort, 1958: 75-78).

İstihbarat kavramı üzerine yazılan hemen hemen her kitap ve/veya makalede istihbaratın ne anlama geldiği sorunu ya da en azından bu kavramla ilgili farklı tartışmaların yaşandığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla istihbarat tanımının neden bir sorun haline geldiğine değinmek faydalı olacaktır. Öncelikle birçok araştırmacı için istihbaratın "bilgi" olarak algılandığı gözlemlenmektedir. Fakat bilgi ve istihbarat arasındaki ayrım büyük önem taşımaktadır. Şöyle ki bilgi, nasıl keşfedildiğine bakılmaksızın, bilinen bir şeydir. İstihbarat ise politika yapımcılarının istekleri doğrultusundaki ihtiyaçlarını karşılayan ve bu ihtiyaçları karşılamak için toplanmış, işlenmiş ve daraltılmış bilgileri ifade etmektedir (Lowenthal, 2006). Bu ayrımı Yom Kippur Savaşı'ndaki istihbarat-bilgi ve noktaları birleştirme problemiyle desteklemek yerinde olacaktır.

"1973 sonbaharında Mısır Ordusu Süveyş Kanalı boyunca uçaksavar ve topçu pozisyonlarını hazırladılar. Bölgeye binlerce yedek asker çağırın ve büyük bir askeri müdahale niteliğinde Doğudan saldıran ordular Golan Tepesi'ndeki İsrail'in tüm savunma kuvvetlerini bombaladılar. İsrail askeri istihbarat başkanı ve üst düzey yetkililer tüm bilgileri toplamalarına rağmen sürpriz bir şekilde bu durumla karşılaştıklarını bildirdiler." Dolayısıyla tüm bilgilerin toplanmasına rağmen Yom Kippur Savaşı'nın neden önlenemediğini İsrail istihbarat başkanı şu şekilde dile getirmiştir. 1971 yılında Mısır Cumhurbaşkanı savaş saatinin yaklaştığını açıkça belirtmiştir. Tüm hazırlıklarının gerçekleştirilmesine ve saldırı pozisyonlarına rağmen hiçbir şey olmamıştır. 1972 yılında aynı şekilde Mısırlılar harekete geçmiş, tanklar ve köprüleme ekipmanları kurulmuştur. Fakat yine hiçbir şey olmamıştır. 1973 yılına kadar neredeyse her gün Mısır ordusunun hazırlanmasına yönelik bilgi akışları istihbarat servislerince toplanmıştır. İstihbarat bu durumun Orta Doğu ülkeleri için rutin bir hale geldiğini ve ciddi bir savaş halinin gerçekleşmeyeceğini öngörmüştür. 1973 sonbaharında gelen bilgilerin de dikkate değer olmadığı üst düzey yetkililerce düşünülmüş fakat savaş sürpriz bir şekilde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bilgi ve istihbarat ayrımı son derece önem taşımaktadır (Gladwell, 2003: 83). Bu noktada Milli İstihbarat Teşkilatı'nın tanımıyla olmuş ya da olacak bir olay hakkında toplanılmış bilginin tasnif, kıymetlendirme, yorum ve yayım aşamalarından geçirilerek değerlendirilip işlenmesi hali önem arz etmektedir.

Tüm istihbarat faaliyetleri kesintisiz süren çalışmalardır ve bu manada tüm istihbarat kuruluşları tarafından bir çarka benzetilmektedir.

Kaynak: MİT, 2019; <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html#> (E.T. 03.12.2019)

Şekil 1. İstihbarat Döngüsü

İstihbarat döngüsüne göre elde edilen haber bilgi ve belgenin belli bir sistematik içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir (MİT, 2019). Önemli bir haber doğru bir şekilde işlenemezse Yom Kippur Savaşı'nın sonuçlarına benzer sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. Nitekim noktaları birleştirilmemiş bilginin ya da hatalı birleştirilmiş noktaların, yanıltıcı sonuçlara götürdüğü söylenebilir.

İstihbaratın Değişimi

İstihbarat, kökleri çok eski dönemlere uzanmakla birlikte Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı*, Thucydides'in *Peloponnesian Savaşının Tarihi*, Machiavelli'nin *Prensi*, Clauswitz'nin *Savaş Üzerine* gibi birçok tarihi yapıtı literatüründe barındırmaktadır. Dolayısıyla istihbarat literatürünün de istihbarat servislerinin dönüşümü gibi tarihselliği kapsadığı söylenebilir (Webb, 2009: 35). İstihbaratın köklü tarihi itibarıyla birçok değişim geçirdiği ve bu bağlamda da çok boyutlu bir çalışma alanına sahip olduğu kabul edilmektedir. Zira istihbarat alanı her yer olabilmektedir. Klasik istihbarat zamanlarında ki yakın tehditler ve/veya komşu ülkelerdeki istihbarat anlayışı yerine, gelişen teknolojiyle birlikte dünyanın her köşesi istihbarat faaliyetlerinin mekanı olmaktadır.

Terörizmin yıkıcı etkiler bırakacak saldırılarının yanında para, silah, bilgi ve doküman transferleriyle ilgilenerek verilere yönelmiş olması istihbaratın karakteristik niteliğini değişime uğratmıştır (Güntay, 2018: 88). Bununla birlikte gelişen teknolojinin, ulusların güvenliğini ve özgürlüğünü doğrudan etkilediği, dünyada gücü belirleyen en önemli unsur haline geldiği çağımızda, teknolojik ve ekonomik istihbarat oldukça ehemmiyetli bir duruma gelmiştir. Eski zamanlarda istihbarat faaliyetleri sadece askeri ve siyasi alanlara yönelirken, günümüzde telekomünikasyondan bilgisayar teknolojisine, taşımacılıktan tekstil endüstrisine, nano teknoloji ile optik alandaki araştırmalara kadar dünyanın her yerini istihbarat faaliyet merkezi haline getirmeye devam etmektedir (Oğuz, Ceyhan, & Sağıroğlu, 2016: 2).

İstihbarat faaliyetlerinin mekanları arttıkça istihbarata konu olan alanların sayısı da paralel olarak artış göstermektedir. Genel olarak istihbaratta; askeri, siyasal, sosyal, ekonomik, bilim ve teknolojik gelişmeler esas alınmaktadır. Konularının fazla olmasıyla birlikte, temel olarak iki tür istihbarat faaliyet şekline söz edilmekte-

dir. Birincisi; stratejik istihbarat, ikincisi ise bilgi istihbaratı (taktik istihbarat)'dır. Stratejik istihbaratı, muharebe istihbaratının içinde ele alan araştırmacılar da vardır. Her ne kadar bu konuda farklı görüşlere rastlanılsa da muharebe istihbaratının hem stratejik istihbarat hem de taktik istihbarat içinde yer aldığını görmek mümkündür. Stratejik istihbarat; hedef olarak seçilen birimin güçleri, zafiyetleri, amaçları, politika ve stratejilerinin tespiti ve bu tespite dayanarak yapılan bilgi üretimi, analizi ve bilgi yayma eylemlerinden oluşur (Çınar, 1997: 115-118). Dolayısıyla terör örgütlerinin organizasyonel yapıları, amaçları, hareket tarzları, kaynakları silah ve patlayıcıları ve dışarıdaki bağlantılarıyla ilgili bilgilerin ele geçirilmesi olarak ifade edilebilir (Köseli, 2009: 59). CIA tarafından stratejik istihbaratın kurucusu sayılan Prof. S. Kent, "stratejik istihbarat" adlı kitabında stratejik istihbarat kavramını; karar alıcıların politikaları uygularken kendi çıkarlarına zarar vermeden diğer devletlerle ilgili sahip olmaları gereken bilgi olarak tanımlamaktadır (Kent, 2003). Özdağ da stratejik istihbaratın iki önemli unsuruna dikkat çekmektedir (Özdağ, 2002: 115):

- ✓ Stratejik istihbarat: Uzun vadeli politikaları, çevre koşullarını rakip ve müttefiklerin tüm unsurların politikalarını dikkate alır.
- ✓ Operasyonel olarak gelecekte ne olacağı ile ilgili bilgi vererek taktik istihbaratın gideceği yönü belirler.

Taktik istihbarat ise düşmanın farkında olmak ve düşman tarafından koordine edilen saldırıların, zamanının ve yerinin öğrenilebileceği istihbarat olarak tanımlanmaktadır (Köseli, 2009: 60). Taktik istihbaratın hemen kullanılması gerekir, kısa vadeli. Stratejik istihbarat gibi uzun vadeli değildir (Özdağ, 2002: 115). Dönemin şartları istihbaratın dönüşümünü mecbur kılmaktadır. Soğuk Savaş zamanında klasik ve askeri istihbarat anlayışının, hedefin kapasitesinin ve saldırı düzeninin ortaya çıkarılarak "bul, odaklan ve imha et" stratejisiyle hareket ettiği söylenebilir. Çünkü bu dönemde düşmanı bulmak kolay, yok etmek zor bir süreçtir. Fakat zaman içerisinde terörizm algısıyla, düşmanı bulmak zor, yok etmek kolay bir hale gelmiştir (Özer, 2015: 60). Soğuk Savaş sonrası dünya dengelerinde yaşanan büyük değişimler istihbarat faaliyetlerine de etki etmiştir. Bilgi teknolojilerindeki yeni gelişmelerle birlikte küresel haber alma imkanları da artmıştır. Diğer yandan kitle imha silahlarının artması; küresel terörizm ve uluslararası örgütlü suçlarda istihbaratın, uzayın kullanımı ve gözetleme-keşif sistemlerindeki yeniliklere yönelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla istihbarat tarihi boyunca stratejik boyutta önemli bir yer tutan görüntü istihbaratı, yeni sistemler sayesinde stratejik bir değer olmaktan ziyade taktik seviyede hizmet eder bir niteliğe kavuşmuştur (Bayraktar, 2014: 127). Taktik istihbarat aynı zamanda önleyici istihbarat olarak da ifade edilmektedir (Köseli, 2009: 60). 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin uygulamaya geçirdiği Protected War (Önleyici Savaş) doktrini bu konuda önemli bir örneği teşkil etmektedir (Bayraktar, 2014: 128).

Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin de etkisiyle ulusal ve uluslararası seviyelerdeki kurumlar da şekil değiştirmektedir. Bu değişim ve dönüşüm içerisinde istihbarat servisleri de eskiye nazaran oldukça farklılık göstermektedir. Örneğin; Deaş Lideri Ebubekir el Bağdadi'nin yerinin tespit edilmesinde ABD istihbarat topluluğunun uzay ve uydu teknolojileri, iletişim teknikleri ve istihbarat sağlamak için yaptığı tüm buluş ve yatırımların etkisinden söz edilmektedir. Ayrıca operasyonun daha önceki bir zaman içerisinde planlandığı, fakat gelen istihbaratın el Bağdadi'nin bulunduğu konumu değiştirmiş olmasından dolayı iptal edildiği belirtilmektedir (Walcott, 2019). Dolayısıyla değişen dünya düzeninde istihbaratın geleneksel sistem dışına çıktığı, teknolojinin gelişmesi ve bilgisayarların devreye girmesiyle de siber istihbarata ve uzay istihbaratına yönelimin arttığı söylenebilir. Bu bağlamda dünya üzerindeki her türlü kitle iletişimini kontrol eden "Echelon Ağı"² uzaydan tüm

2 ABD'nin Echelon sistemi ağı aracılığıyla, Avrupa uçak şirketi Airbus ile Suudi Arabistan arasındaki ihale sürecini dinlemiş ve antlaşmanın arka planındaki Avrupalı yetkililerin Suudi yetkililere rüşvet vermesi olayını bilinçli ortaya çıkararak ilgili ihaleyi iptal ettirmiştir. Ek olarak, ABD Echelon sistemini kullanarak, Amerikan şirketi Raytheon'un Brezilya'da milyarlarca dolarlık iş akdini Fransız elektronik ve savunma sanayi şirketi Fransız Thomson-CSF elinden almıştır (Dixon , 2016:133).

görüntüleri kaydeden gelişmiş uydu sistemleri, klasik istihbaratın tüm fonksiyonlarını devre dışı bırakmıştır denilebilir. Dolayısıyla tüm bilgi toplama imkanları da yeni teknolojik gelişmeler ile evrim geçirmiştir. Elektronik istihbarat, siber casusluk ya da teknolojik istihbarat günümüz istihbaratının en önemli unsurları haline gelmiştir. Şüphesiz yüzyılın en önemli olaylarından biri Julian Assange isimli bilgisayar korsanının Wikileaks adı altında gizli Amerikan görüşmelerini açığa çıkarmasıdır. Nitekim halkların sınır tanımadan birbiri ile iletişim kurduğu, iş yaptığı, sonsuz bilgiye anında ulaşabilme imkanı sağlayan siber alan, istihbarat alanında da en kolay bilgi erişim alanı olmuştur. Bu bağlamda Derin İnternet adı verilen ağdan bahsetmek faydalı olacaktır. NSA; 2012 Haziran tarihli Tor Stinks adlı sunumda 10 yıl önce internetin içinde derin internet adı verilen gizli bir ağ kurulduğu ve bu ağın istihbaratçılar ve orduya hizmet ettiği bir alan haline geldiğini belirtmiştir. Projenin temeli 1996 yılında Hiding Routing Information (Gizli Yönlendirme Bilgileri) adlı bir başka projeye dayanmaktadır. Temel amaç olarak da kullanıcıların kimliklerini belli etmeden internetteki faaliyetlerini gerçekleştirebilmeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla da istihbaratçıların iletişim ve işlem yapma yerleri olarak hizmet eden siber alanlardan biri olmuştur (Sökmen, 2017: 280-281).

Yeni istihbarat ülke güvenliğinden, ekonomi, uzay, siber-uzay ve diplomasinin örtülü faaliyetlerle desteklenmesine kadar geniş bir alanda değişmektedir. İstihbarat alanında yapılan toplayıcı ve analizci değişimler kadar, bilgi ile istihbarat arasındaki farkı ortaya koyacak bir sistemle de çalışmaktadır. Echelon gibi küresel istihbarat gayretlerine bilgi teknolojileri ve internet kontrol çabalarının da eklenmesiyle, siber güvenlik alanında ülkeler birer birer teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda iş dünyası istihbaratı ve özel güvenlik şirketlerinin istihbarat fonksiyonları baş döndürücü bir şekilde gelişmektedir. Ticaret görünümü istihbarat faaliyetleri de hız kesmeden devam etmektedir (Yılmaz, 2014: 2).

2004-2010 yılları arasında siber suçlardan sorumlu olan saldırganları sınıflandırmak ve mücadele yöntemleri geliştirebilmek için bir araştırma projesi yapılmıştır. Proje detayında saldırganların yetenekleri, hedefleri, tehlike seviyeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Projenin ikinci aşamasında ise siber terörizm faaliyetlerinin ortaya çıkmadan önlenmesi için ne gibi yöntemler geliştirilebileceği üzerinde durulmuş ve potansiyel siber teröristlerin önceden belirlenebilmesi için çalışmalar yapılmıştır. ABD Savunma Bakanlığı içerisinde proje geliştiren DARPA tarafından 2010 yılında Siber Genom Projesi başlatılmıştır. Proje kapsamında siber atakların genetik yapısı analiz edilmeye ve hangi grup/saldırgan tarafından gerçekleştirileceği, saldırının şekline göre savunma/karşı atak stratejileri belirlenmeye çalışılmaktadır (Sağıröglü ve Alkan, 2018: 272). Bu projelerin de istihbaratın dönüşümü açısından güzel birer örnek teşkil edeceği söylenebilir.

İstihbaratın siber ortamlardaki imkanlarından biri de virüs gönderme yöntemidir. Şöyle ki bilişim teknolojilerini kullanan ülkelerin kritik alt yapı tesislerinin gönderilen bir virüs ile devre dışı kalması, gönderen ülke açısından önemli bir amacın gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Örneğin; İran'ın uranyum zenginleştirme tesislerini bir süreliğine felç eden "Stuxnet" adlı bilgisayar solucanını ABD ile İsrail'in ortaklaşa ürettiği ortaya çıkmıştır. Bir diğer ölümcül virüs olan Flame'i keşfeden Rus Vitaly Kamlyuk virüsü İran'ın hem nükleer sırlarını hem de petrol üretimini hedef alan ilk süper siber silah olarak nitelendirmiştir (Sökmen, 2017: 282). Siber istihbaratın sağladığı avantajların yanında karşı bir saldırı gerçekleştirilmesine yönelik engellerin önemli ölçüde düşük olduğu söylenebilir. Zira İnsansız Uçak Sistemi ABD'ye yaklaşık 45 milyon dolara ve bu sistemin verilerinin depolandığı uzay uydu şebekesi milyonlarca dolara mal olmuştur. Fakat bu sistemleri etkisiz hale getirmek için "skygrabber" olarak bilinen bir program ise sadece 25,95 dolardır (Güntay, 2018: 91). Bu durum Kshetri'nin siber uzayı iki ucu keskin kılıç olarak tanımlamasıyla birebir örtüşmektedir.

ABD ve Çin arasında geçen ticaret savaşlarının arka planında ciddi bir istihbarat dönüşümünün varlığından söz etmek mümkündür. Şöyle ki Çin ABD'nin gelişmiş teknolojilerine erişebilmek için kesintisiz siber saldırılar gerçekleştirmektedir. ABD basınına yansıyan iddialarda 25 bin Çinli istihbarat ajanının ABD'deki farklı kurumlarda çalıştığı ileri sürülmektedir. Çin'in ABD üzerindeki istihbarat faaliyetlerinin hem askeri hem de ticari alanlarda olduğu dolayısıyla da ABD'nin yaptırımlarıyla³ karşılaştığı söylenmektedir. Çin'in son dönem politikalarına bakıldığında karşı istihbarat bilinci adı altında yoğun programlar yürüttüğü söylenebilir. Çin ülke içinde kurduğu yüz tanıma destekli kamera ağı, çevrim içi ödeme metodları, sıkı internet denetimleri ve bu alandaki kişisel verilerin toplanmasıyla 2020'ye kadar tüm ülkede gelişmiş bir sistem kurmayı planlamaktadır. Çin dijital ordusu bünyesinde kaç kişinin çalıştığı bilinmemekle birlikte ülkenin Siber Çin Seddi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu ordunun elde ettiği veriler otel ve rezidans görünümümlü dev veri depolarında muhafaza edilmektedir (Durul, 2018).

Çin'in çalışmalarına karşılık ABD'nin de farklı teknolojilere yöneldiği gözlemlenmektedir. Siber alanın faaliyet imkanlarıyla Nörobilimin uç noktası birleştirilince DARPA(Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı)'nın geliştirmiş olduğu Beyin Arayüz Projesi ile Amerikan askerlerinin sinaptik bağlantılarını artırmayı ve bellek eklemek yoluyla yeni yetenekler kazandırmak amaçlanmıştır. Ayrıca sessiz konuşma projesi de beyin içindeki preverbal elektrik sinyallerinin şifresinin çözülerek askerlerin herhangi bir iletişim aracı olmadan iletişim kurabilmesini sağlayabilecek etkin telapati üzerinde çalıştığı ileri sürülmektedir.⁴ Siber alanda kullanılan ve görsel hafızayı etkileyen 25 kare tekniği bilinç altına bilgi girme ve bireyi yönlendirme çalışmasına hizmet etmektedir. Subliminal mesajları dinledikçe veya internet ortamında seyrettikçe farkında olmadan bireyin düşünceleri etkilenmektedir. Rusya bu yöneme karşı bir teknik geliştirerek TV kanallarının kontrolünü yapmaktadır. Fakat internet gibi sınırsız bilgiye ulaşılan bir ortamda, yöntemin ne kadar etkili olduğu tartışma konusudur. İstihbarat servisleri tarafından geliştirilen bilgisayar oyunları da kişinin beynine mesajlar göndererek şiddet ve nefret duygularının oluşumuna hizmet etmektedir. Örneğin 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrası oluşturulan bilgisayar oyunlarının İslam düşmanlığını körükleyen savaş oyunları olması dikkat çekicidir (Sökmen, 2017: 284-285). Son olarak günümüzde makine öğrenimi ve yapay zeka sayesinde geliştirilen "Deepfake"⁵ adı verilen yöntemin geniş çapta karmaşa yaratabileceği öngörülmektedir. ABD senatosu istihbarat komitesinde Marco Rubio Deepfake yönteminin Amerika'ya ve Batı demokrasilerine karşı bir saldırı aracı olarak kullanılacağı konusunda uyarılar yapmıştır (Parkin, 2019).

Günümüz istihbaratının yönelimi, toplanıp analiz edilecek bilgi miktarında ciddi artışlar oluşturmuştur. Uluslararası iletişim, teknoloji ve internet kullanımı sayesinde yüzde 800 artmış, ABD'nin istihbarat servislerinin istihbaratlarının yüzde 80'inden fazlasının bu kaynaklardan elde edildiği gözlemlenmiştir (Biçer, 2017: 441). Böylesi bir durumun tehlikeli sonuçlara yol açabileceği aşikardır. Nitekim küresel terörle mücadele ile ilgili kurulan teknolojik istihbarat sistemleri, ülkeler tarafından suistimal edilmiştir. Eski NSA görevlisi Edward Snowden'ın açığa çıkardığı dinleme skandalı Fransa'da sadece 10 Aralık 2012-8 Ocak 2013 tarihleri arasında 70 milyon telefon görüşmesinin dinlendiği ve verilerine ulaşıldığını ortaya koymuştur. Bu durumun ülkeler arası gerginlik ortamının başlangıcı ve diplomatik ilişkilerin sonlandırılması olarak algılandığı görülmektedir. Ayrıca verilerin bu denli hızlı ve çok sayıda toplanabilmesi ülkeler arası ilişkileri sekteye uğratmış olsa da

3 Huawei yasağı; ABD, Huawei'nin Çin hükümeti ile ilişkileri ve yeni nesil mobil teknoloji olan 5G piyasasına küresel ölçekte egemen olması nedeniyle Batılı ülke vatandaşları, kurumları ve devletleri hakkında bilgi toplayabileceğini savunuyor. Washington, Huawei'yi bir "ulusal güvenlik tehdidi" olarak görüyor ve federal hükümet tarafından açılan ihalelere katılmasını yasaklıyor. Bu bağlamda Çin'in istihbarat faaliyetlerini kısıtladığı söylenebilir (Wei, C. Y. 2019).

4 İstihbarat yarışında Çin'in 5G sine karşılık böyle bir projenin hayata geçirildiği söylenebilir.

5 Deepfake(Derin Sahtelik);Kişilerin ses ve mimikleri de dahil olmak üzere görüntülerinin taklit edilebilmesidir. Yöntemin Gabon'daki siyasi bir krizde rol oynadığı iddia edilmektedir (Parkin, 2019).

birbirlerine karşı yeni avantajlar sağlamaktadır (Saran, 2017: 338-339). Fakat, açık kaynaklardan elde edilen verilerin artmasıyla birlikte gereksiz bilgilerin, değerli bilgilerden ayrılması sorunu istihbarat servisleri için kritik noktalardan biri haline gelmiştir. Dolayısıyla kapalı ve gizli kaynak döneminde bile ayrıntıların gözden çıkarıldığı düşünüldüğünde, artan veriler ile birlikte istihbarat servislerinin değerli bilgilere ulaşmasının zahmetli bir süreç olacağı elzemdir (Biçer, 2017: 442).

Geride bıraktığımız 20.yüzyılın sonlarına doğru kendini gösteren uluslararası terörizm hareketleri, yeni istihbarat anlayışında dünyadaki birçok istihbarat servisinin artan bir iş birliği ve bilgi paylaşımına gitmelerini gerekli kılmıştır. Fakat buradaki bilgi paylaşımının ancak karşılıklı çıkar ortamında gerçekleştirildiğinin altı çizilmelidir. Çünkü hiçbir istihbarat servisi elde ettiği bilgiyi ülkesinin çıkarları söz konusu olmadıkça paylaşmaz. Aynı istihbarat servisi içindeki birimlerin bile kendi arasında bilgi sakladığı düşünüldüğünde, bir ülkenin başka bir ülkenin çıkarı için bilgi paylaşması fazlasıyla hayalcilik olacaktır. Bu bağlamda istihbarat servislerinin ülke çıkarları doğrultusunda yapılmayan bilgi paylaşımlarının, ince elenip sık dokunması gerekmektedir (Acar, 2017: 51). Zira terörizmle mücadelede her türlü elde edilen bilginin gizli, örtülü ve acımasızsa bir süreçten geçtiği hatırlatıldığında dost ve müttefik olmanın hiçbir önemi kalmayacaktır.

Sonuç

Devletlerin, kurumların, özel işletmelerin ve/veya bireysel işlemlere ait süreçlerin gün geçtikçe daha çok siber uzaya aktarıldığı düşünüldüğünde şüphesiz ki uzaydaki güvenliğin sağlanması kaçınılmaz olacaktır. Siber saldırıların özelinde siber terörizmin bırakmış olduğu hasarlar gerek devlet gerekse de kurumsal düzeyde maddi ve manevi kayıplara yol açmaktadır (Sağıroğlu ve Alkan, 2018: 99). Bu bakımdan tüm dünya genelindeki politikaların siber alan üzerine yoğunlaştığı ve devletlerin kendi siber uzaylarını savunabilecek siber ordular kurmaya çalıştığı görülmektedir.

21. yüzyılla birlikte teknolojinin getirdiği imkanlar ve dünyadaki tehdit unsurlarının değişimi, istihbarat faaliyetlerine etki etmiştir. Kitle imha silahlarının artması, küresel terörizm ve uluslararası örgütlü suçlar da istihbaratın, uzayın kullanımı ve gözetleme-keşif sistemlerindeki yeniliklere yönelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla istihbaratın tüm imkanları da bu gelişmelerle birlikte evrim geçirmiştir. Elektronik istihbarat, siber casusluk ya da teknolojik istihbarat günümüz istihbaratının en önemli unsurları haline gelmiştir. Fakat bu noktada ülkelerin tüm alt yapı hizmetlerini siber alana entegre etmesi, onlara ayrıcalıklar kazandırırken aynı zamanda ülkeleri siber saldırılara karşı savunmasız bırakmaktadır.

İstihbarat anlayışındaki değişimlerin teknolojik gelişmelerle birlikte evrildiği ve teknolojiyle birlikte gelişen siber terörizmin de istihbarata ve istihbarat faaliyetlerine yeni bir boyut kazandırdığı görülmektedir. Bu bağlamda yeni istihbarat ülke güvenliğinden, ekonomi, uzay, siber-uzay ve diplomasinin örtülü faaliyetlerle desteklenmesine kadar geniş bir alanda değişmektedir. İstihbarat alanında yapılan toplayıcı ve analizci değişimler kadar, bilgi ile istihbarat arasındaki farkı ortaya koyacak bir sistemle de çalışmaktadır. Echelon gibi küresel istihbarat gayretlerine bilgi teknolojileri ve internet kontrol çabalarının da eklenmesiyle, siber güvenlik alanında ülkeler birer birer teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda iş dünyası istihbaratı ve özel güvenlik şirketlerinin istihbarat fonksiyonları baş döndürücü bir şekilde gelişmektedir. Ticaret görünümü istihbarat faaliyetleri de hız kesmeden devam etmektedir.

Kaynakça

- Acar, Ü. (2017). Türk İstihbaratında Yapısal Sorunlar. S. Yılmaz içinde, *İstihbarat Dünyası* (s. 37-55). Ankara: Kripto.
- Bayraktar, G. (2014). Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi:Siber İstihbarat. *Güvenlik Stratejileri*, 119-147.
- Bayraktar, G. (2015). *Siber Savaş ve Ulusal Güvenlik Stratejisi*. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Bıçakçı, S. (2012). Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 205-226.
- Biçer, S. (2017). Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş. *KSBD Dergipark*, 9(2), 435-464.
- Bimfort, M. T. (1958). *A Definition of Intelligence* ., Studies in Intelligence 2(4).
- Bruno, G. (2008). *Backgrounder: The Evolution of Cyber Warfare*. 12 24, 2019 tarihinde https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/cfr/world/slot1_20080227.html?_r=0 adresinden alındı
- Cirhinlioğlu, Z. (2004). *Terör ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Collin, B. C. (1996). *The Future of CyberTerrorism:Where the Physical and Virtual Worlds Converge*. 11th Annual International Symposium on Ccriminal Justice Issues.
- Cyber Security Ventures. (2017). *Cybercrime Damages \$6 Trillion By 2021*. 12 10, 2019 tarihinde <https://cybersecurityventures.com/hackerpocalypse-cybercrime-report-2016/> adresinden alındı
- Çelik, S. (2018). Siber Uzay ve Siber Güvenliğe Multidisipliner Bir Yaklaşım. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2(1), 110-119.
- Çetinkaya, Ş. (2011). *Siber Terör ve Siber İstihbarat*. 12 24, 2019 tarihinde 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/terorizm-ve-terorizmle-mucadele/siber-terror-ve-siber-istihbarat> adresinden alındı
- Çınar, B. (1997). *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*. Ankara: Sam Yayınları.
- Durul, T. (2018). *Çin'in Dijital İstihbarat Savaşı*. 12 14, 2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinin-dijital-istihbarat-savasi/1287647> adresinden alındı
- Ermış, U. (2018). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Siber Uzay. *Tasam*.
- Gill, P., Marrin, S., & Phytian, M. (2009). *Intelligence Theory: Key Questions and Debates*. (J. Webb, Dü.) New York: Routledge Press.
- Gladwell, M. (2003). Connecting The Dots, The Paradoxes of Intelligence Reform. *Newyorker*, 83.
- Gül, T. (2012). *Terör & Terörizm*. İstanbul: Özgü Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
- Güntay, V. (2018). Siber Güvenliğin Uluslararası Politikada Etki Aracına Dönüşmesi ve Uluslararası Aktörler. *Güvenlik Stratejileri*, 14(27), 80-111.

- Gürkaynak, M., & İren, A. (2011). Reel Dünyada Sanal Açmaz:Siber Alanda Uluslararası İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 263-279.
- Keleştemur, A. (2015). *Siber İstihbarat*. Level Yayınları.
- Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat*. (B. Y. Özbek, & N. Şüküroğlu-Arıca, Çev.) Ankara: Asam.
- Kshetri, N. (2014). *Cybersecurity and International Relations: The U.S. Engagement with China and Russia*. Prepared for FLACSO-ISA , University of Buenos Aires, School of Economics, Buenos Aires.
- Kuehl, D. (2009). *From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem*. (L. Wentz, S. Star, & F. Kramer, Dü) In *Cyberpower and National Security*: Wahington DC. National Defense University Press.
- Law on The Fight Against Terrorism. (1986). 12 14, 2019 tarihinde https://www.legislationline.org/download/id/7905/file/France_law_fight_terrorism_1986_as_of_2018_fr.pdf adresinden alındı
- Lowenthal, M. M. (2006). *Intelligence From Secrets To Policy*. Washington Dc :CQ Press.
- Minix, D. A., & Hawley, S. (1998). *Global Politics*. Belmont CA:West /Wadsworth.
- MİT. (2019). *MİT*. 12 10, 2019 tarihinde <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html#> adresinden alındı
- Mombelli, F. P. (2014). The ECHELON Affair. *European Parliamentary Research Service*.
- Nye, J. S. (2010). *Cyber Power*. Cambridge: Harvard Kennedy School / Belfer Center for Science and International Affairs.
- Oğuz, S., Ceyhan, E., & Sağıroğlu, Ş. (2016). *Teknolojinin Casuslukta Kullanılması ve Karşı Önlemler*. <https://www.iscturkey.org/assets/files/2016/03/paper.pdf>.
- Özdağ, Ü. (2002). *Avrasya Dosyası: Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırma Dergisi : İstihbarat Özel*. Ankara: Asam.
- Özer, Y. (2015). Terörizmle Mücadelede İstihbaratın Rolü:Kültürel İstihbarat Konsepti. *İGÜSBD*, 2(1), 52-80.
- Parkin, S. (2019). *The Rise of the Deepfake and the Threat to Democracy*. 12 19, 2019 tarihinde <https://www.theguardian.com/technology/ng-interactive/2019/jun/22/the-rise-of-the-deepfake-and-the-threat-to-democracy> adresinden alındı
- Sağıroğlu, Ş., Alkan, M., & vd. (2018). *Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sandıklı, A., & Yivciger, G. (2004). *Siber Terörizm*. İstanbul: Tasam.
- Saran, H. (2017). Değişen Diplomasi Sistemi ve İstihbarat. S. Yılmaz içinde, *İstihbarat Dünyası* (s. 327-349). Ankara: Kripto.
- Schmid, A. P., & Jongman, A. (2005). *Political Terrorism*. Transaction Books.
- Shulsky, A. N. (2001). *Silent Warfare:Understanding the World of Intelligence*. New York : Brassey's.
- Sökmen, A. İ. (2017). İstihbarat Politikaları Kapsamında Dünyada Uygulanan Örtülü Operasyonların Teori ve Pratiği. S. Yılmaz içinde, *İstihbarat Dünyası* (s. 263-287). Ankara: Kripto.

- STM. (2018). *2018 Ocak-Mart Dönemi Sİber Tehdit Durum Raporu*. STM Mühendislik Teknoloji Danışmanlık.
- Terörle Mücadele Kanunu. (2019). 12 10, 1991 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> adresinden alındı
- Terzi, M. (2018). Bilgi İletişim Teknolojilerine Dayalı Oluşumlar ile Bu Oluşumların Uluslararası İlişkilere Güvenlik Bağlamındaki Etkisi:Siber Terörizm. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 73-108.
- U.S Department of State. (2009). 12 14, 2019 tarihinde <https://2009-2017.state.gov//index.htm> adresinden alındı
- Walcott, J. (2019). *Here's How U.S. Forces Finally Tracked Down and Killed al-Baghdadi*. 12 08, 2019 tarihinde <https://time.com/5711905/al-baghdadi-capture-isis-intelligence/> adresinden alındı
- Warner, M. (2002). Wanted:A Definition of İntelligence. *Studies in İntelligence* 46, 15-22.
- Wei, C. Y. (2019). *Huawei: Batılı ülkeler neden Çinli teknoloji devinden korkuyor?* 12 06, 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47606805> adresinden alındı
- Yılmaz, O. (2017). Küreselleşme Sürecinde Dönüşen Güvenlik Algısı ve Siber Güvenlik. *Siber Politikalar Dergisi*, 4(2), 22-44.
- Yonah, A., & Swetman, S. (2000). *Cyber Terrorism and Information Warfare: Threats and Responses*. Transnational Publisher.

